T.C.
ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRKİYE'DE LİSANSÜSTÜ EĞİTİME DEVAM EDEN SURİYELİ KADINLARIN SOSYAL UYUMUNA TOPLUMSAL CİNSİYET VE SOSYAL SERMAYE MERKEZLİ BİR BAKIŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Gülsüm SÜMER

GÖÇ POLİTİKALARI ve ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI

ANKARA, 2019

TÜRKİYE' DE LİSANSÜSTÜ EĞİTİME DEVAM EDEN SURİYELİ KADINLARIN SOSYAL UYUMUNA TOPLUMSAL CİNSİYET VE SOSYAL SERMAYE MERKEZLİ BİR BAKIŞ
2019
Gülsüm SÜMER

T.C.
ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRKİYE'DE LİSANSÜSTÜ EĞİTİME DEVAM EDEN SURİYELİ KADINLARIN SOSYAL UYUMUNA TOPLUMSAL CİNSİYET VE SOSYAL SERMAYE MERKEZLİ BİR BAKIŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Gülsüm SÜMER

GÖÇ POLİTİKALARI ve ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI

Doç. Dr. Emrah AKBAŞ

ANKARA, 2019

TEZ KABUL ONAY SAYFASI

Gülsüm SÜMER tarafından hazırlanan "Türkiye'de Lisansüstü Eğitime Devam Eden Suriyeli Kadınların Sosyal Uyumuna Toplumsal Cinsiyet ve Sosyal Sermaye Merkezli Bir Bakış" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Göç Politikaları ve Araştırmaları Anabilim Dalı'nda Doktora/Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Unvan Adı Soyadı	Kurumu	İmza
Doç. Dr. Ercüment Erbay	Hacettepe Üniversitesi	
Doç. Dr. Emrah AKBAŞ	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	
Dr. Öğr. Üyesi Ali Zafer SAĞIROĞLU	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	

Tez Savunma Tarihi: 16/09/2019

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Göç Politikaları ve Araştırmaları Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü Unvan Ad Soyad

BEYAN

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün aşamalarda patent ve telif haklarını ihlal edici etik dışı davranışımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tezde kullanılmış olan tüm bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi beyan ederim. 06/09/2019

Gülsüm SÜMER

İTHAF

Tüm göçmen kadınlara…

TEŞEKKÜR

Bu tezin konusunu, 2011 yılında başlayan iç savaş sonrasında Suriye'den Türkiye'ye göç eden 10 Suriyeli kadın oluşturmaktadır. Benimle tüm içtenlikleriyle sohbet eden, kapılarını açan bu güçlü kadınlar olmasaydı, bu tez yazılamazdı. Kendilerine en büyük teşekkürü borçluyum.

Tezin gerek saha gerekse yazım süreçlerinde yol göstericiliği ve anlayışıyla desteğini esirgemeyen Değerli Hocam Doç. Dr. Emrah Akbaş bu tezin nihai hale gelebilmesinde büyük pay sahibidir. Kendisine teşekkürlerimi sunuyorum. Gerek ders gerekse tez döneminde ilgi ve desteğini esirgemeyen Saygıdeğer Hocam Dr. Öğr. Üyesi Ali Zafer Sağıroğlu ve kıymetli yönlendirmeleri için Saygıdeğer Hocam Doç. Dr. Ercüment Erbay'a teşekkür gönül borcumdur. Sümeyye Gedikoğlu ve Yusuf Çaykara destekleriyle tez yazma sürecimi kolaylaştırdılar. Kendilerine sonsuz teşekkür ediyorum.

Son olarak, tez yazım sürecinde sağladığı akademik katkıları ve desteğiyle ablam Fatma Sümer'e, hayatımın her anında sevgi ve desteklerini yanı başımda hissettiğim sevgili annem, babam ve kardeşime varlıkları için minnettarım.

İÇİNDEKİLER

TEZ KABUL ONAY SAYFASI ii

BEYAN iii

İTHAF iv

TEŞEKKÜR v

İÇİNDEKİLER vi

ÖZET viii

ABSTRACT ix

KISALTMALAR x

ŞEKİLLER DİZİNİ xi

TABLOLAR DİZİNİ xii

1. GİRİŞ ve METODOLOJİ 1
   1.1. Araştırmanın Kapsam, Varsayım ve Sınırlılıkları 2
   1.2. Araştırmanın Örneklemi 3
   1.3. Veri Toplama Araçları – Yöntem 7
   1.4. Veri Analizi 9
   1.5. Araştırmacının Saha Tecrübesi 10

2. KURAMSAL ÇERÇEVE 11
   2.1. Sosyal Bilimlerde Göç Olgusu ve Suriyeli Göçü 11
      2.1.1. Sosyal Bilimlerde Göç Olgusu 12
      2.1.2. Ulus Ötesi Göçü Anlamak 13
      2.1.3. Türkiye'nin Yeni Göç Deneyimi: Suriyeliler 14
         2.1.3.1. Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'deki Hukuki Statüleri 15
         2.1.3.2. Suriyeli Nüfusa İlişkin Birtakım Demografik Veriler 19
         2.1.3.3. Türkiye'nin Uyum Politikaları Çerçevesinde Suriyeli Kadınların Toplumsal Uyumlarına Yönelik Kısa Bir Bakış 20
         2.1.3.4. Geri Dönüş Hareketleri Çerçevesinde Suriyelilerin Geleceği 21
   2.2. Aidiyetin Belirsizliği 22
      2.2.1. Kimlik 23
         2.2.1.1. Bireysel Kimlik 25
         2.2.1.2. Sosyal Kimlik 26
         2.2.1.3. Toplumsal Cinsiyet 27
      2.2.2. Mekân 28
         2.2.2.1 Cinsiyetin Mekânla İlişkisi 29
         2.2.2.2. "Göçmen Kadın" Olmak 30

2.3. Sosyal Sermaye 32
2.3.1. Sosyal Sermaye Kavramının Kurucu Düşünürleri 33
2.3.2. Türkiye'de Sosyal Sermayeye İlişkin Bazı Çıkarımlar 36
3.1. Aidiyete İlişkin Verilerin Analizi 37
3.1.1 Evlilik Meselesine Bakış 37
3.1.1.1. Patriarkal Toplumsal İlişkilerin Gölgesinde Evlilik 37
3.1.1.2. Erken Yaşta Evlilik Meselesi 39
3.1.1.3. Birleşen Yol – Çok Eşlilik Meselesi 40
3.1.2. Eğitim Yaşamı / Beklentiler ve Gerçeklik Arasında 43
3.1.2.1. Patriarkal Toplumsal İlişkilerin Gölgesinde Eğitim 43
3.1.2.2. Eğitim ile Geleceği Anlamlandırmak 45
3.1.2.3. İki Ülke Arasında- Zorluklar/Fırsatlar 46
3.1.3. İş Hayatına Bakış 49
3.1.3.1. Türkiye'de Çalışma Hayatının Düşündürdükleri 50
3.1.3.2. İki Ülke Arasında- Zorluklar / Fırsatlar 52
3.2. Suriyeli Kadınların Türkiye'ye Yaklaşımı ve Sosyal Sermaye Analizi 54
3.2.1. Suriyeli Kadınların Türkiye'ye Yaklaşımı 55
3.2.1.1. Mekân Algıları Ekseninden Yaşadıkları Hayat 57
3.2.1.2. Türkiye'de Yaşadıkları Hayatlar- Değişimler 59
3.2.2. Türkiye'deki Suriyeli Kadınlara ve Diğer Kadınlara Yaklaşımı 61
3.2.2.1. Türk Kadını Hakkında Ne Düşünüyor? 62
3.2.2.2. Türkiye'de Yaşayan Suriyeli Kadınlar Hakkında Ne Düşünüyor? 64
3.3. Uyum Meselesi 65
3.3.1. Sosyal Hayata Uyum 65
3.3.2. Giyim Kuşam Biçimlerinde Değişiklik 66
3.3.3. Entegre Bir Toplumun Önündeki Engeller 68
3.3.4. Ayrılan Yol / Arap – Türkmen Arasında 70
3.3.5. Önyargı – Ayrımcılıkla Mücadele 73
3.4. Endişe ve Hayaller Arasında- Suriyeli Kadınların Gelecek Beklentisi 77
3.4.1. Gelecek Kaygısı ve Hayaller Arasında 78
3.4.2. Üçüncü Ülke – Yeni Bir Göç Deneyimi 79
3.4.3. Ulus aşırı alanda gelişen kimlikler 80
4. SONUÇ ve ÖNERİLER 82
4.1. Politika Yapıcılara Öneriler 86
4.2. İleri Araştırmalar için Öneriler 87
5. KAYNAKÇA 89
ÖZGEÇMİŞ 93

ÖZET

Türkiye'de Lisansüstü Eğitime Devam Eden Suriyeli Kadınların Sosyal Uyumuna Toplumsal Cinsiyet ve Sosyal Sermaye Merkezli Bir Bakış

Bu tez, uluslararası göç hareketliliğine, Türkiye'nin Suriyeli deneyimi ekseninden bakmakta ve her biri farklı sosyal sermayelere sahip 10 genç kadın üzerinden göçün aidiyeti, sosyal ilişkileri, hayata bakış açılarını ne yönde etkilediğini anlamaya çalışmaktadır. İçinde bulunduğu patriarkal düzenin bir parçası olmanın kadına yüklediği sorumluluklara ek olarak göçmen olmak, kadını çok farklı alanlarda aynı anda mücadele etmek zorunda bırakabilmektedir. Bu çalışma, toplumsal cinsiyet temelli olarak lisans sonrası eğitimlerine devam eden ve geleceğe ilişkin farklı perspektiflere sahip bu kadınların içinde bulundukları duruma yönelik değişen algıları temelinde sosyal uyumlarını, karşılaştıkları güçlükleri, bunlarla nasıl mücadele ettiklerini ve geleceğe ilişkin beklentilerini anlamayı amaçlamaktadır. Bu amaçla, kartopu tekniği ile ulaşılan katılımcı kadınlar ile 2019 yılının Mayıs-Temmuz ayları arasında yarı yapılandırılmış derinlemesine mülakat tekniği ile görüşmeler gerçekleştirilmiş ve katılımcıların olgulara yönelik değişen bakış açıları anlamaya çalışılmıştır.

Sıradan bir yer değiştirme olayından çok daha fazlasını ifade eden göç hareketleri, göç eden kişinin sahip olduğu sosyal sermayesini göç ettiği topluma ne ölçüde taşıyabildiği kadar göç ettiği toplum aracılığıyla sosyal sermayesini ne şekilde çeşitlendirebildiğini anlamak bakımından da önem taşımaktadır. Sosyal sermaye konusunda Bourdieu düşüncesinin temel alındığı bu çalışmada, Suriyeli kadınların mücadele etmek zorunda kalacakları en büyük problemin, Türk kadınlarıyla eşit eğitim düzeyleri ya da sosyo-ekonomik durumda olsalar da maruz kalacakları eşitsizlik ve ayrımcılık dolayısıyla yoksun kalacakları maddi ve manevi çıkarlar olacağı ileri sürülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Göç, Aidiyet, Sosyal Sermaye, Suriye, Toplumsal Cinsiyet, Uyum.

ABSTRACT

Gender and Social Capital Based View to Social Cohesion of Syrian Women continuing Post Graduate Education in Turkey

This thesis deals with international migration mobility from the perspective of Turkey's experiences of Syrian people and tries to understand how migration affects the belonging, the social relations and their point of view toward life by investigating 10 young women each of whom has different social capital. In addition to some obligations which are encumbered on woman because of their being part of patriarchal structure in which they are, being migrant compels women to struggle in very different areas simultaneously. The proposal of this study is understanding the social cohesion of these women who have different perspective for the future and continue their post graduate education, the challenges they face and how they combat against them, expectations for the future by based on gender and their changing perceptions regarding the situation in which they are. For this purpose, it was made interviews with the participating women who were identified with snowball sampling method by using semi structured in depth interview techniques between May and July in 2019 and tried to understand participant's changing point of view toward the facts.

The actions of migration which has a meaning beyond the ordinary change of location, gains importance in order to understand how migrant diversifies their social capital though the society to whom they migrate as well as what extent migrant take his own social capital to society to whom they migrate. In this study which is based on Bourdieu's thought about social capital, claims that the biggest problem which Syrian Women will have to struggle against is material and moral interest of which they deprive because of inequality and discrimination to which they are exposed even if they are in equal education level or social and economic situation with Turkish women.

Key Words: Belonging, Cohesion, Gender, Migration, Social Capital, Syria.

KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği

BMMYK: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği

EU: Avrupa Birliği

GİGM: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü

IOM: Uluslararası Göç Örgütü

YUKK: Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 2. 1. Suriye İç Savaşı Sonrası Suriyeli Sığınmacıların Dünya Geneline Dağılımı 16
Şekil 2. 2. Yıllara Göre Türkiye'de Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriyeliler 17
Şekil 2. 3. Türkiye'deki Suriyelilerin Hukuki Statülerine Göre Dağılımları 19

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1.1. Örneklem Profiline İlişkin Bilgiler 6
Tablo 2.1. Suriyelilerin Yaş Gruplarına ve Cinsiyetlerine Göre Dağılımı. 19

1. GİRİŞ ve METODOLOJİ

Göç süreci, zorunlu ya da gönüllü nedenlerle yapılmış olması fark etmeksizin göç eden insanların hayatlarında kalıcı birtakım değişiklikler yaratan bir olgudur. Kitlesel göçlerde, bu durum yalnızca göç eden insanları etkilemekle kalmayıp aynı zamanda varış ülkesinde yaşayan toplumlar üzerinde de sosyo-ekonomik etkiler yaratmaktadır.

Bu araştırmanın amacı, zorunlu göç nedeniyle Türkiye'ye gelmiş olan yüksek lisans veya doktora öğrencisi Suriyeli kadınların toplumsal yaşama uyumlarını toplumsal cinsiyet temelinde ve sosyal sermaye kavramını merkeze alarak anlamaktır. Bu çalışma, yüksek eğitimli, iş piyasasına beyin gücüyle entegre olmuş veya çalışma hayatına ara vermek durumunda kalmış ancak devam etmek yönünde güçlü bir motivasyonu bulunan, bilginin üretimi ve aktarılmasında rol üstlenen, bir kısmı aynı zamanda evli ve çocuklu Suriyeli kadınlar üzerine odaklanmaktadır. Yorumlayıcı sosyoloji perspektifiyle ve toplumsal cinsiyet temelli olarak gerçekleştirilen bu çalışmada, kadınlık, göçmenlik ve ayrımcılıkla baş etme olgularına referansla lisansüstü eğitime devam eden Suriyeli kadın olmanın yarattığı farklılık anlaşılmaya çalışılmıştır.

Araştırmada, toplumsal cinsiyetin kültürel kodlardan kaynaklandığı ve bu kodların zaman içerisinde aynı toplum içerisinde bile değişebildiği göz önünde bulundurularak mülakat yapılan Suriyeli kadınların göç sonrası düzende toplumsal rollerine ilişkin ne tür değişikliklerin meydana geldiği incelenmiştir. Bu çalışmada, kadınları göç süreci ve sonrası düzende edilgen bir durumda tasvir eden literatürdeki hâkim bakış açısının aksine, kadınların göç süreci ve sonrasında karşılaştıkları durumlara ilişkin algıları ve gündelik hayat pratiklerini yeni düzene uyumlaştırma çabaları kadının öznesi olduğu bir perspektifle ele alınmıştır.

Suriyeli genç kadınların içinde yaşadıkları toplum ve anavatan aidiyetleri, bu bağları ne şekilde sürdürdükleri araştırmacı açısından dikkate değer bir başka konudur. Mekânsal değişimlerin aidiyetlerini sürdürmek anlamında ne yönde etkide bulunduğu yine bu çalışmada anlaşılmaya çalışılan konular arasındadır.

Suriyelilerin yaşadıkları kentsel alanlar ve toplumla uyum süreçlerini belirlemek son yıllarda gerek devlet politikaları gerekse araştırmacılar ve sivil toplum kuruluşları nezdinde önemli bir çalışma konusu olmuştur. Bu çalışmada ise özel olarak, Suriyeli yüksek lisans ya da doktora eğitimi görmekte olan genç kadınların göç sonrası toplumsal cinsiyet rollerine, eğitim ve iş çevrelerine yönelik değişen bakış açıları ve uyum sürecinde "göçmen kadın" olmalarından kaynaklanan problemler, bunlarla mücadele etme yöntemleri ve gelecek perspektifleri incelendiğinden araştırmanın özgün bir nitelik taşıdığı değerlendirilmektedir. Ayrıca sosyal sermaye kavramının Suriyeli kadınlarla ilişkili olarak ele alınmış olması da çalışmanın alanındaki özgün bir diğer katkısıdır.

Bu tezin kuramsal çerçevesini sosyal bilimlerde göç olgusu, aidiyet ve sosyal sermaye olmak üzere üç ana başlık oluşturmaktadır. Göç meselesine ulus ötesi göç perspektifinden bakıldığı birinci bölümde, ulus-ötesi göçmenliğe ilişkin literatür taranmış ve ardından 2011 yılından bugüne Türkiye'nin gündemini artarak etkileyen Suriyeli deneyimi merceğe alınmıştır. Suriyelilerin Türkiye'ye kitlesel giriş yaptığı 2011 yılı Mart ayından bugüne değişen demografik yapı ve hukuki statülerinin incelenmesinin ardından uyum meselesine bakış ve geri dönüş hareketleri çerçevesinde Suriyelilerin geleceği konuları tartışılmıştır.

İkinci kısımda, kimlik, kadın olmak ve toplumsal cinsiyet kavramları etrafında aidiyet kavramının belirsizliği ve çok yönlülüğü incelenmiş, aidiyetin mekânla ilişkisi tartışılmaya çalışılmıştır. Kuramsal çerçevede son olarak bu tezin ana dayanaklarından biri olan sosyal sermaye kavramına değinilmiş ve Bourdieu, Coleman ve Putnam'ın sosyal sermayeye bakış açıları tartışılmaya çalışılarak Türkiye'de sosyal sermayeye ilişkin bazı çıkarımlar yapılmıştır.

1.1. Araştırmanın Kapsam, Varsayım ve Sınırlılıkları

Bu araştırmada, kadın ve göç ilişkisi sığınmacı kadınlar ekseninde ve toplumsal cinsiyet temelli bir perspektifle ele alınmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte yalnız en az yüksek lisans seviyesinde eğitim gören ve 25-39 yaş aralığındaki kadınlar temel alındığından, araştırmanın Suriyeli kadın sığınmacıların bütününe ilişkin bir perspektif kazandırması beklenemez. Bu amaçla, araştırmanın amacına yönelik birtakım varsayımlar da bulunmaktadır:

1- Türkiye'de sığınmacı / yabancılara ilişkin hukuki düzenlemeler, kadın olmaktan kaynaklanan özel ihtiyaç ve durumları gözetmekte yetersiz kalabilir ve bu durum özellikle sığınmacı kadınları sosyal alanda birtakım adaletsiz durumlarla karşı karşıya bırakabilir.

2- Suriyeli sığınmacı kadınlar, çoğunlukla patriarkal aile yapılarından geldikleri için ev içi sorumlulukları kendileriyle aynı durumda olan erkeklere göre daha fazladır. Bu nedenle iş ya da eğitim hayatına entegre olabilmek için erkeklerden daha çok çaba göstermeleri gerekebilir.

3- Türkiye'deki Suriyeli sığınmacılar, siyasal, ekonomik, kültürel, etnik ve dini açılardan heterojen bir yapı sergilemektedir. Bu durum, onların aile içi ilişkilerini farklılaştırdığı gibi komşuluk ve arkadaşlık ilişkilerini de etkileyebilmektedir. Örneğin, Suriyeli bir Türkmen kadın, Türkçe konuşabildiği için ya da sadece etnik kökeninden ötürü Türkiye'de sosyal ilişkilerini Suriyeli bir Arap kadına göre daha rahat biçimde kurabilmektedir. Bu durum aynı nedenle göç etmiş olsalar da farklı aidiyetlere ve birikimlere sahip olan göçmen kadınların göç deneyimlerini farklılaştıran etmenlerden sadece biridir.

1.2. Araştırmanın Örneklemi

Araştırmanın örneklemini, Suriye'den Türkiye'ye zorunlu sebeplerle göç eden yükseköğrenimini tamamlamış ve halihazırda Türkiye'de yüksek lisans veya doktora eğitimlerini sürdürmekte olan, 25-39 yaş aralığında bir kısmı iş piyasasına entegre olmuş, bir kısmı ise belirli sebeplerden ötürü çalışma hayatına ara vermek durumunda kalmış 10 Suriyeli kadın oluşturmaktadır. Örneklemi, eğitimini Ankara ve İstanbul'daki üniversitelerde sürdüren sığınmacı kadınlar içinde yüz yüze görüşmeyi kabul eden ve gönüllü olanlar oluşturmuştur. Bu örneklemdeki kadınların beşi evli ve çocuklu, beşi bekârdır. Evli katılımcıların tamamının eşleri de Suriyelidir. Bekâr katılımcılardan biri eşinden boşanmış olup 19 yaşında bir kızı vardır. Katılımcı kadınların tamamı aileleriyle birlikte yaşamaktadır. Yalnız ya da öğrenci/bekâr evinde yaşayan katılımcı bulunmamaktadır. Katılımcı kadınlar ortalama 6-7 senedir Türkiye'de yaşamaktadır. Yalnız iki katılımcı iki seneden az bir süredir Türkiye'de ikamet etmektedir. Dört katılımcı geçici koruma statüsü altında, üç katılımcı ikamet izni sahibi olup katılımcılardan üçü Türkiye vatandaşıdır. Katılımcılardan üçünün vatandaşlık süreçleri devam etmektedir. Anadilleri

Arapça ya da Türkmencedir. Tamamı iyi düzeyde İngilizce bilen katılımcıların, önemli bir kısmı Türkçeye de hâkimdir. Aşağıda katılımcı profiline ilişkin detayları vereceğimiz örneklemde, katılımcılara rumuz olarak ağaç isimleri verilmiştir.

Sedir, 39 yaşında olup Şam doğumludur. Arap kökenlidir. 18 yaşında geleneksel bir evlilik yapmış, bu evlilikten bir çocuğu olmuş ve 20 yaşında eşinden boşanarak eğitim almak üzere Ürdün'e yerleşmiştir. Hukuk alanında lisans ve işletme bölümünde yüksek lisans eğitimlerini tamamladıktan sonra Şam'a geri dönmüş, Şam'a döndükten sonra kızını babasından alarak yanında büyütmüş ancak savaş nedeniyle ülkesinden ayrılmak zorunda kalmış, ardından 2013 yılında Türkiye'ye daha önce yerleşen abisinin yanına gelmiştir. Hâlihazırda Türkiye'de bir devlet üniversitesinde İşletme Bölümü'nde doktora yapmakta olup aynı zamanda bir hukuk şirketinde danışman olarak çalışmaktadır. İstanbul'da ikamet izni ile yaşamaktadır.

Göknar, 29 yaşında olup Halep doğumludur. Arap kökenlidir. Evli ve bir çocuk annesidir. Türkiye'ye savaş nedeniyle 2012 yılında ailesiyle birlikte gelmiştir. Suriye'de İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü tamamlamış olup hâlihazırda Türkiye'de özel bir üniversitede Kültürel Çalışmalar Bölümü'nde yüksek lisans yapmaktadır. Suriye'de ve Türkiye'de çeşitli işlerde çalışmış olmakla birlikte evlendikten sonra çalışma hayatına ara vermiştir. İstanbul'da geçici koruma statüsü ile yaşamaktadır.

Ardıç, 35 yaşında olup Lazkiyelidir. Daha önce hiç evlenmemiş olup kendisini Bayır Bucak Türkmen'i olarak tanımlamaktadır. Türkiye'ye savaş nedeniyle 2011 yılında gelmiştir. Suriye'de Arap Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü tamamlamış olup Türkiye'de özel bir üniversitede Medya ve İletişim Sistemleri üzerine yüksek lisans yapmıştır. Doktora alanını henüz belirlememiş olup Arapça öğretmenliği yapmaktadır. T.C. Vatandaşlığı almış olup İstanbul'da yaşamaktadır.

Çınar, 26 yaşında olup Halep doğumludur. Arap kökenlidir. Evli ve bir çocuk annesidir. Lisansını Suriye'de Mimarlık bölümünde tamamlamış olup hâlihazırda Türkiye'de bir devlet üniversitesinde Mimarlık Bölümü'nde yüksek lisans yapmaktadır. Suriye'de savaş sırasında kadınlara psiko-sosyal destek sağlamaya yönelik işlerde çalışmıştır ancak Türkiye'ye geldiğinde çocuğuna bakabilecek kimsesi olmadığı için çalışma hayatına hiç katılamamıştır. Türkiye'ye 2018 yılının Eylül ayında gelmiştir. Ankara'da geçici koruma statüsü ile yaşamaktadır.

Servi, 27 yaşında olup İdlib doğumludur. Arap kökenlidir. Evli ve bir çocuk annesidir. Suriye'de Mimarlık bölümünde lisans eğitimini tamamlamış olup hâlihazırda Türkiye'de bir devlet üniversitesinde yine aynı bölümde yüksek lisans yapmaktadır. Türkiye'de bir süre reklam grafik vb. işlerde çalışmış ancak kızı dünyaya geldikten sonra iş hayatına ara vermek zorunda kalmıştır. Türkiye'ye 2013 yılında gelmiş olup İstanbul'da geçici koruma statüsü ile yaşamaktadır.

Sığla, 26 yaşında olup Halep doğumludur. Arap kökenlidir. Evli ve bir çocuk annesidir. Suriye'de Mimarlık bölümünde lisans eğitimini tamamlamış olup yüksek lisans eğitimini de Türkiye'de aynı bölümde sürdürmektedir. Küçük yaşta çocuğu olduğu için Türkiye'de çalışma hayatına hiç katılamamıştır. Türkiye'ye 2015 yılında gelmiştir. İstanbul'da ikamet izni ile yaşamaktadır.

Akasya, 26 yaşında olup Humus doğumludur. Arap kökenlidir. Bekârdır. Suriye'de Mimarlık bölümünde lisans eğitimini tamamlamış olup hâlihazırda Türkiye'de bir devlet üniversitesinde yine aynı bölümde yüksek lisans yapmaktadır. Türkiye'de bir dönem Suriyeli çocuklara İngilizce öğretmenliği yapmış ancak çalışma saatleri çok yorucu geldiği için bırakmak zorunda kalmıştır. Türkiye'ye 2017 yılında gelmiştir. Ankara'da geçici koruma statüsü ile yaşamaktadır.

Ihlamur, 39 yaşında olup Şam doğumludur. Arap kökenlidir. Evli ve bir çocuk annesidir. Suriye'de Kimya bölümünde lisans eğitimini tamamlamış ardından oryantalizm üzerine yüksek lisans eğitimine başlamıştır. Savaş nedeniyle eğitimini yarım bırakıp Türkiye'ye gelmiş ardından Türkiye'de özel bir üniversitede Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Bilimi Bölümü'nde yüksek lisans yapmaya başlamış ancak iş yoğunluğu nedeniyle ara vermek zorunda kalmıştır. Yüksek lisans eğitimine ara vermiş olmasına rağmen eğitimine devam edecek olması nedeniyle bu araştırmanın hedef kitlesi arasında yer almaktadır. 2015 yılından bu yana Suriyeli kadınlara yönelik hizmet veren bir derneğin başkanı olarak çalışmaktadır. Türkiye'ye 2013 yılında gelmiştir. İstanbul'da ikamet izni ile yaşamaktadır.

Defne, 25 yaşında olup Lazkiye doğumludur. Annesi Arap, babası Türkmen olan Defne kendisini Arap ya da Türkmen değil, Suriyeli olarak tanımlamaktadır. Türkmen olduğunu ama Türkmence bilmediğini, aile içinde Arapça konuştuklarını ifade etmektedir. Suriye'de İnşaat Mühendisliği Bölümü'nde lisans eğitimi alırken, babasının muhalif olması nedeniyle rejim tarafından alınacağı haberini almalarının ardından eğitimini yarıda bırakıp

Türkiye'ye gelmiştir. Lisans eğitimini Türkiye'de İnşaat Mühendisliği Bölümü'nde özel bir üniversitede tamamlamış olup yine Türkiye'de bir devlet üniversitesinde Yapı Mühendisliği bölümünde yüksek lisans eğitimine devam etmektedir. Türkiye'ye 2012 yılında gelmiştir. Bekârdır. T.C. Vatandaşlığı almış olup İstanbul'da yaşamaktadır.

Kavak, 25 yaşında olup Şam doğumludur. Arap kökenlidir. Türkiye'de bir devlet üniversitesinde Biyomedikal Mühendisliği Bölümü'nde lisans eğitimini tamamlamıştır. Türkiye'de yine aynı bölümde başka bir devlet üniversitesinde yüksek lisans eğitimini sürdürmekte olup aynı zamanda Çocuk Gelişimi Bölümü'nde açık öğretim okumaktadır. Türkiye'ye 2013 yılında gelmiştir. Bekârdır. T.C. Vatandaşlığı almış olup İstanbul'da yaşamaktadır.

Tablo 1.1. Örneklem Profiline İlişkin Bilgiler

RUMUZ	**YAŞ**	**MEDENİ DURUM**	**EĞİTİM DÜZEYİ**	**STATÜ**	**DOĞDUĞU ŞEHİR**	**YAŞADIĞI ŞEHİR**
Sedir	39	Bekâr	Doktora	İkamet İzni Sahibi	Şam	İstanbul
Göknar	29	Evli	Yüksek Lisans	Geçici Koruma Statüsü	Halep	İstanbul
Ardıç	35	Bekâr	Yüksek Lisans Mezunu	T.C. Vatandaşı	Lazkiye	İstanbul
Çınar	26	Evli	Yüksek Lisans	Geçici Koruma Statüsü	Halep	Ankara
Servi	27	Evli	Yüksek Lisans	Geçici Koruma Statüsü	İdlib	İstanbul

Sığla	26	Evli	Yüksek Lisans	İkamet İzni Sahibi	Halep	İstanbul
Akasya	26	Bekâr	Yüksek Lisans	Geçici Koruma	Humus	Ankara
Ihlamur	39	Evli	Yüksek Lisans	İkamet İzni Sahibi	Şam	İstanbul
Defne	25	Bekâr	Yüksek Lisans	T.C. Vatandaşı	Lazkiye	İstanbul
Kavak	25	Bekâr	Yüksek Lisans	T.C. Vatandaşı	Şam	İstanbul

1.3. Veri Toplama Araçları – Yöntem

Çalışmada insanların yaşam öykülerini, davranışlarını ve toplumsal değişmeyi anlamaya yönelik olarak gözlem ve mülakat gibi nitel veri toplama teknikleri kullanılarak algıların ve olayların gerçekçi ve bütüncül biçimde anlaşılmasını ve bu yolla bilgi üretmeyi amaçlayan nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2006: s.39).

Nitel araştırma yalnız insanların olaylara dönük değişen bakış açılarını tespit etmeyi değil aynı zamanda olaylar arasındaki bağlantıları ve bunların kişiler üzerinde nasıl etkiler yarattığını da görmemizi sağlamaktadır (Özdemir, 2010: s.325). Bu anlamıyla nicel araştırma gibi tek bir doğru ya da çoğunluğun işaret ettiği birkaç doğru yerine soruların değişen cevaplarını keşfetmeyi amaçlamaktadır. (Berg ve Lune, 2015: s.25)

Çalışmada yarı yapılandırılmış derinlemesine mülakat tekniği izlenmiştir. Araştırmada, öncelikli amaç veri toplamak olmayıp kişilerin sahip oldukları sosyal sermayeleri, göç hikâyeleri ve içindeki bulundukları ortamlar çerçevesinden sorulara verdikleri cevapların çeşitliliğini anlamak olmuştur.

Kartopu tekniği ile ulaşılmış olan katılımcılar ile toplumsal cinsiyet perspektifinden hareketle göç tecrübelerini, mevcut durumlarını-kendilerine ve her iki ülkenin toplumsal yapısına ilişkin algılarını ve gelecek beklentilerini ortaya koymak amacıyla 2019 yılının

Mayıs-Temmuz ayları arasında *yarı yapılandırılmış derinlemesine mülakat* tekniği ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Katılımcıların tamamına mülakat öncesi, mülakatın amacı ve mahiyeti hakkında bilgi verilerek, isimlerinin saklı tutulacağı ve tezde isimleri yerine rumuz kullanılacağı ifade edilmiştir. Mülakatlar anılan tarihlerde Ankara'da ikamet eden katılımcıların tercih ettiği sosyal bir ortamda (ev, okul kantini vb.) gerçekleştirilmiştir. Diğer şehirlerde ikamet eden katılımcılarla ise internet ortamında Skype ya da WhatsApp görüntülü video arama yoluyla mülakat yapılmıştır.

Katılımcıların duygu ve düşüncelerini daha iyi ve rahat ifade edebileceği düşüncesiyle mülakatların Arapça yapılması teklif edilmiştir. Bazı katılımcılar zaten iyi düzeyde Türkçe ve/veya İngilizce bildiklerini, bu nedenle kendileri için Arapça, Türkçe ya da İngilizce mülakat yapmak arasında bir fark olmadığını belirtmiştir. Katılımcıların tercihlerine uygun biçimde iki mülakat İngilizce, iki mülakat Arapça, altı mülakat ise Türkçe gerçekleştirilmiştir. Türkçeyi az bilinen deyimlere varana dek iyi düzeyde bilen Arap kadınların varlığı sahada şaşırtıcı durumlardan biri olmuştur. Arapça mülakat vermek isteyen iki katılımcı için -yine Suriyeli bir kadın olan- Arapça-Türkçe tercüman yardımı alınmıştır.

Mülakatları yaparken sorular;

1. Kimlik, Kadın Olmak ve Aidiyet
2. Sosyal Sermaye ve Uyum Süreci (Eğitim, İş Piyasası, Sosyal Yaşam)
3. Gelecek Planları ve Beklentiler olmak üzere üç ana başlık altında hazırlanmıştır.

Bununla birlikte, mülakatlar daha çok sohbet şeklinde geçtiği için katılımcılara çağrışım yapan olay veya hikâyeler, paylaştıkları anılar, mülakatların farklı konuları da kapsayacak şekilde genişlemesine yol açmıştır.

Araştırma esnasında yapılan gözlemler araştırmacının bir diğer kaynağı olmuştur. Bu araştırmada, genel bir yargı ya da hipoteze varmak yerine, olgulara yönelik değişen bakış açıları anlaşılmaya çalışılacaktır. Bu nedenle, Suriyeli kadınların aileleriyle, diğer insanlarla, mekânla ilişkilerine ya da eğitim/iş yaşamına bakış açılarına yönelik genellemeler yapmaktan kaçınılmıştır.

Mülakatlar sırasında katılımcıların izinleri alınarak ses kaydı alınmıştır. En az 50 en çok 115 dakika süren bu mülakatlar, katılımcının kendini tanıtması ve göç hikâyesini anlatmasıyla başlamıştır. Araştırmada öncelik verilen hususlara (kadın olmak, karşılaşılan güçlükler, uyum meselesi, değişimler…) yönelik tamamlayıcı sorular sormaya özen gösterilmiştir.

Görüşme kayıtları araştırmacı tarafından deşifre edilmiş ve yorumlanmıştır.

1.4. Veri Analizi

Mülakatlar sırasında göç eden kadınların hayatlarında gözledikleri değişimler, Türkiye'de eğitim ya da iş piyasasına erişimleri ve bunu sürdürmede *Suriyeli kadın göçmen* olmanın yarattığı güçlükler ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Kadınların Suriye'den Türkiye'ye taşıdıkları kimlik ve kişisel tecrübeleriyle Türkiye'nin kültür ve toplumsal değerlerini nasıl algıladıkları anlaşılmak istenmiştir. Kadınların özellikle, cinsiyet ve ırk temelli olarak, sosyal ortamlarında herhangi bir ayrımcılık veya önyargı ile karşılaşıp karşılaşmadıkları, bununla nasıl mücadele ettikleri ve bunun aidiyet duygusu geliştirip geliştirememelerine ne ölçüde etkide bulunduğu önemli bir husus olarak dikkate alınmıştır. Yine Türk kadınlarını nasıl algıladıkları, Türk kadınlarının sosyal hayatta var olma biçimlerini nasıl yorumladıkları, giyim-kuşam alanında ortaklık ve farklılıkları anlamaya çalışılmıştır. Katılımcıların çalıştıkları iş yerlerinin, okudukları okulların, evlerinin bulunduğu mahallenin, sosyal çevrelerinin aidiyetlerine yönelik bir etkide bulunup bulunmadığı, sosyal sermayelerini Suriye'den Türkiye'ye ne ölçüde taşıyabildikleri, burada ne ölçüde yeni bir sosyal çevre oluşturabildikleri konusu tamamlayıcı sorularla anlaşılmaya çalışılmıştır.

Adalet Ağaoğlu'nun Göç Temizliği kitabındaki gibi, kişinin kendi hayat hikâyesini her hatırlayışının aslında onu yeniden kurgulayışı olduğu hatırda tutularak mülakatlar sırasında kararsız/tereddütlü anlara veya uzun süreli sessizliklere ayrıca dikkat edilmiş ve bu kısımlar yönlendirmekten kaçınılarak olabildiğince derinleştirmeye çalışılmıştır. Mülakatlar sırasında Suriye'deki hayatları, algıları ve beklentilerinin nasıl olduğu; Türkiye'ye geldikten sonra hayatlarını şekillendiren faktörlerin ne ölçüde değişim gösterdiği, gelecekten beklentileri ve hayallerinin neler olduğu meselesi ayrı bir merak konusu olmuştur.

Bu çalışmada görüşülen kadınların tamamının eğitimli, yabancı dil bilen kadınlar olmaları onları diğer Suriyeli kadınlardan ayıran önemli bir unsurdur. Yine, göçmen

kadınların göç sonrası düzende bireyselliklerini ne ölçüde koruyabildikleri, evli olanların eşleriyle ve varsa çocuklarıyla olan ilişkilerindeki değişimi ne şekilde deneyimledikleri, evi ve "sokağı" nasıl algıladıkları, göçmenlik ve kadınlık algıları çok boyutlu biçimde anlamaya özen gösterilmiştir. İlişkilerini yönetmede Suriye ile Türkiye arasında bir farklılık gözlemleyip gözlemlemedikleri şayet gözlemliyorlarsa bu farklılaşmayı ne ölçüde yaşadıkları ve sebebinin ne olduğu anlaşılmaya çalışılmıştır.

Bulgular kısmında, verinin içeriğini bağlamını koruyarak okuyucuyla doğrudan paylaşabilmek için yorumlayıcı okuma tekniği tercih edilmiştir. Bununla birlikte, araştırma konusunun sınırlarını koruyabilmek adına cevapların belirli ana başlıklar altında toplanmasına özen gösterilmiştir. Bu yolla katılımcıların aynı konulara bakış açılarındaki benzerlik ve farklılıkların ortaya koyulması amaçlanmıştır.

1.5. Araştırmacının Saha Tecrübesi

Bu araştırma, yukarıda yer verilen sahaya olan önemli katkısı dışında zorunlu göç deneyimi yaşamak zorunda kalmış genç Suriyeli kadınların göç sonrası değişen ilişki biçimlerini ve hayat pratiklerini anlamaya yönelik kişisel bir motivasyona da dayanmaktadır. Araştırmanın en zorlayıcı tarafı daha önce herhangi bir iletişim kurulmamış olan örneklem grubunun samimi içerikli bir diyaloğa dâhil edilebilmeleri için güvenlerini kazanmak olmuştur. Sadece silahlı bir savaştan değil aynı zamanda politik baskılardan, kimi zaman etnik, kimi zaman dini aidiyetlerinden ya da siyasi görüşlerinden ötürü tehdit gören, bu tehdidi anavatanları dışında dahi hissetmeye devam eden bu insanlar için yüzyüze mülakat vermenin onlar açısından cesaret gerektiren bir şey olduğu neredeyse tüm mülakatlarda hissedilmiştir.

Araştırma sürecinin başlangıcında, henüz mülakat soruları hazırlanırken objektif ve kuşatıcı sorular hazırlanmıştır. Bununla birlikte bazı katılımcıların cevaplarını dinlerken, saha çerçevesinde hazırlanan soruların çoğunun, şahsi beklentilerim ve hatta bazı ön yargılarımla ilişkili olduğunu fark ettiğimi belirtmem gerekmektedir.

Kuramsal çerçeveye geçmeden önce söylemem gereken son şey, bu tezin hiçbir genel-geçer yargı içeremiyor oluşu, aksine her bir kadının bize bu meselenin çok yönlülüğünü işaret ediyor oluşudur.

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

Sosyolojik yaklaşımlar, göç meselesini göçmen birlikteliğini ya da dayanışmasını açıklayıcı modeller üzerinden açıklamaya çalışır. Bunu yaparken de genellikle makro gruplar ve toplumsal sınıfları çözümlemeye yönelik olarak ilişkisel, yapısal ya da ulus aşırı teoriler geliştirirler. Sosyal psikoloji ise göç deneyiminin bireyin davranışlarını ne yönde etkilediğine odaklanır. Bunu yaparken daha mikro ölçekte bir yaklaşımla bireyler ve grupları baz alarak bu grupları ilişkisel, yapısal ve bilişsel bazda değerlendirmeye tabi tutarlar (Brettel ve Hollified, 2000: s.3). Bu çalışmanın yazarı ise araştırma konusunu ve öznelerini mikro ölçekte merceğe alarak göç deneyiminin göçmenin davranışlarını nasıl etkilediği meselesini araştırmanın merkezine almaktadır. Örneklem teşkil eden kadınların gündelik hayatı belirleyen esas unsurlar bakımından bugün'ki algılarını ortaya çıkarmayı hedeflemektedir. Bununla birlikte, bugünü var eden göç sonrası kimliğin yeniden inşası, kültürün yeniden üretilmesi gibi meseleleri toplumsallıktan soyutlamak mümkün görünmemektedir. Bunun belki de en temel nedeni bugün internetin ve sosyal medyanın kişilerin birbirlerine ve bilgiye erişimlerini kolaylaştırması, kişilerin ulus-ötesi ağlar aracılığıyla aidiyetlerini sürdürebilmeleridir. Bu nedenle bu çalışma, sosyoloji ve sosyal-psikoloji disiplinlerinin göçe yönelik yaklaşımlarından bir arada yararlanılması suretiyle oluşturulmuştur.

2.1. Sosyal Bilimlerde Göç Olgusu ve Suriyeli Göçü

Bu bölümde üç ana perspektif üzerinde durulmaktadır: ulus aşırı göç, kimlik ve mekânla aidiyet ve bu alanların sosyal sermaye ile nasıl ilişkilendiği. Bu yaklaşımlara ilişkin kuramsal açıklamalar toplumsal cinsiyet perspektifiyle ele alınacağından, göçmenlerin göç sonrası değişen pratikleri, ilişki kurma biçimleri, mekân ve toplum aidiyetleri cinsiyet temelli bir bakış açısıyla anlaşılmaya çalışılacaktır. Bu amaçla öncelikle sosyal bilimlerde göç olgusu ve ulus aşırı göç açıklanacak ve Türkiye'de yeni bir olgu olan Suriyeli göçü hakkında bazı bilgilere yer verilecektir. Göçün kişisel ve toplumsal bir sorunsala dönüşmesine insani bağlar yol açmaktadır. Kimlik-mekân ilişkisi soyut bir ilişki; kişilerin bu ilişkiyi deneyimlemeleri ise somut ve kendine özgü kişisel tecrübelerdir. Bu sebeple kimlik, mekân ve göçle oluşan değerlerin iç içe geçmeleri kaçınılmazdır. Kimlik ve mekânın

önemi dolayısıyla aidiyeti oluşturan bu iki önemli kavrama ve kavramlar etrafında göçle alakalı tartışmalara yer verilecektir. Sosyal sermaye aidiyetle şekillenen bir kavram olarak son esas kavramımız olarak değerlendirilecektir.

2.1.1. Sosyal Bilimlerde Göç Olgusu

Göç olgusu sosyal bilimler açısından önemli bir inceleme ve araştırma konusudur ve artan göç hareketliliği, göçün tüm çok boyutlu ve karmaşık yapısıyla gündemde olmaya devam edecek gibi görünmektedir.

Uluslararası Göç Örgütü tarafından göç; "uluslararası bir sınırı geçmek veya bir devlet içinde yer değiştirmek; süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği tüm nüfus hareketleri" olarak tanımlanmakta; böylece mülteciler, yerinden edilmiş kişiler ve ekonomik göçmenler de bu kavrama dâhil edilmektedir (IOM, 2009: s.35).

Göç hareketleri, kimi zaman sürgün, savaş, kıtlık gibi zorunlu nedenlerle, kimi zaman ise daha iyi sosyo-ekonomik imkânlara kavuşmak umuduyla yani gönüllü nedenlerle gerçekleşmektedir. Bu çerçevede Erder, gönüllü veya zorunlu olarak ayırt etmeksizin en genel anlamıyla göçü "anlamlı bir uzaklık ve etki yaratacak kadar bir süre içinde gerçekleşen tüm yer değiştirmeler" olarak tanımlamaktadır (Erder, S., 2006: s.9). Yine Akkayan göçü;

> *"Kişilerin hayatlarının gelecekteki kısmının tamamını veya bir parçasını geçirmek üzere, tamamen yahut geçici bir süre için bir iskân ünitesinden diğerine yerleşmek kaydıyla yaptıkları coğrafi yer değiştirme olayı"*
>
> olarak tanımlamıştır (Akkayan, 1979: s.21).

Göç, topluluklarda önemli değişim mekanizmaları ve kültürel farklılıklar yaratan bir olgudur (Ersoy, 2008: s.15). Bir yandan toplumsal değişmeye, bir yandan da toplumların birbirleriyle kaynaşmasına, kültürleşme[1], kimlikleşme gibi yeni durumlara yol açan bir kavramdır. Dolayısıyla göçü daha iyi ya da güvenli bir yaşam uğruna kişinin doğduğu yerle olan bağını koparması ve yeni bir ülkeye derhal adapte olması gibi basit bir süreç olarak açıklamak zordur.

[1] Farklı grupların, kültürel yapılarının, bu grupların birbirleriyle ilişkiye girdiğinde değişmesi sürecidir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Göç Meselesinde Temel Kavramlar, Bartram, Poros ve Monforte, 2017.

2.1.2. Ulus Ötesi Göçü Anlamak

Ulus ötesi göç, göçmenlerin anavatanla bağlarını koparmadıkları, göçün tamamlanmadığı durumları ifade etmektedir. Göçmen, bu durumda anavatanla bağını koparmaz ancak mesken ülkeye de entegredir. Ulus ötesi göçü anlamak için, kavramın merkezinin "ulus" kelimesi olduğunu göz ardı etmemek gerekmektedir. Bir ülkeden diğerine göçü anlamlı kılan esas sebep, insanların etnik farklılıkları ve bu farklılıkların ortaya çıkardığı olgulardır (Bartram, Poros ve Monforte, 2017: s.14). Bir başka ülkeye göç eden göçmenin çoğunluktan ayrılan yönleri, yabancılığı nedeniyle diğerlerinden ayrı algılanmalarına ve başka yere ait olma hissine neden olmaktadır.

Öte yandan, küreselleşme ve gelişen teknolojik imkânlar neticesinde yolculuk süreleri kısalmış ve ucuzlamış, göç sürekli bir hal alırken göçmenler aynı anda birden çok ülkeyle gerek fiziki gerekse manevi bağlarını sürdürebilmişlerdir. Bu birden çok ülke ile aynı anda temas halinde olma hali, Facebook, Twitter gibi sosyal medya kanalları aracılığıyla aileleri ve anavatandaki yakınları ile irtibat halinde olmanın kolaylaşması, anavatan siyaseti ile de mesken ülke siyasetini aynı anda izleme ve katılım sağlama gibi imkânların mümkün olmasından kaynaklanmaktadır.

Öte yandan tarihin her döneminde göç hareketliliği var olmuş ve göçmenler kökenle bağlarını bir biçimde sürdürebilmişlerdir. Yapılan çalışmalar bu savı destekler biçimde, göçmenlerin varış ülkesine ulaştıklarında kaynak ülke ile bağlarını tümüyle koparark yeni yaşantılarına doğrudan entegre olabildikleri varsayımının doğru olmadığını ortaya koymuştur. Bu nedenle küreselleşme ile artan göç hareketliliğini ulus devlet kavrayışıyla anlamaya çalışmak, etkisi ülke sınırları ile ölçülemeyecek bir hareketliliği anlamayı güçleştirecektir (Şirin Öner, 2015: s.14-21).

Bu çalışmada *transnationalism* yani ulus-ötesicilik, anavatan ile göç edilen ülke arasında oluşan ekonomik, politik ve sosyo-kültürel bağları açıklamakta, ulus-ötesi göçmen ise bu tür bağları kuran ve sürdüren göçmenleri ifade etmektedir (Özkul, 2015: s. 484). Bu çerçeveden bakıldığında, her göçmenin ulus-ötesi ağlar kurmayabileceğini, çünkü bu ağları gerçekleştirmek için en başta manevi/duygusal birtakım ortaklıklara ihtiyaç olduğunu da kabul etmek gerekmektedir.

Bununla birlikte geride bıraktıklarıyla bağlarını sürdürmeyi arzu eden bir göçmen için günümüzde gelişen teknoloji ile köken ülkesi ve yakınlarından haber almak ve iletişimi

sürdürmek, ulaşım ve para transferinin kolaylaşması gibi nedenlerle ulus-ötesi ağlar kurup sürdürmek çok daha kolay bir hale gelmektedir.

Ulus-ötesi ağlar kuran bireylerden oluşan topluluklar zamanla anavatanları, mesken ülke ve hatta üçüncü ülkedeki soydaşlarıyla iletişim kurmakta ve köprü vazifesi görmektedir (Kaya ve Kentel, 2005). Bu ağlar, anavatana duyulan kültürel ve politik sadakat ve göç alan ülkeye başarılı biçimde entegre olmayı da sağlayabilir. Ayrıca, mesken ülkede güvenli yasal ve ekonomik konuma sahip olan kişilerin köken ülkeyle daha yoğun ulus-ötesi bağlar geliştirdiği bilinmektedir (Çağlar ve Onay, 2003: s.9).

Ulus-ötesi ağlar, yalnız göç edenler arasındaki dayanışmacı bağları sürdürülebilir kılmaz aynı zamanda, göçmenin yeni ağlar kurarak deneyimlerini çoğaltmasını ve paylaşmasını sağlar ve bu paylaşımlar şüphesiz ki toplumlar üzerinde güçlü bir dönüştürme gücüne sahiptir (Öner, 2015: s.309-312). Ulus-ötesicilik genel olarak göçmenlerin ev sahibi ülkede, anavatana yönelik aktivitelerini izah eder. Bu çerçeveden bakıldığında, ulus-ötesi katılımlar her zaman olumlu sonuçlara da sebebiyet vermez. Bu durum, ulus-ötesileşmiş çetelerin aktivitelerinde belirgin şekilde görülebilir (Bartram, Ponos ve Monforte, 2017: s.303).

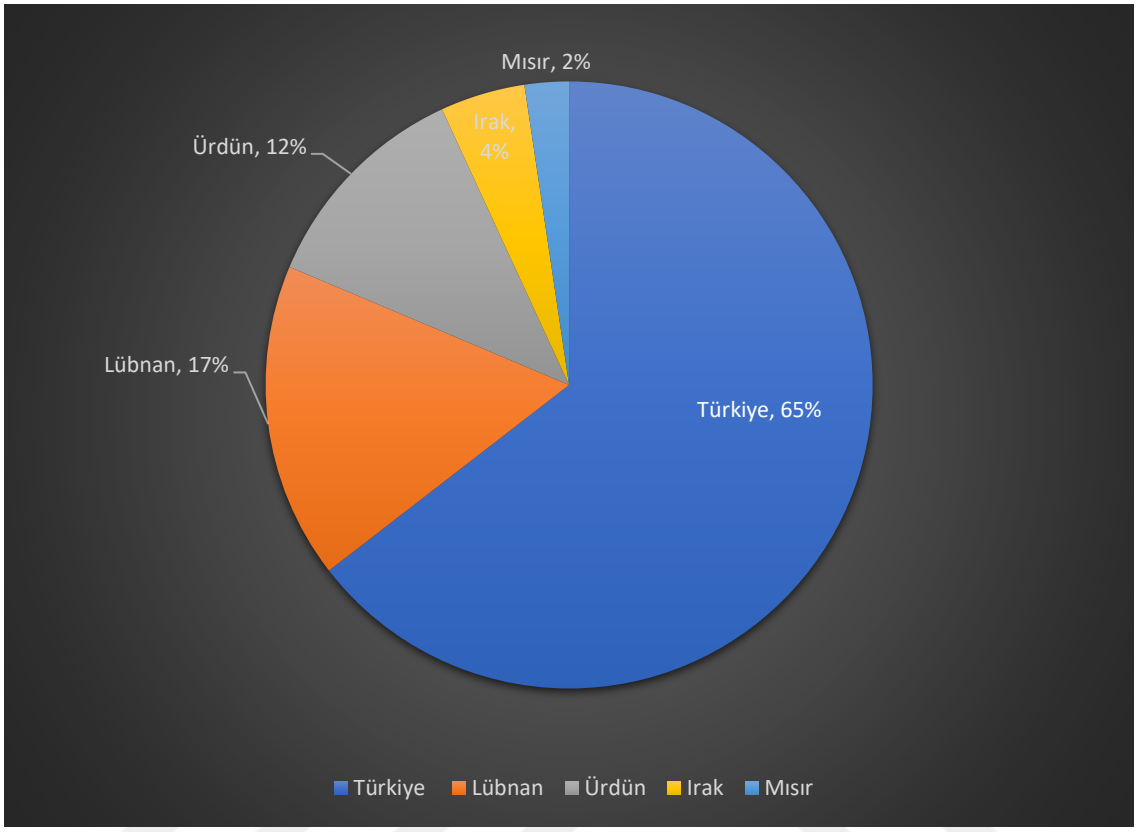
2.1.3. Türkiye'nin Yeni Göç Deneyimi: Suriyeliler

Suriye'de Mart 2011'de başlayan ve BMMYK Yüksek Komiseri Filippo Grandi'nin "Günümüzde karşı karşıya olduğumuz en büyük insani ve mülteci krizi ve milyonlarca insanın acı çekmeye devam etmesinin sebebi" olarak nitelendirerek dünya genelinde büyüyen bir destek dalgası yaratması gerektiğini ifade ettiği iç savaş, neredeyse tüm dünyada yankı bulan dramatik sonuçlara neden olmuştur (UNHCR, Syria Emergency 2019).

Londra Merkezli Suriye Gözlem Grubunun açıklamasına göre iç savaşta 15 Mart 2011 ile 15 Mart 2019 tarihleri arasında yaklaşık 570 bin bin kişi hayatını kaybetmiş olup yine devam eden iç savaş nedeniyle UNHCR rakamlarına göre 6,6 milyon insan ülke içerisinde yer değiştirmek zorunda kalmış, 13,1 milyon kişi ise insani yardıma ihtiyaç duymaktadır (Death Toll Archives Syria, 2019 ve BMMYK, 2019).

Suriyelilerin dünya genelinde dağılımına baktığımızda ilk sırada 3.605,615 Suriyeli ile Türkiye'nin yer aldığı görülmektedir. 2014 yılından bu yana dünya genelinde en çok

sığınmacıyı barındıran ülke olarak Türkiye'nin ardından sırasıyla Lübnan, Ürdün Irak ve Mısır geldiği görülmektedir (BMMYK, 2019).

Şekil 2.1. Suriye İç Savaşı Sonrası Suriyeli Sığınmacıların Dünya Geneline Dağılımı, (Kaynak: https://data2.unhcr.org/en/situations/syria, s.e.t:23.04.2019)

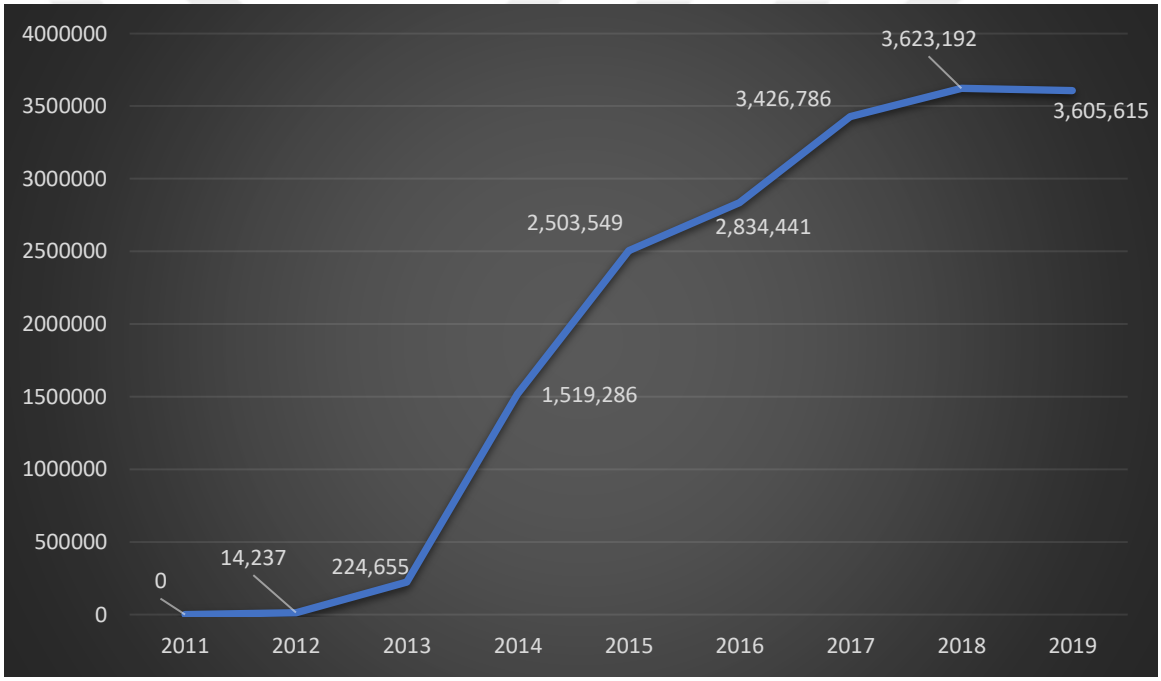
Bölgede güvenlik ortamının hala sağlanamamış ve sorunun çözümüne yönelik ortak bir uluslararası bir yaklaşımın benimsenmemiş olması meselenin kısa vadede çözülmesinin pek de mümkün olmadığına işaret etmektedir.

2.1.3.1. Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'deki Hukuki Statüleri

Türkiye 1967 protokolü ile coğrafi kısıt ve zaman kısıtının kaldırıldığı 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi'ne coğrafi sınırlamalarını korumayı sürdürerek taraftır (Nurdoğan ve Öztürk, 2018). Bu kısıt nedeniyle, Avrupa dışından sığınma arayan kişilere mülteci statüsü verilememektedir. Bununla birlikte, özel olarak 90'lı yıllarda Balkanlar coğrafyasında meydana gelen iç savaşların neden olduğu kitlesel göçler neticesinde ortaya çıkan ihtiyaçlara yönelik olarak "geçici koruma" rejiminin düzenlendiği bir "AB Konseyi Direktifi" bulunmaktadır. Sözkonusu belge, AB'nin kitlesel akın durumlarında sığınmacıların ivedi biçimde güvenli ortamlara ve temel haklarına erişimlerini sağlamak üzere tanınacak istisnai

bir mekanizma olarak değerlendirilmiştir. Belge aynı zamanda, yerinden edilmiş kişilerin menşe ülkelerine geri gönderilmesi, refakatsiz çocuklar ve özel ihtiyaç sahiplerine yönelik istisnai hükümler benimsemiştir (Temporary Protection, EU, 2019). Ana hatlarıyla belirtilen AB Konseyi Direktifi Türk hukuk sistemince de benimsenmiştir.

Bilindiği üzere, Suriye iç savaşından kaçarak Türkiye'ye 252 kişilik bir grup olarak gelen ilk sığınmacılar Cilvegözü (Hatay) sınır kapısından giriş yapmış olup bu grubun ardından Suriyeli sığınmacıların sayısı öngörülemez biçimde artış göstermiştir. Suriye'den toplu göç hareketlerinin başladığı ilk tarih itibariyle, Türkiye "açık kapı politikası" izleyerek gerek komşuları arasında gerekse de dünya genelinde en çok sığınmacıya ev sahipliği yapan ülke konumuna gelmiştir.

Şekil 2.2. Yıllara Göre Türkiye'de Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriyeliler (Kaynak: http://www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-koruma_363_378_4713 s.e.t. 27.04.2019)

Grafikten de anlaşılabileceği üzere 2011 yılında Suriye'de patlak veren kriz nedeniyle ülkemize sığınan Suriyeli sayısı, 2013 yılı itibariyle hızlı bir artış eğilimine girmiş ve aynı yıl Mayıs ayı itibariyle en yüksek sayıya ulaşmıştır. 31 Aralık 2018 tarihi itibariyle nüfusu 82 milyonu bulan Türkiye'de nüfusuna oranla %4'ü aşkın Suriyeli bulunmaktadır.

İlk yıllar, savaştan kaçan muhacir, misafir ve geçicilik eksenlerinde değerlendirilen Suriyeli sığınmacılar, 30 Mart 2012 tarihinde çıkarılan "Türkiye'ye Toplu Sığınma Amacıyla Gelen Suriye Arap Cumhuriyeti Vatandaşlarının ve Suriye Arap Cumhuriyeti'nde

İkamet Eden Vatansız Kişilerin Kabulüne ve Barındırılmasına İlişkin Yönerge" ile ülkemize kabul edilmiş, hak ve hizmetlere erişimleri sağlanmıştır.

Tıpkı AB Konseyi Direktifinde olduğu gibi, bu yönergede de öncelikli amaç bireysel statü belirlemenin imkânsız olduğu kitlesel sığınma durumları ile karşı karşıya kalındığında, temel hakların gözetilerek acil ihtiyaçların karşılandığı bir sistem kurmaktır. Bu anlamda, yönergede Türkiye topraklarına serbestçe kabul edilme, geri gönderme yasağı ve temel ihtiyaçların karşılanması olmak üzere 3 temel ilkenin varlığından söz edilebilir (Dulkadir, 2017: s.31).

Suriyeli sığınmacı sayısının hızla artması ile birlikte daha kapsamlı bir düzenleme yapılması ihtiyacı hâsıl olmuş ve Nisan 2013 itibariyle yürürlüğe giren 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun 91. Maddesinin geçici koruma rejimine ilişkin hükmü çerçevesinde, 22 Ekim 2014 tarihinde Geçici Koruma Yönetmeliği[2] yayımlanmıştır.

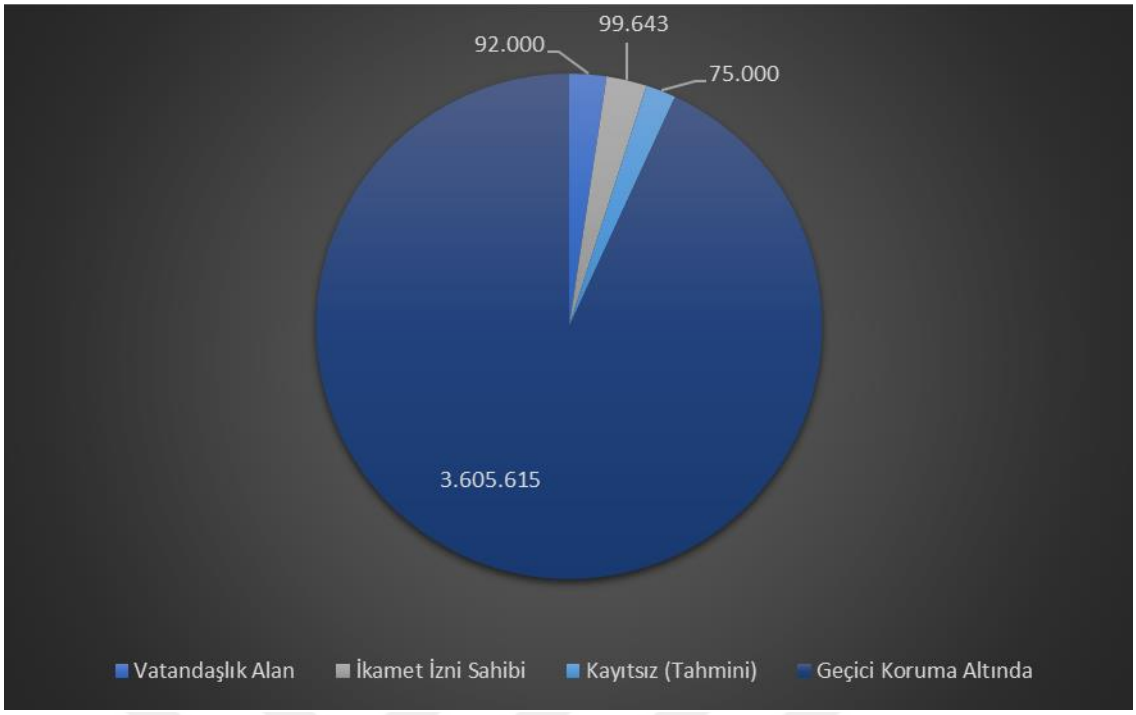
Geçici Koruma Yönetmeliği, Türkiye'nin bir milyonu aşkın sığınmacıya ev sahipliği yaptığı ve sayının giderek artacağı öngörüsü hâkim olduğu bir dönemde çıkarılmıştır. Bu nedenden ötürü, yönetmeliğin öncelikli amacı "geçici koruma" kapsamında ülkeye kabul edilen yabancılara birer geçici koruma kimlik belgesi temin ederek kayıt altına almak ve eğitim, sağlık ve iş piyasasına erişim gibi temel haklarını garanti altına almak olmuştur.

Yönetmelikte geçici koruma statüsünün başlangıç, bitiş, nerelerde ve kimler için geçerli olacağı hükmünün Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile belirleneceği belirtilmiştir. Buna göre; herhangi bir coğrafi sınırı olmadan "ülkesinden ayrılmaya zorlanmış ve ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen" ve kitlesel akın dönemlerinde ülkemize bireysel olarak sığınma talebi olan ve uluslararası koruma[3] kapsamına alınamayan yabancılar geçici koruma altına alınmaktadır.

---

[2] Geçici Koruma Yönetmeliğine çevrimiçi ulaşmak için: http://www.goc.gov.tr/files/files/03052014_6883.pdf (Erişim tarihi: 24.04.2019)

[3] Uluslararası Koruma: Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun üçüncü kısmında düzenlenmiştir. Kanuna göre; mülteci, şartlı mülteci ve ikincil koruma uluslararası koruma çeşitlerinden sayılmakta olup, geçici koruma statüsü kanunda bunlardan herhangi biri kapsamına girmeyen başvurular için belirlenmiştir.

Şekil 2.3. Türkiye'deki Suriyelilerin Hukuki Statülerine Göre Dağılımları (Kaynak: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü ve BBC 2019 verileri)

Kanunda geçici korumanın uzatılması ve hangi koşulların gerçekleşmesi halinde sona ereceği belirtilmiş olmakla birlikte, süresine ilişkin bir maddenin olmayışı en çok eleştirilen hususlardan biri olmuştur (Erdoğan, 2018: s.12). Bu durum, geçici koruma statüsünün geleceğini belirsiz kılmakta ve bu statüye sahip kişileri her an bundan mahrum kalma riskiyle karşı karşıya bırakmaktadır.

Türkiye'de Suriyelilere mülteci statüsü yerine geçici koruma statüsü verilmesi, kısa vadeli bir çözüm olarak planlanmış olsa da ülkelerini politik veya insani nedenlerle terk etmek zorunda kalan Suriyelilerin kendilerini güvende hissetmedikleri bir sosyal durum yaratmaktadır. Çok sayıda Suriyeli, Türkiye'deki varlıklarının geleceğini öngöremediklerinden şikâyet etmektedir. Özden, yasal olarak mülteci statüsü verilmeyen Suriyelilere bu şekilde hiçbir haklarının olmadığı mesajı verilirken, hak-temelli olmak yerine, yardım eksenli bir anlayış mesajı verildiğinden Türk toplumu içerisinde de olumsuz bir kanının yaygınlaşmasına sebep olunduğu tespitinde bulunmaktadır (2013: s.5).

Bununla beraber, geçici koruma yönetmeliği ile "hiç kimse işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye tabi tutulacağı veya ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayatının veya hürriyetinin tehdit altında bulunacağı bir yere gönderilemez."(6. Mad.) ile geri gönderme yasağının insan

haklarına uygun biçimde net biçimde korunduğu belirtilirken; 42. Madde ile "gönüllü geri dönüş" yapmak isteyen yabancılara gerekli kolaylığın ve desteğin sağlanacağı garantisi verilmektedir.

Öte yandan, Geçici Koruma Yönetmeliği'nde kadınlar özelinde şiddet mağduru olduğu değerlendirilen yabancılar hakkında derhal önleyici ve koruyucu tedbirler alınır." Hükmü bulunmaktadır. Anılan hüküm gereğince, sığınma evlerine yerleştirilen sığınmacı kadınlar ile diğer kadınlar aynı haklara sahiplerdir.

2.1.3.2. Suriyeli Nüfusa İlişkin Birtakım Demografik Veriler

Özellikle savaş, kıtlık gibi olağanüstü durumlar nedeniyle göç eden sığınmacıların ve göçmenlerin yaklaşık %50'sini kadınların oluşturduğu bilinmektedir (Gender and Migration, 2018). Türkiye'de de bu durum farklı değildir. Türkiye'de bulunan toplam 3,6 milyon geçici koruma altındaki Suriyeli kayıtlı sığınmacının, 1,65 milyonu kadındır (GİGM, Nisan 2019).

Tablo 2.1. Suriyelilerin Yaş Gruplarına ve Cinsiyetlerine Göre Dağılımı.

YAŞ	ERKEK	KADIN	TOPLAM
TOPLAM	**1.958.384**	**1.655.005**	**3.613.389**
0-4	259.449	242.387	501.836
5-9	256.474	241.438	497.912
10-14	200.344	185.768	386.112
15-18	148.451	122.734	271.185
19-24	318.082	228.479	546.561
25-29	206.359	146.591	352.950
30-34	170.689	124.943	295.632
35-39	120.860	95.100	215.960
40-44	79.888	70.345	150.233
45-49	59.180	56.197	115.377
50-54	47.907	45.713	93.620
55-59	33.351	33.596	66.947

60-64	23.344	23.997	47.341
65-69	15.410	15.980	31.390
70-74	8.723	9.347	18.070
75-79	4.883	6.061	10.944
80-84	2.703	3.371	6.074
85-89	1.492	1.950	3.442
90+	795	1008	1.803

Kaynak: T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) (https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638) s.e.t. 23.04.2019)

Tablodan da görülebileceği üzere, geçici koruma altındaki Suriyelilerin %54,19'u erkek, %45,81'i ise kadınlardan oluşmaktadır. Yaş farkının en belirgin görülebildiği yaş aralığı 19-24 yaş arasıdır. Bu yaş aralığında erkeklerin nüfusu, bu aralıktaki nüfusun yüzde 59'unu oluşturmaktadır.

Yine çalışma çağında (15-64 yaş) bulunan geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin sayısı 2.155.806 olup 1.208.111'i erkek, 947.695'i kadındır. Geçici koruma kapsamı altındaki Suriyelilere ek olarak, ülkemizde 99.643 Suriyeli ikamet izni ile kalmakta olup, çocuklar dâhil toplam 92.000 Suriyeli'ye istisnai vatandaşlık verilmiştir (BBC, 2019 ve EuroNews, 2019).

2.1.3.3. Türkiye'nin Uyum Politikaları Çerçevesinde Suriyeli Kadınların Toplumsal Uyumlarına Yönelik Kısa Bir Bakış

Göçmenlerin ev sahibi ülkeye yerleşmeleri, toplumsal ve siyasal hayata katılımlarına yönelik çok sayıda teorik model bulunmaktadır. Özünde tüm bu modellerin ortak amacı, göç eden kişilerin mesken ülkedeki yaşayışlarını kontrol altında tutmak ve toplumla kaynaşma süreçlerini kolaylaştırmaktır. Bizim çalışmamızda referans alacağımız entegrasyon politikaları, göç eden kişilerin bireysel kimliklerini korur ve sürdürürken, içinde yaşadıkları toplumla da uyum içinde yaşamalarını sağlamayı amaçlamaktadır (Türker ve Yıldız, 2015: s.26). Bu politikaların temelinde ise üç önemli unsur bulunmaktadır: Bunlardan ilki; göçmenlerin ev sahibi ülkeye bağlılık geliştirmeleri, ikincisi; kendilerini ev sahibi ülkenin bir parçası olarak görmeleri, üçüncüsü ise kimliklerini yine ev sahibi toplumun kurumları ve gündelik pratiklerine uygun biçimde şekillendirmeleri gerektiğidir (Duman, 2011: s.213).

Entegrasyon politikaları, ekonomik, kültürel ve psikolojik boyutlarının birarada değerlendirilmesini gerektiren, çok yönlü yaklaşılmadığında hem göçmenler hem ev sahibi toplum açısından sıkıntılara yol açabilecek politikalardır (Türker ve Yıldız, 2015: s.25). Şahin, bu konuya ilişkin olarak toplumsal uyumun yakalanamadığı durumlarda, göçmenlerin anavatanla mesken ülkeden daha yoğun biçimde bağlarını sürdürebildiklerini tespit etmektedir (Şahin, 2010: s.115).

Türkiye'nin Suriye deneyimi özelinde entegrasyon politikalarını değerlendirdiğimizde, göçün ilk yıllarında geçicilik algısının hâkim olduğu bir yaklaşımın yerini çok yakın bir tarihte kalıcılık tartışmalarına bıraktığını ifade etmek gerekir. Yapılan araştırmalar, entegrasyon konusunda kadınların, toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklı sorunlar, göçle bağlantılı sorunlar (yaşadıkları travmalar, fiziksel/manevi istismar, fiziksel/psikolojik şiddet), yoksulluk ve tüm bunlarla mücadele ederken çoğunlukla yine toplumsal rollerinden kaynaklı olarak sessiz kalmalarının bu sorunları daha da derinleştirdiğine işaret etmektedir (Yılmaz, 2016: s.200-201).

2.1.3.4. Geri Dönüş Hareketleri Çerçevesinde Suriyelilerin Geleceği

Suriyelilerin gelecek beklentileri şüphesiz, anavatana geri dönüş, kalıcılık ya da üçüncü ülkeye göç tartışmaları etrafında şekillenmektedir. Bu çerçeveden geri dönüşe sosyal bir olgu olarak baktığımızda, zorunlu olarak ülkesinden ayrılmak zorunda kalmış kişiler için geri dönüşün gerçekleşmesi için gerekli şartların oluşması gerekmektedir. Bunların en başında güvenlik ve ardından ekonomik koşullar gelir. Sığınmacı ve mültecilerin anavatana geri dönebilmeleri için, gidecekleri yerde güvende hissetmeleri ve ekonomik anlamda mevcut şartlarının gerisine düşmeyeceklerine inanmaları gerekmektedir. Bunlara ek olarak bilgi ve sürgünde kalma süresi de kişilerin geri dönüş kararlarını etkileyebilmektedir. Sürgünde kalma süresinin geri dönüşe etkileri şu şekillerde olmaktadır:

1- Mültecilik/sığınmacılık statüsünün süresi uzarken aynı zamanda bu statü sahibi kişilerin durumlarının kötüleşmesi geri dönüş hızını artırabilir.

2- Mültecilik/sığınmacılık statüsü devam ettiği sürece, geçimi sağlamak için edinilen iş tecrübeleri ve deneyimler geri dönüşü olumsuz etkileyecektir.

3- Değişen yaşam tarzı, sahip olunan standartların anavatandan daha iyi bir hayat sürdürmeye yol açması geri dönüşü olumsuz etkileyecektir (Şirin Öner, 2015: s.274-275).

Yapılan araştırmalar, geri dönüşün yıllar geçtikçe zorlaştığını göstermektedir. AFAD tarafından 2017 yılında yapılan araştırmada, kamplarda yaşayan Suriyelilerin yaklaşık yüzde 22'sinin ve kamp dışında yaşayan Suriyelilerin yaklaşık 16'sının hiçbir zaman Suriye'ye dönmeyi planlamadıkları kaydedilmektedir (2017: s.109).

Türkiye'deki Suriyelilerin geri dönüş beklentilerini ölçmeyi amaçlayan bir başka araştırma da yukarıdaki verileri desteklemekte ve ek olarak "Suriye'de savaş biter ve iyi bir yönetim olursa dönerim." diyenlerin %61,1 ile en büyük grubu oluşturduğuna işaret etmektedir. Erdoğan bu durumu, 60 yıla yakın süredir Almanya'da yaşamasına rağmen hala dönmeyi arzu ettiğini ifade eden Türkler örneğine benzetmekte ve bir başka ülkeye göç etmelerinin ardından çok uzun yıllar geçse de bir gün döneceğine inanan insanlar olabildiğini, ancak koşullu bir biçimde bir gün Suriye'ye dönebileceğini ifade eden yaklaşık 2,5 milyonluk Suriyelinin Türkiye'de isteyerek ya da istemeden kalıcı olacağını ifade etmektedir (Erdoğan, 2018: s.140).

2.2. Aidiyetin Belirsizliği

Maslow "İhtiyaçlar Hiyerarşisi" teorisinde insan davranışlarının temelinde, fizyolojik gereksinimler ve güvenlik gereksiniminin ardından aidiyet gereksiniminin geldiğini tespit eder (1943). Bununla birlikte, aidiyet ile kast edilenin ne olduğu sosyal bilimler açısından halen muğlaktır. Aidiyet konusu, sosyal bilimlerde pek çok kavram gibi üzerinde uzlaşılmış bir tanımı olmayan kavramlar arasındadır. Bir kişiye, kim olduğunu, nereli olduğunu ya da etnik kökenini sorduğumuzda bu sorulara ilişkin alacağımız cevaplar gerçeğin ancak küçük bir kısmını ifade etmeye yarar. Bunun temel nedeni, bir kişiye "nerelisin" diye sorduğumuzda alacağımız yanıt ile "kendini nereye ait hissediyorsun" sorusunu sorduğumuzda alacağımız yanıtların birbirinden farklı olabilmesidir. Bu sorulara ilişkin aldığımız yanıtlar, kişinin aidiyetlerinin yalnız bir boyutunu gösterir. Özellikle, göç eden kişiler için artık vatan, etnik ya da dini kimlik gibi pek çok kavram yeni anlamlar bulmaktadır. İç içe geçmiş, birbirinden ayrılamaz durumdaki kimlikler, aynı zamanda çok boyutlu aidiyetlere de işaret etmektedir.

Aidiyet duygusu, mekân, zaman, anılar, sosyal ilişkiler, bellek, kimlik gibi çok sayıda bileşenden oluşur ve bireyin algıları ekseninde sürekli olarak değişmeye devam eder. Bireyin çevresi ile iletişimi, önyargıları ve karşı karşıya kaldığı durumlar, çevresine yönelik sahip olduğu algılar, aidiyet hislerini de şekillendirir.

Aidiyet kavramının ilk çağrıştırdığı kavram, şüphesiz kimlik kavramıdır ve kimlik, zamandan, toplumsallıktan ve mekândan etkilenerek biçimlenir ve değişir. Yuval Davis'e göre aidiyet iki boyutludur: Aidiyetin birinci boyutu duygularla olan ilişkisidir. Yani, aidiyet kişinin kendini nereye ait hissettiğidir. İkinci boyutu ise, aidiyet politikaları ile ilgili boyutudur ki bundan sosyal ve mekânsal ilişkiler anlaşılmalıdır. Aidiyetin bu boyutunda, kişinin biz ve ötekine bakışı, duygularından ziyade, söylemsel tavrı ön plandadır (Davis, 2006: s.197-199). Bu yaklaşım, aidiyetin duygusal ve politik yönlerini ortaya koysa da mekanla ilişkisini görmezden geldiği için eksik bir yaklaşımdır. Çünkü aidiyet kavramı, doğrudan mekânla bağı önceleyen bir kavramdır ki bu bağ konu göçmenler olduğunda çok daha öncelikli bir hal almaktadır.

Bu bölümde sırasıyla önce kimlik, daha sonra mekân kavramının göç deneyimi ile nasıl şekillendiği, göçmenlerin göç ettikleri mekânlarla ilişkisi anlaşılmaya çalışılacaktır.

2.2.1. Kimlik

Toplumsal cinsiyet çerçevesinden yapılan bir çalışmada şüphesiz öncelikle kimlik kavramı üzerinde düşünülmesi gerekmektedir. En genel anlamıyla, kişinin kendisini nasıl tanımladığı anlamına gelen "kimlik" batı dillerinde idem (aynı) kelimesinden türeyen *identity* kelimesinde olduğu gibi bir özdeşliği; Türkçe'de ise "kimlerden(sin)?" sorusuna bir cevap olacak şekilde aidiyeti belirtmektedir (Kılıçbay, 2003: s.161).

Lawler'e göre kimlik, ortaklıklar ve farklılıklar üzerinden inşa edilmektedir (2014: s.10). Yani daima bir diğerinin varlığına ihtiyaç duyar. Kişi kendini ve sahip olduğu kimliğini bir diğer kimlikle olan farklılık ve ortaklıkları referans alarak oluşturur.

Ait olduğu toplumun kültüründen etkilenen ve onu bir biçimde etkileyen, onunla birlikte zaman içerisinde değişen bir varlık olarak birey, kendisini kimlik çerçevesinde tanımlamakta ve başkaları tarafından çeşitli biçimlerde tanımlanmaktadır. Bu çerçevede, bireysel kimlik, genel olarak kim olduğumuz veya başkaları tarafından nasıl tanımlandığımız, toplumsal ilişkiler ağı çerçevesinde nerede konumlandırıldığımız sorusuna

verilen cevaptır. Ancak, bireyin kimliğine ilişkin bir değerlendirme, bireysel ve toplumsal birçok faktörden etkilenen ve bireyin kendisini ne şekilde görüp tanıdığı/tanıttığı kadar, bunun diğer bireyler tarafından ne derece benzer biçimde algılandığı ile de ilgili olan bir kavramdır (Ünlü, 2018, s.13). Birey toplumsal ilişkilerini birden çok kimlikle aynı anda yürütebilmektedir ve sorunun temelinde, bireyin içinde bulunduğu toplumun bu kimliklerden hangilerini ne ölçüde tanıdığı meselesi yatmaktadır.

Kimlik, birçok hukuksal, siyasal, toplumsal ve ekonomik unsurun aynı anda göz önünde bulundurulmasını gerektiren bir meseledir. Bireyler bir grubun üyesi olarak yaşadıklarından içinde büyüdükleri veya yaşadıkları toplumlar aracılığıyla sahip oldukları kimliklerini şekillendirir ve bu şekilde bir de toplumsal kimliğe sahip olurlar. Bu anlamıyla kimlik, sabit bir durum olmayıp bireysel deneyimlerle ve toplumla birlikte değişim göstermektedir. Burada, kişinin yaşı, ailesi, etnik aidiyeti, dindar olup olmaması ve içinde bulunduğu sosyo-ekonomik sınıf gibi çok sayıda faktörden etkilenmekte ve bu faktörlerde meydana gelen değişimlerle birlikte değişim göstermektedir.

Bireylerin geldikleri toplumla aidiyet bağlarını, etnik ve/veya dini kimliklerini muhafaza etmeleri içinde yaşadıkları toplumla uyumları bakımından önem taşır. Özellikle göç eden gruplar, yeni toplumla ilişki kurarken, başlangıçta bunu etnik veya kültürel kimliklerini muhafaza ederek gerçekleştirmek isterler. Bu anlamda aidiyetlerini ve kimliklerini koruyarak birbirine entegre olabilmiş toplumlardan söz edebilmemiz için Fien'in tespit ettiği iki temel özelliğin varlığından emin olmamız gerekir. Bunlardan ilki; her bir toplumun kendi kimliğini koruyup yaşatabilmesi, diğeri de sahip olduğu kimlikle fırsatlara erişimde herhangi bir eşitsizlikle karşılaşmıyor olmasıdır (Fien, 2005). Bu çalışmanın ana sorularından birini oluşturan entegrasyonun tam olarak gerçekleşmesi, göç eden kişilerin, göçmenlik idrakiyle birlikte yeni topluma uyumunu dengeleyebildiği sağlıklı bir kimlik oluşturabilmesine bağlıdır (Türker ve Yıldız, 2015: s.30). Bu kapsamda, göç eden kişilerin gittikleri yerlerde kendilerine yeni birer hayat kurarken sahip oldukları kimliklerini korumak istemeleri ev sahibi topluma entegrasyonları bakımından gözden kaçırılmaması gereken önemli bir unsurdur.

Göç sonrası, göçmenlerin bir kısmının anavatandaki alışkanlıklarını, dinsel ve etnik kimlikleriyle olan bağlarını korumak konusunda ısrarcı olurken, kiminin ise sahip olduğu bu kimlikleri dönüştürdüğü gözlenmektedir. Vertovec bu durumu, "toplumsal kimliklerin inşa edilmesini, üzerinde uzlaşılmasını ve yeniden üretilmesini etkileyen karmaşık koşullar"

olarak betimlemektedir (2001: s.578). Görüldüğü üzere, kültürel kimliklerin dönüşümünde ulus aşırı dinamiklerin önemli bir etkisi vardır.

Kimlik kavramını göçle ilişkilendirmeden önce temel başlıkları olarak bireysel kimlik, sosyal kimlik ve toplumsal cinsiyet kavramlarını bu başlık altında inceleyeceğiz.

2.2.1.1. Bireysel Kimlik

Bireysel kimlik, bireyin kendisini tanımlarken yararlandığı ilk kaynaktır. Birey doğduğu andan itibaren kendisini tanımaya ve tanımlamaya başlar. Bireyin hayatı boyunca edindiği deneyimler, karşılaştığı insanlar ise kişinin diğerlerinden ayrışan yönlerini fark etmesini sağlayıp kendisine ilişkin farkındalığını artıracağından bireysel kimliğini şekillendirmesine de katkı sağlayacaktır.

Ağırlıklı olarak kişinin etnik, kültürel dini bağları ve içinde bulunduğu topluma yönelik algısı ile şekillenen bireysel kimlik ile kişi kim olduğunu belirlerken kim olmadığını da temellendirme ihtiyacı duymaktadır. Ait olmadığı yeri, toplumu, kendisine yabancı olan başka bir ırk, aidiyet, kültür kısaca "öteki" üzerinden oluşturmaya çalışır (Göker, 2015: s.77). Bu anlamda bireyin bireyselliğini, kendi varlığını, diğerleri üzerinden tanımlayıp sınırlandırdığını söylemek mümkündür.

Öte yandan, bireysel kimlik asla sabit olmayıp zamanla değişen ve çok sayıda kimliği bütünleştiren bir yapıya sahiptir. Bu anlamda toplum içerisinde verili kategori ve grupların doğrudan içselleştirilmesini değil, bireyin diğerleriyle olan etkileşiminde kimliğiyle çatışan ve uzlaşan yönlerini de temsil eder. Bu anlamıyla kimlik, toplum tarafından bireyden beklenenler ile bireyin talepleri arasında bir müzakere sistemidir (Bilgin, 2001: s.205).

Kimlik tanımı net olmayan, sınırları neredeyse tümüyle belirsiz bir kavram olup, sosyal kimlik kuramcıları tarafından literatürde temel iki ayrıma tabi tutularak incelenmektedir. Bunlar kimliği, bireyin sahip olduğu özellikler doğrultusunda ele alan bireysel kimlik ile bireyin toplumsal aidiyetleri doğrultusunda ifade eden toplumsal kimliktir. Bireysel kimlik bireyi diğer bireylerden ayıran özellikleri, sosyal kimlik ise bireyin toplumun diğer üyeleriyle olan ortaklıklarını, benzer yönlerini ifade eder (Ünlü, 2018: s.34). Bu yönüyle kimlik kişinin hem kendini tanımasını ve diğerlerinden ayrılan yönlerini fark etmesini sağlar hem de kendini içinde bulunduğu toplum ya da başka topluluklarla benzeşen yönlerini keşfederek grup aidiyeti oluşturmasına olanak tanır.

Bireyci toplum yapısının hâkim olduğu toplumlarda, kişiler kendilerini bireysel özellikleri ve başarıları üzerinden anlatabilirken, Türkiye gibi geleneksel toplumlarda daha çok sosyal aidiyetleri üzerinden tanımladıkları görülmektedir (Ünlü, 2018: s.41). Bunda geleneksel toplumlarda aile ilişkilerinin çok daha güçlü olması, karar alma mekanizmalarında kişinin bireysel tercihlerinden çok içinde bulunduğu toplumun etkili olması gibi nedenler temel faktörler olarak görülmektedir.

Bu noktada bireysel kimliğin sosyal kimlikten bağımsız değerlendirilemeyeceğini ifade etmek gerekmektedir. Bireysel kimlik ve sosyal kimlik birbirlerini besleyen ve tamamlayan olgulardır. Ancak çok hızlı toplumsal değişimler meydana geldiğinde bireysel kimlik ile sosyal kimlik arasındaki ilişkide beklenmedik çelişkiler, gerilim ve çatışmalar ortaya çıkabilir (Şimşek, 2002: s.35)

2.2.1.2. Sosyal Kimlik

Bilgin sosyal kimlik kavramını "bireyin kendisini sosyal bir çevreye göre tanımlaması ve konumlaması" olarak ifade eder (1995: s.55). Bu anlamıyla, bireyin kişisel deneyimleri ile şekillenen bireysel kimliğinden yola çıkarak kendisini içinde bulunduğu toplum temelli olarak tanımlaması durumudur. Buna göre "Türk, Müslüman, Alevi, göçmen" olması gibi durumlar kişinin sosyal kimliğini oluşturur.

Bununla birlikte, Berger sosyal kimlik kavramını, bireyin sosyalleşerek öğrendiği ve edindiği özelliklerin toplumsal olarak tanımlanması şeklinde ifade etmektedir. Bu anlamıyla sosyal kimlik, öncelikle bireyin içinde bulunduğu grubun normlarına uyum sağlamasına, grupla özdeşleşmesine olanak tanımaktadır (Birkök, 2004: s.247).

Sosyal kimlik, aynı zamanda bireye kim olduğunu "hatırlatan" yapması ve yapmaması gerekenler yönünde sınırlayıcılığı olan bir kavramdır. Çünkü toplum sahip olduğu normlara üyelerinin de uyum sağlamasını ve buna aykırı hareket etmelerinin önüne geçmeyi amaçlar. Sosyal kimlik aynı zamanda bireyin diğerine ilişkin bakış açısını da temsil eder. Bu açıdan bakıldığında, bir kişinin diğerine bakarken onu renk, etnisite ya da cinsiyet temelli görmesi bireyin kimliğini oluşturan parçalardan hangisine daha çok dikkat ettiğini göstermesi bakımından anlamlıdır (Ünlü, 2018: s.44). Diğer yandan bireysel kimliğin insanla beraber değişen doğası gibi, sosyal kimlik de içinde bulunulan toplum yapısının değişmesiyle birlikte değişim gösterir ve bu anlamıyla birey yaşamı boyunca çok sayıda sosyal kimlik edinebilir.

2.2.1.3. Toplumsal Cinsiyet

İlk kez 1972 yılında biyolojik cinsiyet (sex) ile toplumsal cinsiyetin (gender) birbirinden ayrı anlamlara geldiğini ifade eden Oakley, biyolojik cinsiyetin erkek/kadın cinsleri arasındaki ayrımı, toplumsal cinsiyetin ise erkeklik ve kadınlık rollerine toplumsal açıdan yüklenen anlamları ve eşitsizliği ifade ettiğini belirtmiştir (Oakley'den akt. Vatandaş, 2007: s.31). Buradan hareketle, kadın ya da erkek olmak hem biyolojik olarak sahip olduğumuz kimliği, hem de toplumun bizden beklediği roller çerçevesinde şekillenen kimliğimizi ifade etmeye yarar.

Bununla birlikte, biyolojik kimliğimiz verili ve kolaylıkla değiştirilemez niteliktedir. Biyolojik kimlik, dünyanın her yerinde aynı fiziksel farklılıklara işaret eden bir kavramdır. Ancak cinsiyetin toplumsal boyutu, toplumun beklentileri ile ilgilidir, kişi doğduğu an itibariyle inşa edilmeye başlar ve kişinin hayatı boyunca devam eder. Toplumsal cinsiyetin farklılığını kültür oluşturur ve değişkenlik gösterir (Busse vd., 2003: s.231). Birey toplum içerisinde kurduğu tüm ilişkilerini toplumsal rollerine ve en başta da toplumsal cinsiyet kimliğine uygun biçimde gerçekleştirir. Toplumun cinsiyeti inşa etmesi renkler, elbiseler, davranış kalıpları, saç modelleri gibi sürekli olarak birbirini besleyen süreçler içerisinde gerçekleşir. Kişiye nasıl düşünmesi, nasıl davranması gerektiğini öğreten bu süreçler, aynı zamanda kadın ve erkeklere hangi durumlarda ne tür haklara ve güce sahip olabileceklerini, sınırlarını da öğretir (Günay ve Bener, 2011: s.158).

Toplumsal cinsiyet kavramı, insanın biyolojik olarak sahip olduğu cinsiyetinin toplumsal ilişkiler tarafından yapılandırılmasını anlatır ve bu yapılandırmanın özünde de kadın ve erkeğe yüklenen roller gelir. Buradan hareketle, toplumsal cinsiyet, kadın ve erkeğin içinde bulundukları toplumda kendilerinden beklenen rol ve sorumluluklarına uygun davranmaları durumudur ve bu durum toplumdan topluma değişebileceği gibi, aynı toplum içerisinde de zaman, mekân, sınıf ya da ırka göre değişim gösterebilir.

Toplumdan topluma, hatta aynı toplum içerisinde yerel farklılıklar taşısa da toplumsal cinsiyet tüm toplumlarda ortak olduğu gözlenebilecek birtakım unsurlara sahiptir. Bu ortaklık, toplumsal cinsiyetten kaynaklanan bir eşitsizlik ve adaletsizlik durumudur (Ecevit, 2003: s.83). Bu anlamıyla, toplumsal cinsiyet yalnız kadının değil aynı zamanda erkeğin de toplum içerisindeki konumunu belirler ve sınırlandırır (Öngen ve Aytaç, 2013: s.2). Örneğin patriarkal toplumlarda, toplumsal cinsiyet rolleri özel alandan kamusala

uzanan bir çerçevede erkeğin kadın üzerindeki iktidarını meşrulaştıracak şekilde yapılanmıştır. Erkeğe ailesinin geçimini sağlama, dışarıyla ilişkileri yönetme, daima güçlü durma gibi misyonlar yükler. Bununla birlikte, küreselleşme, modern hayat düzeni kadını da "dışarı" ile ekonomik bağlar kurmaya ve çalışmaya ittiğinden kadın-erkek ilişkileri de zaman içerisinde değişim göstermiş ve başta aile içi ilişkiler olmak üzere, kadının kurduğu tüm ilişkiler ve erkeğin bu ilişkiler üzerindeki hâkimiyeti/etkisi değişim göstermiştir.

Diğer yandan, sosyolojik ve tarihsel çalışmalar, toplumsal cinsiyetin kadın ve erkeklere yüklediği misyonun değişkenliğini de ortaya koymaktadır. Örneğin Kraliçe Victoria döneminde İngiltere'de dişilik kavramı ile incelik, zarafet, ücretli işlerde çalışmama gibi özellikler özdeşleşmiş durumdaydı. Bugün ise Afrika'nın pek çok kırsal bölgesinde dişilik; fiziksel güç, para kazanma gibi becerilerle özdeşleşmiş durumdadır (Bilton'dan akt. Yüceşahin, 2000: s.96).

2.2.2. Mekân

Göçü tanımlarken kavramın bir coğrafi yer değiştirme hareketi olduğunu ifade etmiştik. Göç mekânlar arası yolculuğu anlatır ve tam da bu nedenle, göç öncesi ve sonrası düzende aidiyetlerin anlaşılmasında mekân belki de en temel unsurlardan biridir (Uysal, 2015: s.65). Bu anlamda, göç deneyimi, her ne kadar harita üzerinde bir noktadan diğerine hareket etme durumu gibi görünse de göçmenler için bu durum çok daha derin bir duygusal aidiyeti, geride bırakılan güçlü ailevi ve/veya toplumsal bağları çağrıştırır (Köse, 2008: s.222).

Mekân, yalnız doğal bir fiziksel ortam ve bu ortamın kullanılmasıyla oluşturulan yaşam alanlarını değil, daha ziyade, toplumsallığı içeren, sosyo-kültürel anlamlara sahip olan bir kavramdır. Aynı zamanda toplumsal ilişkileri söz ve ifadeler olmaksızın sembol ve imalar yoluyla da biçimlendirir (Yüceşahin ve Yazgan, 2017: s.92). Bireyin yaşadığı mekâna, kente yüklediği anlam, o mekânın kişiye çağrıştırdığı anlamlarla da ilişkilidir. Kişinin diğerleriyle kurduğu bağlar, yoruma dayalı ilişkiler mekânın kendisi açısından anlamını da aktif biçimde değiştirir. İnsanların mekâna bağlanması da yine buradan hareketle, sosyal deneyimlerle meydana gelir. Mekâna bağlılık, kişilerin kendilerini bir mekânın parçası olarak görmeleri, duygusal ama aynı zamanda gruplar arasındaki bağları da ifade eder (Sancar ve Severcan, 2010: s.298).

Mekâna bağlılığın toplumsal alana yansıması, o mekân üzerinde hak ve sorumluluk sahibi olmaktır. Kişiler, mekâna aidiyet hisleri güçlendikçe, o mekânın da bir parçası olur ve mekâna ilişkin karar alımlarında söz sahibi olmaya çalışır. Bunun yanısıra, kişi kendini güvende hissettikçe mekâna yönelik aidiyet hissi de güçlenir. Kimi yazarlar bu durumu, kişilerin kendilerine tanıdık gelen mekânlarda daha güvende hissettikleri, güvende hissettikleri müddetçe de aidiyet duygusu geliştirecekleri düşüncesi ile açıklar (Solak, 2017: s.21). Bu bölümde cinsiyetin mekânla ilişkisini ve mekânsal değişim özelinde kadınların göçmenliğini ele alacağız.

2.2.2.1 Cinsiyetin Mekânla İlişkisi

Mekân, fiziksel bir alandan ziyade, sosyo-kültürel ilişkilerin yansıdığı toplumsal alanları ifade eder. Bu anlamıyla, mekânın cinsiyetle ilişkisine ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin mekâna nasıl yansıdığına yönelik olarak yapılan araştırmalar 1970'lerin başlarına uzanmaktadır (Yüceşahin, 2000: s.75). Bu çalışmalar aracılığıyla mekân ve toplumsal cinsiyet arasındaki ilişkinin tarihselliğini anlamak mümkündür.

Mekânda kadın ve erkeğin birtakım toplumsal rollere uygun davranması beklenmektedir. Mekânı toplumsal rollerin ve hiyerarşinin somutlaştığı, ayrışmaların belirginleştiği alanlar olarak değerlendirdiğimizde, toplumsal etkileşimlerden de azade olmadığını görürüz. Aksine, mekânlar aracılığıyla, kimliklerin yeniden üretildiğini, rollerin yeniden ve çoğu zaman daha güçlü biçimde ayrıştığını görmek mümkündür (Mitchell, 2000: s.201). Tam bu noktada ise kamusal alan / özel alan ayrımı ortaya çıkar. Erkeği kamusal alanın sahibi olarak gören patriarkal bakış açısı kadını da özel alanlara hapseder (Yüceşahin, 2000: s.89). Örneğin, geleneksel olarak kapalı bir alan olan "ev" kadınların alanı olarak değerlendirilir, buna rağmen ne kadar eğitimli, donanımlı olursa olsun kadına kamusal alanda erkeğe oranla çok az var olma imkânı tanınır.

Doğup büyüdükleri mekânlardan ayrılıp yeni mekânlara göç etmeye, yeni evlerde yaşamaya başlayan göçmen kadınlar için "mekân" hatta "ev" kelimesine bile değişerek yeni anlamlar yüklenirken, çoğu zaman "aidiyet hissinin yokluğu" meselesi kendini göstermektedir. Sayıları gittikçe artan göçmen kadınlar, göç ettikleri mekânları sahiplenemediklerinde, yaşadıkları mekânları dönüştürecek gücü de içlerinde bulamayabilirler.

2.2.2.2. “Göçmen Kadın” Olmak

Göç sürecinde hâkim algı, insanların sosyal ve ekonomik nedenlerle gönüllü olarak veya ülkelerinde güvenlik içerisinde yaşamasını zorlaştıran faktörler (doğal felaketler veya baskı ve zulüm) nedeniyle zorunlu olarak göç ettikleri şeklindedir. Cinsiyet perspektifinden bakıldığında göç literatüründe kadınların karar alma mekanizmalarındaki rolü uzun yıllar, emek göçü ya da zorunlu göç fark etmeksizin göç eden erkekleri izleyerek, evlilik, aile birleşmesi, eğitim gibi süreçlerden kaynaklandığı değerlendirilerek indirgemeci bir yaklaşımla hapsedilmiştir (Toksöz, 2006: s.83). Bu durum, doğası gereği kadınları göç sürecinde yok saymakta ya da edilgen bir durum içinde tanımlamaktadır (Bortrom, Poros ve Monforte, 2017: s.159). Hâlbuki kadınların göç deneyimlerine yol açan farklılıkları, geçmişleri ve tecrübeleri ayrıca incelenmeye değer bir konudur.

1970’li yıllara kadar göçle ilgili yazıların kadınları, erkeklerin gerçekleştirdiği bir olayın figüranı olarak incelemektedir (Şeker, 2016: s.205). Bu tarihe kadar kadının göç deneyimindeki rolü toplumsal cinsiyeti nedeniyle kendisine yüklenen konumuyla ilişkilendirilmiş, yani kadınlar patriarkal düzende, aile büyüklerinin ya da “evin reis”inin aldığı bir kararın izleyicisi olarak değerlendirilmiştir. Buz, bu durumu kadınların yaşamın tüm alanlarındaki görünmezliğinin göç alanındaki yansıması olarak değerlendirmektedir (2007: s.38).

1980’li yıllara gelindiğinde kadını göç sürecinden sıyıran sürecin temelinde dış göç yatar. Bu tarihlerde kadın göçü üzerine yapılan kısıtlı sayıdaki araştırma konuyu daha çok dış göç özelinde ele almıştır (İlkkaracan ve İlkkaracan, 1998: s.1). Bu tarihlerde kadının göç sürecinin nesnesi olmaktan sıyrıldığı, bizzat emek arz etmek üzere, kendi kararıyla ulusal sınırları aştığı, değişimin faili durumuna geldiği görülür. Burada, toplumsal cinsiyetten kaynaklanan eşitsiz durumların, geleneklerin veya sadece maddi gerekçelerin kadını göç etmeye itebileceği, bu nedenle uluslararası göç hukukunun kadını da gözetecek şekilde yeniden tasarlanması ihtiyacının ortaya çıktığı görülmüştür (Şeker, 2016: s.205)

Günümüzde, cinsiyetin göç deneyimini şekillendiren, etkileyen ve dönüştüren faktörlerden biri olduğu yaygın biçimde kabul edilmektedir. Yine mevcut çalışmalar, göç deneyimlerinin kadın ve erkeklerin toplumsal cinsiyet rolleri ve konumlarına yönelik yoksulluk, işsizlik, adaletsizlik gibi sosyo-ekonomik anlamda daha da eşitsiz durumlar yaratabileceğini göstermiştir (IOM, 2019). Kadınların, göç sürecinde karşılaştıkları olaylara

gösterdikleri tepkiler genellikle anne, eş ya da kız çocuk olarak aile içindeki konumlarıyla ilişkilidir. Çünkü hayatın normal akışının dışında, olağanüstü bir durum olarak göç, kadının görünmezliği durumunda kadın açısından çok daha ağır sonuçlar doğurabilecek bir durumdur. Yine, göç meselesine nedenler ekseninden baktığımızda "bağlantılı göç" türünün daha çok kadınlara özgü bir göç türü olduğunu görürüz. "Bağlantılı göç" ailenin bir üyesinin iş bulma, tayin, eğitim vb. herhangi bir sebeple göç etmesinin ardından kadının giden erkeği takip etmesi sürecini ifade eder (İlkkaracan ve İlkkaracan, 1998: s.3). Göçmen kadının göç sürecindeki bireysel iradesini görmezden gelen uzun dönem sosyoloji yazınını destekler nitelikte olan bu türün peşinden "evlilik göçü" gelir. Evlilik göçü de genellikle kadının erkekle evlenerek onun yaşadığı yere göç etmesini ifade etmektedir.

Yukarıda sayılan iki göç türü de aslında kadınları göç etmeye motive eden şeyin başka bir erkeğin iradesinden kaynaklandığına işaret eder. Ancak bugün çok daha net biçimde görülmektedir ki, kadınlar da tıpkı erkekler gibi, yoksulluk, iş bulma arayışı, eğitim gibi nedenlerle göç etmektedir. Buna yalnız kadınların çalışabileceği iş alanlarının varlığı da sebep olmaktadır (hizmetçi ya da seks işçisi olma) (İlkkaracan ve İlkkaracan, 1998: s.3-4). Yine kadınları göç etmeye iten daha çok kadına özgü olan bazı nedenler vardır ki bu nedenlerin başında baskıcı gelenekler, boşanma, şiddet görme, ayrımcılık, artık küresel bir hal alan ve özellikle savaş ve çatışma durumlarında maruz kalınan cinsel şiddet, hak ihlalleri gibi durumlar sayılabilir (Kofman vd., 2000: s.143). Görüldüğü üzere, kadınlar da tıpkı erkekler gibi, zulüm ve baskı altında oldukları durumlardan kaçmaktadır ancak erkeklerden farklı olarak 1951 Sözleşmesi'nde yer verilmeyen toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılık, cinsel istismar ve/veya şiddet, geleneksel baskılar gibi nedenlerle de göç etmek zorunda kalabilirler (Akkaya, 2002: s.77).

Göç, kadın erkek arasındaki toplumsal rolleri de etkilemektedir. Her durumda, kadının ev içi ve ev dışı sorumluluklarını artıran göç hareketleri, kadınların görünürlüklerini, sosyal statülerini artırabilir. Kadınlar daha fazla iş imkânına erişebilir, bu yolla özgürlük alanlarını genişletebilirler. Kimi zaman göç, kadınların daha da yalnızlaşmasına sebep olur (Bartram, Poros ve Monforte, 2017: s.164).

Kişilerin göç deneyimleri kitlesel göçle gelme durumlarında bu defa yalnız kendilerinden kaynaklanmayan çok sayıda faktörden etkilenecektir. Nitekim kitlesel göç durumlarında hükümet politikaları bireylerin farklılıklarını ve ihtiyaçlarını gözetmekte yetersiz kalacağından, kişilerin ve ev sahibi toplumun buna karşı geliştirebileceği tepkiler

çeşitlenmekte ve böylelikle göç deneyimleri de kişiden kişiye büyük farklılıklar gösterebilmektedir. Aynı zamanda belirtmek gerekir ki, göç deneyimi yalnız kadın, erkek ya da çocuk olmakla şekillenmez, aynı zamanda etnisite, eğitim, sınıf gibi faktörler de göç deneyimlerini yapılandırır ve dönüştürür.

Özellikle, isteğe bağlı gerçekleşmeyen zorunlu göç durumlarında, göç eden kişilerde çoğu zaman geri dönme umudu olmamakta, bu durum ise kişilerin göç ettikleri ülkelerde ev sahibi toplumla ilişkilerini ve uyum süreçlerini önemli biçimde etkilemektedir. Sığınmacı olma haline "kadın olmak" eklendiğinde ise durum daha da zorlaşabilmektedir. İlk olarak, aile birleşimi, evlilik gibi nedenlerle göç eden kadının toplumsal hayata ve iş piyasasına entegre olamaması durumu, kadını çok daha ikincil bir plana itilmeye mahkûm edecektir. İkinci olarak, kadının gündelik hayatta da karşı karşıya kaldığı eşitsiz durumların bir yansıması olarak, bazı iş kollarında daha düşük ücretle çalıştırılma, esnek çalışma saatleri gibi nedenler kadınların emek piyasasında sömürülmesine yol açabilmektedir. Bir diğer neden ise, kadınların insan ticareti mağduru olabildikleri durumdur. Görüldüğü üzere, göçmen kadınların aynı anda mücadele etmeleri gereken çok sayıda sorun alanı bulunmaktadır (Şeker, 2016: s.206-207).

Toplumsal cinsiyet ekseninde gerçekleştirilen göç araştırmaları, kadınların birden çok ilişki seti ve dolayısıyla iktidar ilişkisi içinde olduğuna dikkat çekmektedir: cinsiyet temelli ayrımcılık, göçmen olma, farklı bir etnik veya sosyal sınıfa dâhil olmak (Morokvasic, 1984: s.886-891). Göç etme nedenleri ne olursa olsun kadınlar çoğu zaman eşit olmayan ücretlerle, daha uzun çalışma saatleriyle ya da aile içi artan sorumluluklarla karşı karşıya kalmaya devam etmektedir. Bununla beraber, araştırmalar, göç sonrasında çoğunlukla dışarıyla ilişkileri gelişen, özgürlük alanları ve statüsü güçlenen kadının geri dönüş fikrini, kendisiyle aynı konumda olan bir erkeğe göre çok daha az çekici bulduğunu göstermektedir (Bartram, Poros ve Monforte, 2017: s165).

2.3. Sosyal Sermaye

Sosyal sermaye kavramı ilk defa 1916 yılında Lyda Hanifan tarafından kullanılmıştır. Hanifan, eğitim üzerine yaptığı çalışmada, sosyal sermayeyi; *"Toplumu oluşturan kişiler ve aileler arasında iyi niyet, dostluk, sempati ve sosyal ilişkilerden ortaya çıkan, insanların günlük yaşamlarında sahip oldukları somut bir değer"* olarak tanımlamıştır. Birlikte iş yapabilme kültürüyle sosyal sermayenin birbiriyle ilişkili olduğu

düşüncesinden yola çıkılarak sosyal sermayeye önerilen başka bir tanım sosyal sermayeyi *"insanlar arası güven, birlik ve bütünlük duygusuna dayalı olarak, iş birliği ve ortak eylem potansiyelini harekete geçirmek suretiyle birlikte çalışmayı olanaklı hale getiren."* bir olgu olarak ele almaktadır (Erselcan, 2009: s.248-255).

Bugün ekonomik gelişme ve işbirliğiyle ilgili çağrışımlarının bulunduğu netleşmiş olan, sağlıklı bir toplum için sosyal iletişim ağlarının taşıdığı öneme dayanan ve toplumsal birlikteliği sağlama işlevi vurgulanan sosyal sermaye alanındaki çalışmaların kapsadığı konu başlıkları şunlardır: Aileler ve gençlerin davranışları, eğitim ve okul hayatı, sosyal yaşam, çalışma ve organizasyonlar, demokrasi ve yönetişim, ortak eylemler, kamu sağlığı ve çevre, suç ve şiddet, ekonomik kalkınma.(Şan'dan akt. Yarcı, 2011: s.126).

Kavramın esas tartışıldığı süreç 1960'lardan sonraki yıllardır; bununla birlikte kavramın çağdaş olarak ilk tartışıldığı yıllar 1970'lerdir (Yarcı, 2011: s.126 ve Erselcan, 2009: s.248). Sosyal sermaye tartışmaları bu tarihe ekonomik arka planı göz önünde tutularak ele alınmıştır (Yarcı, 2011: s.127). 1970'ler bu kavram iktisatçı Glenn Loury, sosyoloji ve siyaset bilimi alanlarında Pierre Bourdieu ve James Coleman tarafından kullanılmış, bu düşünürleri Putnam, Burt, Portes, Woolcock ve Dasgupta gibi yazarlar takip etmiştir (Erselcan, 2009: s.248).

Toplumsal ilişkilerin karmaşıklığı ve ancak çok disiplinli okumalarda anlaşılabilecek olması 80'li yıllar itibarıyla çeşitli sosyal bilimciler tarafından da kavramın ele alınmasına yol açmıştır. Bu konuya esas yön veren isimler ise Bourdieu, Coleman ve Putnam'dır (Yarcı, 2011: s.127).

2.3.1. Sosyal Sermaye Kavramının Kurucu Düşünürleri

Coleman esas olarak sosyal statünün eğitim üzerindeki etkilerini araştırmış, sosyal sermayenin sosyal gruplar açısından iyi ya da kısıtlı imkânlara sahip olmaları fark etmeksizin olumlu sonuçlar doğurduğu çıkarımına ulaşmıştır. Eğitim üzerine yaptığı araştırmaların sonuçlarına dayanarak sosyal sermayeyi üretim faaliyetini kolaylaştıran bir kamu malı olarak değerlendirmiştir. Nitekim Coleman bireysellik ve bencillik kabullerine rağmen insanların rekabet etmek yerine gayrı iradi olarak iş birliği içine girdiklerini ve kendi çıkarlarını bu suretle gözetmeye çalıştıklarını tespit etmiştir. "Sosyal sermaye, bireysel

olanla kolektif olan arasında köprü kurmaya yarayan, herkesin yararlanabileceği tehlikesiz, tarafsız ve mükemmel bir kamusal mal"dır.[4]

Putnam, sosyal sermayeyi toplumsal düzeyde ele almıştır. Putnam'ın sosyal sermaye tanımı; *"içlerinde koordine hareketleri kolaylaştırmak yolu ile toplumun başarı kabiliyetini iyileştiren güven, normlar ve ağlar gibi sosyal organizasyon özellikleri"* dir. Toplum merkezli bir sosyal sermaye anlayışıyla Putnam kadınların iş ve toplum hayatına entegre olmaları, büyük şehirlerde yaşam koşulları, kuşaklararasında meydana gelen değişimler ve televizyon olmak üzere dört temel faktörün sosyal katılımın düşüşüne etki ettiğini tespit etmiştir (Field vd, 2008: s.40-56).

Bourdieu sosyal sermaye kavramını sistematik olarak analiz eden ilk çağdaş araştırmacı olarak literatüre geçmiştir (Portes'ten akt. Erselcan, 2009: s.251).[5] Düşünür, sermayeyi "toplumun biriktirilmiş tarihi" olarak tanımlamaktadır (Bourdieu'dan akt, Yarcı, 2011: s.130).[6] Bourdieu'nun düşüncesinde sermaye ekonomik, kültürel ve sosyal sermaye olmak üzere üçe ayrılır. Bu üç tür arasında ayrılmaz bir ilişki mevcuttur (Yarcı, 2011: s.130). Sermaye kavramı asıl yerini Marx'ın sosyolojisinde bulmaktadır. Marx sermayeyle burjuvaya katkısı olan ve kapitalist sistemin ürettiği tüm araç ve malları kasteder. Bourdieu ise sermayeyi sosyal bir bağlamda tanımlar. "Gerekli olduğunda faydalı "destekler" sağlayan toplumsal ilişkilerin sermayesi; herhangi biri toplumsal açıdan önemli konumlara, örneğin siyasi bir kariyer gibi aynı zamanda para değeri de olan konumlara, sahip olan müşterilerin ilgisini çekmek istediğinde çoğu zaman vazgeçilme olan saygınlığın ve onurluluğun sermayesidir. Sosyal sermaye, gerçekte ve uygulamada karşılıklı tanışıklık ve tanımaya dayalı olarak az ya da çok kurumsallaşmış, uzun ömürlü iletişim ağına sahip olması nedeniyle, bir bireyin veya bir grubun haklı olarak hissesine düşen kaynakların bir toplamıdır (Palabıyık, 2011: s.132).

Bourdieu sosyal sermayeyi;

> *"Az ya da çok kurumsallaşmış karşılıklı tanıma ve tanınma ilişkilerinin sürekli ağlara sahip olma/tasarruf etme ile bağlantılı, aktüel ve potansiyel kaynakların*

[4] Detaylı bilgi için bkz.: Yarcı, s. 128-129.
[5] Doktrinde Bourdieu'nün sermayeyi "eşitsizlikler için oluşturulan kılıfların kendisiymiş gibi" gösterme çabasında olduğu da bir eleştiri olarak dile getirilmiştir (Palabıyık, 2011: s. 135).
[6] "Sermaye", Bourdieu düşüncesinin üç anahtar kavramından biridir. Diğer kavramlar, "habitus" ve "alan" kavramlarıdır (Palabıyık, 2011: s. 121).

birliğidir; ya da farklı bir ifade ile bir gruba aidiyete dayanan kaynaklarla alakalı bir şeydir." ifadesiyle tanımlamaktadır (Akt, Yarcı, 2011: s.131).

Bu tanıma göre sosyal sermayenin ortaya çıkması için, diğer unsurlar az veya çok kurumsallaşmış olmalıdır. Kurumsallaşmış olması gereken unsurlar doğrudan doğruya bir grup aidiyetiyle alakalı şeylerdir.

Bourdieu'ye göre her birey bir sosyal sermayeye sahiptir. Her bireyin sahip olduğu sosyal sermayeyi bireyin aile, grup, parti gibi aidiyetleri belirlemektedir. Sahip olduğu aidiyetler bireye, ait olduğu grubun ağ ve kaynaklarını kullanma hakkını temin eder. Böylece birey ait olduğu topluluk içinde bir tanıma ve tanınma kazandığı bir çeşit karşılıklılık ilişkisi içindedir (Yarcı, 2011: s.131).

Sosyal sermaye, doğası gereği toplumda sürekli olarak yenilenme ve tekrar üretim süreci içerisindedir. Bourdieu'ye göre bu süreç toplumsal eşitsizliğin oluşması ve devamına hizmet etmektedir. Putnam'ın aksine Bourdieu sosyal sermayeyi kolektif değil kişisel bir kaynak olarak değerlendirmektedir. Bu özelliğiyle diğer sermaye çeşitlerinden kaynaklanan dış etkilere açıktır ve toplumsal eşitsizliği beraberinde getiren bir olgudur. Her birey kendisine yatırım yapacak şekilde bağlantılarını kullanır ve bu süreç zorunlu olarak toplumsal hiyerarşiyi getirirken ezilen kişiler için karanlık ayrıcalıklı kişiler için aydınlık bir olgu olarak görülür (Yarcı, 2011: s.131-133).

Görüldüğü üzere Bourdieu düşüncesinde sosyal sermaye kavramının dayandığı kabullerden biri kişilerin aidiyet duydukları yapılanmalarla belirli bir çıkar ilişkisi içinde oldukları düşüncesidir. Ayrıca her bir birey bir sosyal sermayeye sahiptir ve bu doğrultuda kendisine yatırımda bulunur. Bireyler arasındaki farklılıklar bu anlamda bir eşitsizliğe dönüşmektedir. Coleman'a göre sosyal sermaye her zaman olumlu sonuçlar doğurmaktadır. Bununla birlikte düşünürün eğitim odaklı bir çalışma yürüttüğü unutulmamalıdır. Sosyal sermayeyi herkesi yararlanabileceği bir kamu malı olarak gören Coleman ayrıca insanların kendi çıkarlarını korumak adına gayrı iradi olarak işbirliğine girdiklerini savunmuştur. Kanaatimizce herkesin yararlanabildiği bir sosyal sermaye fikri ülkelerin kendilerine has koşullarını gözetmeden yapılmış bir genelleme niteliği taşımaktadır. Putnam'ın sosyal sermaye tanımı ise toplum merkezli bir anlayıştır ve sosyal katılım oranları ile sosyal sermaye arasında bir ilişki ortaya koymaktadır. Daha sonra bu üç araştırmacı sosyal

sermayenin farklı türlerini birbirinden ayırmamaları ve negatif yönlerini yeterinde önemsememeleri gerekçesiyle eleştirilmiştir (Field, 2003: s.41).

2.3.2. Türkiye'de Sosyal Sermayeye İlişkin Bazı Çıkarımlar

Türkiye özelinde sosyal sermayeyi ölçmeye yönelik olan çalışmalar, ülkemizde insanların başkalarına karşı güven sorunu yaşadıklarını ve diğer insanların çıkarları için hareket ettiklerinin düşündüklerini ortaya koymuştur. Araştırmalara göre Türkiye'de insanların "ötekine hoşgörü" ve "kişisel yetkinlik" düzeyleri yüksek olmakla beraber güven eksikliği dolayısıyla öteki ile iş birliğine yanaşmadıkları görülmektedir (Uğuz vd., 2011: s.35-37).

Güven duymada sorun yaşanmayan kişiler aile ve akrabalarla sınırlıdır. İnsanların çıkarları doğrultusunda hareket ettikleri düşüncesi onları bir araya gelerek bir şeyler üretmekten alıkoymaktadır. Bununla beraber olağanüstü durumlarda devreye giren, toplumun herhangi bir sorun karşısında bir araya gelebilme kapasitesinin bulunduğu inancı da söz konusudur. Olağanüstü durumlara Marmara ve Düzce depremleri örnek gösterilebilir. Bu tür durumlarda duygusal bir tepki olarak yardımlaşma ve dayanışma duyguları ortaya çıkmakta, ancak kurumsal bir yapıya dönüşememektedir (Uğuz vd., 2011: s.34). Yakın tarihimizde de bu tespitin çeşitli örnekleri söz konusu olmuştur. Örneğin 15 Temmuz'da insanların ülkeye karşı gerçekleşen bir tehdit karşısında büyük fedakârlıklarda bulundukları görülmüştür. Benzer şekilde sınır komşularımızın yaşadıkları savaşlar karşısında duygusal bir tepki olarak yüksek duyarlılık gösterilmiştir.

Bir yerde herkes birbiriyle bağlıysa ve sosyal sermayeden aynı edinimler sağlanıyorsa aidiyeti ifade eden bağlar faydasını yitirecektir. Türkiye'de etkileşimde olan bireyler birbirine benzer özellikler taşımaktadırlar. Dolayısıyla ağlar homojen niteliktedir. Bireyler ihtiyaç duydukları takdirde belirli özellikleri taşıdıkları kişilerden yardım isterken bu ağların dışında kalan kişilerden elde edilecek faydalara ulaşılamamaktadır (Uğuz vd., 2011: s.35).

3. VERİ ANALİZİ / BULGULAR

3.1. Aidiyete İlişkin Verilerin Analizi

Göç sadece coğrafi bir yer değiştirme olayı değil, göçmenlerin tüm hayatını, mekânla ve insanla ilişkilerini yeniden düzenlemesini gerektiren bir süreci ifade etmektedir. Göç, kişinin doğup büyüdüğü yerden, ait olduğunu hissettiği çevreden ayrılmasını gerektiren bir süreç olduğu için kuşaklararası azalma gösterse de gönüllü ya da zorunlu fark etmeksizin beraberinde yabancılık, yalnızlık, melankoli gibi hisleri getirir. İnsanların doğup büyüdükleri yerden ayrılmaları, sebebi ne olursa olsun gelecek nesillere bile uzanabilecek bir "gurbet" hissi yaratır ve bu his ancak göç edilen topluma, mekâna ait hissetme ile ortadan kalkabilir (Adıgüzel, 2016: s. 173).

"Buradayım, tıpkı diğer insanlar gibi… Kendime saygı duyuyorum. Hayatımı bir bağımlı gibi sürdürmüyorum bu yüzden de kimseden daha az hakkım olduğuna inanmıyorum. Sahip olduğum hayat kimsenin bana lütfu değil." (Sedir, 39, Bekâr).

Kuramsal çerçevede aidiyete konusuna değinirken, bu verilerin kimlik ve mekân çerçevesinde ortaya çıktığı, bununla birlikte bu iki önemli kavramın geçişken ve ayrılamaz nitelikte olduğu ortaya koyulmuştu. Bu başlık altında mekân ve kimliğin sosyal yaşama en çok sirayet ettiğini düşündüğümüz alanlar bakımından katılımcıların görüşlerini değerlendireceğiz. Bu çerçevede katılımcıların Türkiye ve Suriye'deki durumları üzerinden verdikleri bilgileri evlilik, eğitim ve iş yaşamı çerçevesinde ele alarak aidiyet hislerinin ne şekilde değiştiğini anlamaya çalışacağız.

3.1.1 Evlilik Meselesine Bakış

3.1.1.1. Patriarkal Toplumsal İlişkilerin Gölgesinde Evlilik

Patriarkal ailelerden gelen Suriyeli kadınlar için, evlilik çoğunlukla bir statü belirtisi ve yaşam döngüsünü tamamlayacak bir gereklilik olarak görülmektedir. Mülakat yapılan kadınların tamamı, evlenmeyi ve çocuk sahibi olmayı hayatın olağan akışı içerisinde, belirli bir zamanda yaşanması gereken bir durum olarak değerlendirmektedir. Bu yaklaşım Suriye'de oluşan yaşam biçiminin bir sonucu olarak ortaya çıkmış ve Türkiye'ye taşınmış bir algıyı ortaya koymaktadır.

"Eşim güzel bir zamanda geldi. Hayatımın 7 yılını eğitim ve çalışma ile geçirdim. Artık benim için evlenme zamanı gelmişti. Bu nedenle evlenmiş olmam iyi oldu." (Göknar, 29, Evli).

Katılımcı kadınların bir kısmı evlenmeyi bir gereklilik olarak görmekle birlikte bunun belli koşullarda ertelenebileceğini ve bunun toplum tarafından yadırganmayacağını ifade etmektedir. Bununla birlikte Suriye'de Arap ve Türkmenlerin birbirinden farklı kültürel kimlikler taşıdıkları ve evliliğe ikincillik atfeden görüşün bir Türkmen'e ait olduğu göz ardı edilmemelidir:

"Türkmen toplumunda şöyle bir şey var: Erkek veya kadın fark etmez eğer eğitimine devam ediyorsa çok fazla baskı olmuyor evlilik üzerinden. Eğitimine devam ettiğin müddetçe biraz geç evlenebiliyorsun." (Ardıç, 35, Bekâr).

Toplumsal cinsiyet rollerinin keskin biçimde gözlenebildiği evlilik içi ilişkilerde, mülakat yapılan kadınların tamamı, ev içi ve ev dışı roller konusunda kadın ve erkeğin sorumlulukları konusunda keskin ayrımların bulunduğu düşüncesine sahiptir. Katılımcılara göre kadının asli sorumlulukları evin düzeni, çocukla, aileyle ilgilenme gibi konular iken, para kazanma, eşinin ve çocuğunun geçimini sağlama erkeğin sorumluluk alanına girmektedir:

"Eşim çok yardımcı olamıyor çünkü dışarıda çok çalışıyor. İstanbul'da yaşamak, çalışmak kolay değil. Eve yorgun argın geliyor." (Servi, 27, Evli).

Bazı katılımcı kadınlar, eşlerinin zaman zaman onlara ev içi işlerinde yardımcı olduklarını belirtmektedir:

"Eşim her zaman benimle beraber iş yapmaz ama zorlandığımda veya ihtiyaç duyduğumda mutlaka yapar. Mesela ben hamileyken yorgun olduğum için sürekli yemekleri o yapardı evi temizlerdi. (Çınar, 26, Evli).

Evli kadınlar için, ev içi sorumluluklar ağır olduğundan, eğitim ya da iş yaşantısını sürdürmek ailenin desteğini almadan mümkün görünmemektedir:

"Benim hayatımdaki en önemli şey kızım. Kızımın tüm eğitimini, bakımını, her şeyini ben üstleniyorum. Ama evin temizliği için kadın çağırıyoruz, yemekleri annem yapıyor, ailem beni çok destekliyor kısacası. Ben Suriyeli kadınlara diyorum ki,

aileniz size destek vermiyorsa çabalamayın, aile desteği olmazsa yapamazsınız." (Ihlamur, 39, Evli).

Mülakat yapılan evli kadınların neredeyse tamamı evlendikten sonra yapmayı istedikleri çoğu şeyi ertelemek ve iş yaşamına ara vermek zorunda kalmışlardır. Katılımcı kadınlar buna, göç sonrası yaşamlarında kendilerine manevi anlamda destek verebilecek (anne, kız kardeş gibi) kimselerinin olmaması ve özellikle çocukları dünyaya geldikten sonra ev içi sorumluluklarının artmasını gerekçe göstermişlerdir:

"İstediğim şeyleri zamanında yapamadım. Amaçlarım vardı, ertelemek zorunda kaldım. Yüksek lisansı erteledim, iş hayatını erteledim bu beni üzdü yoksa hayatımdan çok memnunum." (Servi, 27, Evli).

Katılımcı kadınlar için evlilik aynı zamanda başarı göstergesidir. Evliliği yürütme sorumluluğunun kadına ait olduğu hissi tüm katılımcı kadınlarda görülmüştür. Eşinden erken yaşta ve yeni doğmuş bebeğiyle boşanmış olan Sedir bu durumu, kendi yaşantısından yola çıkarak şu şekilde ifade etmiştir:

"Benim için zordu ama zor olan aslında şuydu; evliliği beceremedim ve buradaki eksiğimi, başka konularda başarı göstererek kapatmaya gayret ettim. Evet, bu zordu." (Sedir, 39, Bekâr).

3.1.1.2. Erken Yaşta Evlilik Meselesi

Az gelişmiş ülkelere özgü bir gelenek gibi ele alınan ve Araplara yönelik önyargının sonucu olarak Suriyelilerde de bulunduğu düşünülen erken evlilik olgusuna katılımcılar yabancıdır. Katılımcı kadınlar arasında erken evlilik yapan kimse bulunmamaktadır. Katılımcı kadınların tamamı erken yaşta evliliğin Suriye'nin yalnız belirli bölgelerinde yaygın olduğunu, bunun kadınların baskı altında olması nedeniyle gerçekleştiğini savunmaktadır:

"Erken evliliğe hem kadın için hem erkek için karşıyım. Çocukluğunu yaşayamadan, eğitimini almadan birinin evlenmesi doğru değil. Erken yaşta da boşanmaya sebep oluyor bu durum. Ayrıca, kadın ya da erkek daha kendisi çocuk olduğu için, çocuklarını da eğitebilecek durumda olmaz. Bu toplum için de kötü bir durum. (Akasya, 26, Bekâr).

Erken yaşta evliliğin en negatif getirilerinden biri, şüphesiz kadının cinsiyetinden dolayı karşılaştığı zorluklara bir de çocuk yaşta olması dolayısıyla maruz kalabileceği kötü muamele ve haksızlıkların eklenecek olmasıdır. Küçük yaşta olması dolayısıyla bu ayrımcılıklarla başa çıkamayacak durumda olan genç kadınlar, eğitim seviyesi düşük ve kendi başına yaşayabilecek psikolojik ve finansal güce sahip olmayacaktır. Katılımcı kadınlar, bu durumda aile desteğini de alamamaları halinde evliliğin kadınları baskı altına almasının kaçınılmaz olduğunu düşünmektedir:

> *"O yaşta bir insan kendi başına hayat kurabilecek güçte karakterde olmuyor. Evliliğin hep en zayıf tarafı olacak o kız. Bir sıkıntı yaşasa ailesi destek olmazsa çok büyük bir zarar görür. Eziyet görebilir"* (Defne, 25, Bekâr).

Bazı katılımcılar, erken yaşta evlenmenin toplumsal anlamda büyük oranda kabul edilir hale geldiğini, hatta eğitim seviyesinin çok düşük olduğu bölgelerde kimi zaman bizzat kızlar tarafından talep edildiğini, çünkü akıllarında başka bir gelecek ihtimali olmadığını, ancak bunun asla tasvip edilir olmadığını, evlenmek için öncelikle aile sorumluluğunu alabilecek olgunluğa erişmek gerektiğini savunmaktadır:

> *"Suriye'de her yer böyle değil ama küçük şehirlerde kadınlar baskı altında. Hakları yok, düşünmeleri bile yasak. Babası kocası ne isterse onu yapma zorunda. Çok küçük yaşlarda evlenen kızlar var, 14-15 yaşlarında. Bazen kendisi istiyor evlenmeyi bir de. Kimse onu evlenmeye zorlamıyor ama o evlenmek istiyor. Çünkü eğitim görmüyor ve bir evi, kocası olsun istiyor"* (Ihlamur, 39, Evli).

Erken yaşta evliliğin Suriye'nin özellikle doğu şehirlerinde yaygın olduğunu ifade eden katılımcı kadınlar, bunu daha ziyade kadını baskılamak, karakteri şekillenmeden aileye katmak arzusundan kaynaklandığını ifade etmektedir:

> *"Halep'te örneğin, çok küçük yaşlarda evlenirler. Erkek tarafı alır kızı, bizim yanımızda büyürsün der. Bizim huyumuzu suyumuzu alsın, alışsın."* (Ardıç, 35, Bekâr).

3.1.1.3. Birleşen Yol – Çok Eşlilik Meselesi

Suriyeli kadınlarla ilgili Türk toplumunda en çok konuşulan, tepki gören meselelerden biri şüphesiz, genç yaşta dul kalan kadınların ve kimi zaman çocuk yaştaki kızların hayatlarını güvence altına alabilmek için erkeklerle ikinci, üçüncü, hatta dördüncü

eş olarak evlenmeleridir. Türkiye'de yasal olmayan bu durum, Suriye'de yasal ve aynı zamanda dini bir hak olarak görüldüğü için kültürel açıdan büyük oranda kabullenilmiş bir durumdur. Katılımcı kadınların tamamı, bu fikirden hoşlanmadığını söylese de bunu dini bir hak olarak görmekte ve belirli koşulların varlığı halinde uygun değerlendirmektedir. Sığla'nın erkeğin ikinci bir kadınla evlenmek istemesine ilk eşinin onu anlayamamasını gerekçe göstermesi, evliliğin devam etmesi ve başarısının sorumluluğunu kadına yükleyen bakış açısına anlamlı bir örnektir:

> *"Çok eşlilik bizde dinen haram değildir. Ama bu durum genelde, ilk evliliğinden çocuk olmayınca ya da haram işleme korkusuyla oluyor. Çoğu zaman ilk eşi onu anlayamadığında ya da evlilikte bir şeyler eksik olduğunda oluyor. Çok eşliliği onaylamıyorum ama bazı durumlarda bunu yanlış da görmüyorum."* (Sığla, 26, Evli).

Çok eşliliğe karşı olduğunu söyleyen katılımcılar bile, kadının doğurganlığını yitirmiş olması ya da evlilik içinde birtakım sıkıntıların olması halinde, erkeğin ilk eşinin rızasını alarak yeniden evlenebileceğini ifade etmektedir:

> *"Çok nadir sebeplerle. Sadece çocuk olmuyorsa, erkek kadının rızasını alarak yeniden evlenebilir. Ona bir şey diyemem."* (Akasya, 26, Bekâr).

Bazı katılımcı kadınlar, Suriye'de süregiden savaş koşullarının kadınlarda yarattığı mağduriyetler temelinde ikinci evliliklerin gerekli hale geldiğini ifade etmektedir. Burada dikkati çeken temel unsur, birden çok kadınla evlenmenin erkeğin keyfiyetinden değil, kadının zor durumunun giderilmesi ihtiyacından kaynaklanıyor olması gerektiği düşüncesidir. Bununla birlikte ikinci eş olma yerine kadını korumak için güçlendirerek mağduriyetini giderme yolunun akla gelmemiş olması ilginç bir bulgu olmuştur:

> *"Suriye'de şu anda ikinci evlilik bir gereklilik. Çünkü erkekler çok genç yaşta şehit oluyor. Kadın sayısı erkekten daha fazla. Bir kız tanıyorum ben, kocası şehit olduğunda 15 yaşındaydı. Sadece bir sene evli kaldılar. 19-20 yaşlarında genç kadınlar çocuklarıyla yalnız kaldılar. Peki, onlar ne yapacaklar? Nasıl yaşayacaklar? Bu yüzden Suriye için konuşuyorum, bu özel bir durum ve burada evet çok eşlilik gerekiyor."* (Ihlamur, 39, Evli).

Bazı katılımcılar, çok eşliliğe maruz kalan ya da bu ihtimalin varlığını hisseden kadınların kendilerini evlilik içerisinde baskı altında hissettiğini, Türkiye'de çok eşliliğin kültürel olarak reddedilmesinin temelinde kanun koyucunun bu yöndeki iradesinin yer aldığını ve yasaların toplumu şekillendirerek kadınları toplum içerisinde daha güçlü bir konuma getirdiğini ifade etmiştir:

> *"Sadece Suriyeli değil, Lübnanlı, bazı Ürdünlü, bazı körfez ülkeleri kadınları çok eşlilik nedeniyle baskı altında çünkü kadınların daima güzel olmaları, iyi ve güçlü olmaları beklenir. Türkiye'nin farklı çünkü yasalar size bir yol açtığında kültür de bu yönde evrilir. Bu yüzden Türk kadınları çok daha güçlü."* (Sedir, 39, Bekâr).

Bazı katılımcılar, yasaların Suriye'de serbest bıraktığı, dinen de helal görülen bu durumun sadece Suriyeliler arasında görülmediğini, artık Türk erkeklerinin de Suriyeli kadınları ikinci eş olarak aldıklarını, ancak bu durumun Türkiye'de yasal olmaması ve toplum tarafından meşru görülmemesi nedeniyle ciddi sorunlara yol açtığını ifade etmektedir:

> *"Suriyeli kadınlar buraya geldiklerinde Türk erkekleri onları ikinci eş olarak aldılar. Niye? En önemlisi güvenlik için, huzur için. Ama mesela, İstanbul'da Suriyeli Türk erkeği ile evlenen çok sayıda kadın var ve hayatlarından da memnunlar, en azından huzurlular. Ama her halükârda, bu ikinci kadın için hiç kolay değil. Çünkü sizin toplum bunu asla kabul etmiyor… Bizim kültürümüzde bu var. Niye inkâr edeyim yani? İslam'da da serbest. Yasal olmuyor tabi burada olunca. O biraz kötü hakları yok."* (Ihlamur, 39, Evli).

Her ne kadar kültürel olarak çok eşlilik yerleşik bir hal aldığını ifade etmişlerse de mülakat yapılan kadınların hiçbiri ikinci eş olmayı veya eşlerinin ikinci bir eş almasını kabul etmemektedir. Mülakat yapılan kadınlar arasında çok eşliliğin daha çok alt sosyo-ekonomik düzeyde kadınlar arasında görülebileceğine ilişkin yaygın bir kanı mevcuttur:

> *"Yok ya. O kadar da değil. Ben tabi ki istemem bunu. Ama bazen kritik durumlar oluyor. Mesela kadın hasta oluyor bazen, ya da çocuğu olmuyor kadının o zaman biraz mecbur. Gerekli oluyor yani."* (Ihlamur, 39, Evli).

"Tamam, helal ama mesela bu bizde hoş karşılanmaz. Türk kadınları da bundan çok rahatsız. Zannetmiyorum ki Suriyeli eğitimli kadınlar da buna olumlu baksın." (Defne, 25, Bekâr).

3.1.2. Eğitim Yaşamı / Beklentiler ve Gerçeklik Arasında

3.1.2.1. Patriarkal Toplumsal İlişkilerin Gölgesinde Eğitim

Türkiye'deki Suriyeli kadınların nitelikli birer eğitim sürecinden geçmeleri öncelikle bizzat kendilerinin bireysel gelecekleri, özgürlükleri ve refahlarıyla ilgili bir durumdur. Bununla birlikte, bu araştırmadaki tüm örnekler, kadınların en büyük manevi desteği, eşlerinden ya da babalarından yani bir erkekten aldıklarını ve eğitim hayatlarını bu şekilde sürdürebildiklerini göstermiştir. Yani kadınlar bireysel özgürlüklerini, toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanan negatif durumları ancak başka bir erkeğin desteğiyle aşabilmektedir. Patriarkal aile ilişkilerinin baskın biçimde görüldüğü Suriye toplumunda en açık görüşlü ailelerde bile kadınların eğitimlerini sürdürmelerinin yolunun bu desteği almaktan geçtiği görülmektedir:

"İki ablam liseyi bitirdi, üniversiteyi kazandı. Biz Lazkiye'deyiz. O zaman amcalarım rahmetli babama tepki göstermişti: ne demek bir kız parçasını başka şehre gönderip eğitimini orada devam ettirmek, eski köye yeni adet mi getireceksiniz" diyerek. Babam o zaman tereddüt bile etmedi… Bizim de hani okulu bırakmak, ben devam etmek istemiyorum demek, bu aklımızın ucundan bile geçmezdi." (Ardıç, 35, Bekâr).

Üniversite eğitimine boşanmış bir kadın olarak devam etmek durumunda olan Sedir için de durum pek farklı değildir. Çekirdek ailesinin tüm desteğini arkasına almasına rağmen, kadın olmasından kaynaklanan ayrımcı durumlar, bu kez boşanmış olmanın da verdiği yükle çok daha ağır biçimde karşısına çıkmıştır:

"Bir gün amcalarım yanıma geldi ve dedi ki "Eğer yurtdışına gidersen, bir daha kimse seninle evlenmez. Boşanmış bir kadın olarak yurtdışına gidip eğitim alman, orada tek başına yaşaman şerefini lekeler." Açıkçası babam da bundan çok korkuyordu. Ama aynı zamanda beni bu kötü anlayışın içinde kalmaktan da kurtarmak istiyordu. Bir gün bana "Her şeyi kaybettiğinde ama her şeyi sıfırdan başlarsın, dedi. Ki ben de bu noktadaydım. Ve babamın desteğiyle Ürdün'e lisans eğitimi almaya gittim ve işte o sıfır noktasından başladım." (Sedir, 39, Bekâr).

Bazı kadınlar eğitim almaya devam etmelerinde en büyük desteği babalarından ya da eşlerinden aldığını ifade ederlerken Suriye'de iken bu durumun güvenlik nedeniyle daha farklı olduğunu, ailelerindeki erkeklerin güvenlik nedeniyle okumaya devam etmesini istemediklerini ifade etmiştir:

> *"Suriye'deyken bekârken, bazen erkek kardeşlerimden baskı görüyordum… Bizim evimiz ile üniversite arasında aslında 1 saatlik mesafe vardı. Ama savaştan sonra o mesafe güvensiz hale gelmişti ve bu onları tedirgin ediyordu. Kendileri gidiyordu ama yol tehlikeli olduğu için benim gitmemi istemiyorlardı."* (Çınar, 26, Evli).

Bazı kadınlar eğitimlerini sürdürmek için Suriye'de bir imkân kalmadığını gördüklerini ve bu nedenle göç etmek zorunda kaldıklarını ifade etmişlerdir. Eğitimlerine devam etmek için bu kararı bizzat aldıklarını ifade eden bu kadınlar, kadının göç sürecinin nesnesi olmaktan sıyrıldığı, kendi kararıyla ülke sınırlarını aştığı, değişimin faili durumuna geldiği göç hareketlerini göstermesi bakımından dikkat çekici bir örnektir:

> *"Savaş zordu, ama ondan ziyade okula devam edebilmek için Suriye'den kaçtım. Çünkü eğitimime devam etmek istedim."* (Akasya, 26, Bekâr).

Katılımcı kadınlar Türkiye'ye geldikten sonra sırf kadın oldukları için genellikle iş ve okul yaşantısında birtakım ayrımcı muameleler deneyimlemişlerdir. Bununla birlikte bu kadınların şikâyet ettiği meselelerin çoğu aslında Türk kadınlarının da gerek akademik hayatta gerekse iş yaşantılarında karşıya kaldığı meselelerdir:

> *"Üniversitede bir kadın profesörle problem yaşadım. İsmi... Ben ona çok fazla hayranlık duyuyordum. Çünkü o bir kadın ve insan kaynakları ile ilgili, psikoloji ile ilgili yazdığı çok konuşulan bir sürü kitabı var. Bir gün ofisine gittim ve dedim ki "Merhaba Profesör. Ben işletmede doktora yapıyorum". Bana "Git hayatını yaşa, ne işin olur senin doktorayla" dedi… O kadar sert ve kabaydı ki… Bir sömestr sonra beni gördü ve "Aa... Kilo vermişsin. İşte bu yüzden sen doktora yapamazsın" dedi. Sanırım doktora yapmayı hak etmediğimi düşünüyor, bilmiyorum. Bence elbise giyiyorum, saçımı yapıyorum, makyaj yapıyorum. Belki bu yüzden. Beni her gördüğünde "zayıflamışsın, kilo vermişsin" diyor. Belki doktora yapmak için dış görünüşüme özenmemem gerektiğini düşünüyor. Tez yeterlilikte ve beni her gördüğünde saldırıyor. Ona "sen kimsin" demek istiyorum. "Bana bu şekilde davranma hakkını sana kim veriyor?" Anlamıyorum. O bir profesör, yaşlı, eğitimli,*

*çok iyi kitapları var. Ben ona hayranlıkla bakıyorum ama o gerçekten çok kötü davranıyor, sorduğu soruları bilemediğimde aşağılıyordu." (*Sedir, 39, Bekâr).

Bazı katılımcılar, eğitimlerini sürdürme iradesini gösterirken yalnız kendi hayatlarını radikal biçimde değiştirme cesareti göstermekle kalmamış, eşleri tarafından iyi muamele görmeyen ya da eğitimine devam etmek isteyen ama toplumsal baskı nedeniyle buna cesaret edemeyen pek çok kadın için de öncü olmuştur:

"O zamanlar, ben Ürdün'de iken Suriye'den bazı kadınlar aramaya başladı ve "Sen bu toplum için bir devrim gerçekleştirdin" dedi. Eşleri kendilerine iyi davranmayan kadınlar eşlerine beni örnek gösteriyor, "Ben de… gibi yurt dışına gideceğim, eğitimimi tamamlayacağım, bunu yaşamak zorunda değilim" diyorlarmış. Beni arıyorlardı manevi destek vermek için. Bu beni çok mutlu ediyordu." (Sedir, 39, Bekâr).

3.1.2.2. Eğitim ile Geleceği Anlamlandırmak

Suriyeli master veya doktora yapan kadınların neredeyse tamamında, çalışma alanlarını seçmelerinde gelecekteki Suriye'nin savaş sonrası yeniden inşası veya Türkiye ile birlikte yaşamak üzerine güçlü bir motivasyonun yer aldığı görülmektedir.

"Mimarlık bölümünde master yapıyorum. Burada amacım, Suriye'de her şey yoluna girdiğinde geri dönüp oradaki insanlara daha güvenli evler inşa etmenin yolunu göstermek, yeni bir Suriye'nin oluşumuna katkı sağlamak." (Çınar, 26, Evli).

Servi, Çınar ile aynı alanda master yapmaktadır. Ancak daha büyük bir amaca hizmet etmeyi amaçlayan bir perspektife sahiptir:

"Mimarlık bölümü olması benim için önemliydi. Çünkü Suriye için çalışabilirim orası benim vatanım. Ama sadece Suriye için değil hani dünyanın her yerinde savaşlar var, ben savaşı gördüm. Acıyı, yokluğu… Bu bölüm ile dünyaya faydalı işler yapabileceğimi düşünüyorum. Sadece mimarlık değil, sosyal konular da var: Rehabilitasyon var. Savaştan sonra insanların hayatlarını sürdürmeleri çok önemli. Ben geçen ay İdlib'e gittim. Çocukların konuştukları tek şey savaş. Uçak geldi, bomba atıyorum. Oyunları bile böyle. Onlar için bir şeyler yapmam gerekiyor." (Servi, 27, Evli).

Kimi katılımcılar içinse bu durum daha ziyade birlikte yaşamanın yolları üzerine gelişmiştir:

> *"Burada mülteciler derneğinde çalışmaya başladıktan sonra Türk toplumunda ne yapabilirim diye düşündüm. Ve sosyal uyum üzerinde çalışmaya karar verdim. Tezimi Türkler ve Suriyelilerin bir arada nasıl yaşayabilecekleri üzerine yazmak istiyorum."* (Göknar, 29, Evli).

Her ne kadar katılımcı kadınların önemli bir kısmı Suriye ve Türkiye özelinde sosyal uyumu veya savaş sonrası yeniden inşayı hedefleyen çalışmaları amaçlamış olsalar da kimi katılımcılar için bu durum daha geniş bir gruba hizmet etmeyi hedeflemektedir:

> *"Suriye'de engellilere yardım etmek için tek şansım tıp okumak sanıyordum. Ama buraya geldiğimde gördüm ki insanlara yardım etmek için tıp okumak zorunda değilim, genetik ya da biyo-mühendislik okuyarak da bunu yapabilirim. Mesela kadınlar kanser vb. sebepler nedeniyle uzuv kaybı yaşayabiliyor. Kaybettikleri uzvu yeniden oluşturabilmek için çalışacağım. İnsanlara bunun için umut vermek istiyorum.* (Kavak, 25, Bekâr)

Katılımcı kadınlar için aldıkları eğitim amaçlarına ulaşmalarına bir aracı olmasının yanısıra aynı zamanda toplumsal anlamda da değişim ve dönüşümler yaratan bir öneme sahiptir. Suriye'nin bilinen ailelerinden birinin kızı olduğunu ifade eden Sedir, bu durumu şöyle anlatmaktadır:

> *"Ben Şam'dan yurtdışına eğitim için giden -büyük aileler için konuşuyorum- ilk kadındım. Öncelikle şunu söyleyeyim; babamın mücadele etmesi gereken şeyler vardı çünkü pek çok insan onu bana izin verdiği için suçlayacaktı. Fakat çok güçlüydü bu yüzden kimse ona suçlamaktan daha fazla bir şey yapamazdı. Bana dedi ki; Şam, benim. Yani bugün ben ne yaparsam bu gelecekte kültüre dönüşecek. Açıkçası, bu gerçekten radikal bir karardı o tarihlerde."* (Sedir, 39, Bekâr).

3.1.2.3. İki Ülke Arasında- Zorluklar/Fırsatlar

Katılımcıların Suriye ile Türkiye arasında eğitim almak arasında gördükleri farklar, geldikleri aile yapılarıyla, muhafazakâr ya da seküler bir hayat sürdürmüş olmalarıyla hatta kimi zaman doğrudan etnik kökenleriyle, kısacası hayat deneyimleriyle doğrudan bağlantılı görünmektedir:

"Türkiye'de öğrencilik yapmak ile Suriye'de öğrencilik yapmak farklı. Tabii yaş da etkiliyor. Suriye'de sınıfımız çok kalabalıktı, çok öğrenci vardı ve çekiniyordum katkıda bulunmaya. Çoğu erkekti. Ama burada master eğitimi almak çok güzel. Serbest bir alanda araştırıyorsun, istediğin alanda. Çekinmeden hocalarla öğrencilerle tartışabiliyorsun." (Göknar, 29, Evli).

Katılımcıların neredeyse tamamı, bu görüşün aksine, Suriye'de kadın olmakla ilgili bir sıkıntı yaşamadıklarını, cinsiyetle ilgili kadınların kendilerini baskı altında hissetmelerinin daha ziyade aile yapısından, yetişme tarzından ya da sadece kadının doğup büyüdüğü şehirden kaynaklanıyor olabileceğini ifade etmiştir:

"Yaşadığım şehir Lazkiye deniz kenarındaydı ve Suriye'nin batısındaydı. Buranın İstanbul ya da İzmir'den çok bir farkı yok… Kadın erkek ilişkileri rahattı… Kadın ya da erkek arkadaşlarımız vardı. Aile içerisinde de öyleyiz. Hani aile içerisinde böyle bir şey olmadığı için dışarıda ufak tefek şeyler olsa da çok takılmıyoruz." (Ardıç, 35, Bekâr).

Mülakat yapılan kadınların tamamı eğitimlerini sürdürmelerinde en temel zorluğu çocuklarının doğumuyla birlikte yaşadıklarını ifade etmektedir. Özellikle, annesi ve kız kardeşleri ile aynı şehirde olmayanlar için, eğitimi sürdürmek büyük bir fedakârlık gerektirmiştir:

"Kızım 8 aylıkken okuldaki tüm derslere benimle beraber girmek zorundaydı. Bazen derste ağlamaya başlıyordu, onu susturmak için dersten çıkmak zorunda kalıyordum, dersi dinleyemiyordum. Eşim hala Türkiye'ye gelememişti ve çocuğumu bırakabileceğim kimsem yoktu. Zaman içinde alıştı ama alışana kadar ben ders aralarında çıkıp çocuğumu emzirmeye, uyutmaya geliyordum. Bu süreç çok zordu." (Çınar, 26, Evli).

Türkiye'de iyi bir eğitim almalarını engelleyen hususlarda, katılımcılar genel olarak aldıkları eğitimden memnun olduklarını, hocalarıyla iletişimde ya da özgürce kendilerini ifade etmekte herhangi bir sorun yaşamadıklarını düşünmektedir. Yalnız Sedir, bunun özel üniversite ile devlet üniversitesi arasında farklılık gösterdiğini ve Türkiye'de yaptığı akademik çalışmanın ezber mantığından öteye gidemediğini ifade etmiştir:

"Özel üniversitede profesöre her zaman ulaşabilirsin. Ama devlet üniversitesinde bu böyle değil. Bir de şu var: … Doktora yeterliliği asla geçemiyorum. Bana yeterlilik sınavında ezber sorular soruyorlar, madde madde say diyorlar… Tezimle ilgili analitik hiçbir şey yok sadece tanımlar, maddeler... Amerikan üniversitesinden mezun oldum. Zor işler başardım, doktora da belli bir seviyeye geldim ama sürdüremiyorum." (Sedir, 39, Bekâr).

Bazı katılımcı kadınlar, master veya doktora için Avrupa'daki üniversitelerde eğitim almak istemiş ancak Türk vatandaşlıkları olmadığı için Türkiye'ye geri dönememe endişesi taşıdıklarından burs kazanmalarına rağmen üçüncü bir ülkeye gidemediklerini ifade etmişlerdir:

"*Master için İtalya'ya başvurmuştum. Burs kazandım ama burada ikamet ile kalıyordum ve oraya gidersem ikametim yenilenmez, ailem burada ben orada kalırsam diye korktuğum için gitmedim."* (Defne, 25, Bekâr).

Araştırmada mülakat yapılan kadınların önemli bir kısmı, en az orta düzeyde Türkçe bilmelerine rağmen akademik dillerinin Arapça ya da İngilizce olduğunu, bu nedenle Türkiye'de eğitim dili nedeniyle özellikle ilk dönemlerde sıkıntı yaşadıklarını belirtmişlerdir:

"Buraya ilk geldiğimde insanlarla anlaşmak zor olmadı ama eğitim sürecinde terimleri anlamakta, eğitim dilini anlamakta çok zorlandım. Alanım tamamen yabancı. Ben okula geç başladım. Başladıktan bir iki ders sonra sınavlar başladı. Okuma yazmam daha o kadar hızlı değildi. Soruları okuyup anlayana kadar insanlar sınavı bitirip çıkıyordu." (Ardıç, 35, Bekâr).

Mülakat yapılan kadınların tamamı eğitimlerini sürdürmeyi istediklerini, bununla birlikte eğer Suriye'ye dönmeleri gerekirse hayatlarını daha farklı planlayabileceklerini ifade etmiştir. Bazı katılımcılar, Suriye'ye dönmeleri halinde önceliklerinin eğitim almak olmayacağını, savaş sonrası düzende daha büyük sorumlulukları olduğunu ve enerjilerini, çocukların iyi bir eğitim almalarını sağlamak için okul açmak ya da ülkenin yeniden imarına harcamak isteyeceklerini ifade etmiştir.

"Doktoraya devam eder miyim bilmiyorum. Burada kalırsam, olabilir. Ancak Suriye'ye dönersem muhtemelen devam etmem, orada okul açmak isterim. (Çınar, 26, Evli).

Mülakat yapılan kadınların çoğu eğitimlerine devam ettikleri için diğer Suriyeli kadınlar tarafından destek gördüklerini ifade etmektedir. Öte yandan, iyi bir eğitim sürecinden geçmiş, master veya doktora yapan Suriyeli kadınların diğer Suriyeli kadınlara nazaran gerek aile içi ilişkilerde gerekse toplumsal hayatta kendilerini diğer Suriyeli kadınlara nazaran daha güçlü hissettikleri görülmektedir:

"Suriyeli kadınların önemli bir kısmının mutlu olmadığını düşünüyorum. Bunun temel sebebi mücadele etmek zorunda kaldıkları şeyler. Ama ben bu zorlukların içinde master yapmaya devam ediyorum. Bu onların gözünde beni hayata karşı daha güçlü biri yapıyor." (Sığla, 26, Evli)

Her ne kadar asgari bir empati düzeyiyle, iç savaşın mağduriyetlerini yaşamış Suriyeli göçmen kadınların, mücadele etmek zorunda oldukları tüm meselelere rağmen yeni yaşantılarına tutunabilmiş olmaları tek başına saygıyı hak eden bir durum olsa da bazı katılımcılar için, master ya da doktora yapmak Türk toplumu içerisinde kabul edilmenin ve saygınlık kazanmanın bir anahtarı olarak değerlendirilmektedir:

"Suriyeli bir kadın olarak, karşıdaki insanlara bizim de eğitimi önemsediğimizi, okumaya devam ettiğimizi göstermek istiyorum. Sonuçta savaştan çıkıp yabancı bir ülkeye, gurbete geldim ama eğitimime de devam ettim. Buradaki arkadaşlarımdan gördüğüm desteğin devam etmesini, bana takdirle bakmaya devam etmelerini istiyorum. (Akasya, 26, Bekâr).

3.1.3. İş Hayatına Bakış

Göç edilen ülkede karşılaşılan sosyo-ekonomik sorunların kadınların toplumsal rollerinde değişiklikler yaratabildiği, erkeklerin iş bulamadıkları veya gelirlerinin hane halkının geçimini sağlamakta yetersiz kaldığı durumlarda anavatanlarında iş hayatına entegre olmayan kadınların -ve hatta kız çocuklarının- mesken ülkede çalışmaya başladıkları görülmektedir.

AFAD tarafından hazırlanan, Suriye'den Türkiye'ye zorunlu nedenlerle göç etmek durumunda kalmış kişilere ilişkin raporda, kamp içindeki Suriyelilerin aylık ortalama

gelirlerinin 51 ABD Doları, kamp dışında ise bu rakamın 72 ABD Doları civarında olduğu tespit edilmektedir. Raporda kamp içi ve dışındaki bireylere ait standart sapma ve ortanca değerler dikkate alındığında iki grubun gelirinin hemen hemen aynı seviyeye denk geldiği belirtilmektedir (2018: s.65)

Yine anılan rapor, kamp dışında yaşayan Suriyeli kadınların %91,2'sinin son bir ayda hiç çalışmadığını, çalışan %8,8 oranındaki Suriyeli kadının yüzde 55'inin 249 ABD Doları veya daha az kazandığını, yüzde 32'sinin 250-499 ABD Doları, yüzde 13'ünün ise 500 ABD Doları ve üzeri kazanç elde ettiğini tespit etmektedir. Raporda, Suriyeli erkek nüfusun %38'inin 249 ABD Doları ve altında, yüzde 54'ünün 250-499 ABD Doları, yüzde 18'inin ise 500 ABD Doları ve üzeri kazanç elde ettiği belirtilmektedir (2017: s.68-69). Sadece bu rapora bakılarak bile kadının göç deneyiminin yarattığı adil olmayan ücret farklılıklarının Türkiye'ye de yansıdığı sonucu anlaşılmaktadır.

Kadınlar, iş hayatında yukarıdaki örnekte de görülebileceği adil olmayan ücret, toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılık gibi problemlerle karşı karşıya kalabilmektedir. Buna bir de çalışma saatlerini ve iş koşullarını eklediğimizde, Türkiye'de çalışan Suriyeli kadınlar için çalışma hayatının çok iç açıcı olmadığı ortadadır. Bu bölümde, katılımcı kadınların Türkiye'de çalışma hayatı ile ilgili neler düşündüğünü anlamaya çalışacağız.

3.1.3.1. Türkiye'de Çalışma Hayatının Düşündürdükleri

Katılımcı kadınların tamamı hayatlarının bir döneminde Suriye'de ya da Türkiye'de çalışmıştır. Kadınların bir kısmı başta evlenmek ve çocuk sahibi olmak üzere çeşitli nedenlerle Türkiye'deki çalışma hayatlarına ara vermişlerdir:

> *"Türkiye'ye ilk geldiğimde bir süre reklam tasarım grafik işinde çalıştım. Ben mimarım hani benim işim değildi ama çalıştım. Şimdi kızım küçük, eşim çalışıyor. Maddi durumumuz iyi, bu yüzden çalışmak zorunda hissetmiyorum, erteliyorum yani… Suriye'de yaşıyor olsaydım, annem kız kardeşlerim yanımda olsaydı şu an çalışıyor olurdum."* (Servi, 27, Evli).

Katılımcı kadınların neredeyse tamamı çalıştıkları dönem boyunca kadın ya da göçmen olmakla ilgili bir ayrımcılıkla karşılaşmadıklarını gerek kadınlarla gerek erkeklerle saygın ve iyi bir iş ilişkilerinin olduğunu, kendilerini değerli hissettiklerini ve çalışmanın kendilerine katkı sağladığını ifade etmektedir:

"Türkiye'de çalışmanın benim için güzel tarafı şu oldu: Ben ailemde en küçük çocuktum. En küçük çocuklar sorumluluk konusunda biraz zayıf olur. Ben de öyleydim. Ama burada çalışırken sorumluluk duygum gelişti. Türkiye'de çalışmanın bana kattığı en önemli şey bu oldu" (Göknar, 29, Evli).

Bazı katılımcı kadınlar, kişisel bir ayrımcılık ya da kendisine yönelik negatif bir tutum deneyimlemeseler de Türkiye'de çalıştıkları işlerde kimi zaman iş etiği ile ilgili sorunlar yaşadıklarını, çok iyi insanlarla çalıştıklarını ama bazı insanların iş yapma ahlakının zayıf olduğunu ifade etmektedir:

"Mesela yapmamız gereken bir iş var. İş bitmeden çıkıp gidiyor veya erteliyor, sonra yaparız, diyor. Öğle aralarını uzatıyor vs. ben bunu sevmiyorum, kötü hissediyorum. Önümde bir iş varsa bunu bitirmeden rahat etmem. Ama birlikte çalıştığım arkadaşım yüzünden işler asla zamanında bitmiyor ve danışanlarımızın işleri aksıyor." (Sedir, 39, Bekâr).

Zorunlu göç, kadın olmak, yoksulluk, dile yabancılık gibi unsurlar kadınların iş hayatında karşılaştıkları sorunlarla mücadele etme kapasitelerini etkileyebilmektedir. Katılımcı kadınlar arasında bizzat buna benzer bir ayrımcılıkla karşı karşıya kalan bir kadın bulunmasa da aktardıkları örneklerde bazı Suriyeli kadınların çok uzun saatler çalışmak zorunda kaldığı ve çalışan kadınların patronları tarafından psikolojik şiddet gördüğü çok sayıda örnek bulunmaktadır. Katılımcı kadınlara göre, bu kadınlar, işlerini kaybetme korkusu ve ailelerinin desteğine sahip olmamaları nedeniyle bu duruma sessiz kalmaktadır:

"Eğer bir kadın çok zayıfsa ya da paraya muhtaçsa şiddet görebiliyor. Ve bazen şiddet gördüğü halde susmak zorunda kalabiliyor. Bu çoğu zaman sözlü şiddet. Suriyeli kadınlar patronlarından görüyor bunu. Ama söyleyemiyorlar çünkü eğer sesleri çıkarsa işlerini kaybedebilirler veya ailelerinden korkuyorlar. Bu yüzden susuyorlar." (Ihlamur, 39, Evli).

Bazı katılımcı kadınlar, hâlihazırda kişisel/ailevi sebeplerle aktif biçimde çalışma hayatına entegre olmasalar da eğitim aldıkları alanda çalışma koşullarının iyileşmesiyle birlikte çalışmaya istekli olduklarını, buna en çok bir sosyal hayatta daha güçlü biçimde var olabilmek ve kişisel gelişimleri için ihtiyaç duyduklarını ifade etmişlerdir.

"Kadın sadece para için değil, kendisi için de çalışmalı. 2 senedir iş hayatına giremedim, bu benim içime dert. Sosyal hayatım yok, arkadaşlarım yok. Hayatım çok boş. Şimdi düşünüyorum kendi kendime. Ben ne yapıyorum? Bu sadece para ile ilgili değil. Kendim için çalışmalıyım, kendimi geliştirmek için. Şu an sadece kızım için duruyorum. Yoksa bir an bile beklemem." (Servi, 27, Evli).

Yine katılımcı kadınlar tıpkı eğitim meselesinde olduğu gibi iş hayatında da var olabilmelerini eşlerinin ve ailelerinin desteğine bağlamışlardır. Kimi katılımcı kadınlar için bu yapılan işin mahiyeti gereği aynı zamanda diğer Suriyeli kadınlara yönelik bir sorumluluk anlamına da gelmektedir:

"Eşim beni destekliyor yoksa benim için olmaz. Sen başarılı kadınsın, Suriyeli kadınlara destek olmalısın diyor. Hatta benimle beraber il il geziyor konferanslar için. Konuşmalarımı dinliyor, yorumluyor. Başarılı olmam için beni daima motive ediyor." (Ihlamur, 39, Evli).

3.1.3.2. İki Ülke Arasında- Zorluklar / Fırsatlar

Kadın olmanın Türkiye ile Suriye arasında yarattığı ayrımlar en çok iş piyasasına erişimde görülmektedir. Katılımcı kadınların tamamı, Suriyeli kadınların iş hayatına entegre olamamasını Suriye'deki çalışma anlayışının bir yansıması olarak değerlendirmektedir. Bazı katılımcılar, Suriye'de yalnız eğitimli kadınların çalıştıklarını ve eğer çalışmak istiyorlarsa nitelikli işler yapmaları gerektiğini ancak Türkiye'de böyle bir kısıtın olmadığını, kadının istediği sektörde rahatlıkla çalışabildiğini ve bunun kadının özgürlüğü ile ilişkili olduğunu savunmaktadır:

"Burada iş fırsatları kadın için Suriye'ye göre çok daha fazla. Terzi olabilir, garson olabilir, şarkıcı olabilir. Burada kadın özgür ve istediğini yapabilir, kendi parasını kazanabilir. Bu nedenle ailesine de yük olmuyor. Ama Suriye'de bu imkânsız. İnsanlar size kötü gözle bakar." (Akasya, 26, Bekâr)

Bazı katılımcı kadınlar ise Suriye'de çok zor maddi koşullar altında olmadıkça örneğin hizmet sektöründe çalışan kadın görmenin pek mümkün olmadığını ne kadınların ne de ailelerin bunu tercih etmediğini Türkiye'de iş yaşamında daha az görünür olmalarının bundan kaynaklandığını ifade etmiştir:

"Suriye'de kadın eğitimini çok iyi bir yere taşır ve sonra isterse çalışır. Ama mesela Türkiye'deki gibi kafe, restoran buralarda çalışmazlar. Çok çok mecbur olmadıkça. Yani Türkiye'deki gibi bir çalışma kültürü yok o yüzden burada da çalışmıyorlar… Ben çalışmayı isterim. Ama kendi alanımda." (Çınar, 26, Evli).

Katılımcı kadınlar Türkiye'de iş yükünün kadının aleyhine olacak şekilde ağır olduğunu ve insanların bu çalışmanın ücret olarak karşılığını almadıklarını düşünmektedir:

"Türkiye'de çalışmak çok zor. Çalışma saatleri çok uzun. Suriye'de Katar'da böyle uzun saatler çalışmazsın. Çalışıyorsan da ona göre ücret alırsın. Burada en az 8-10 saat çalışıyor kadınlar. Bazı kadınlar biliyorum günde 13 saat çalışıyorlar. İkincisi açık ekonomi ve rekabet çok güçlü bu insanı çok zorluyor." (Ihlamur, 39, Evli).

Katılımcı kadınların bir kısmı, çalışma koşullarının zorluğu nedeniyle, özellikle evli ve çocuklu kadınların çalışmalarını yıpratıcı bulmaktadır. Mesai süresinin uzunluğu ve yetersiz ücret nedeniyle çalıştığı işten ayrılan Akasya, ileride evlenip bir çocuğu olduğunda çalışma hayatında yer almak istemeyeceğini şu şekilde ifade etmektedir:

"Bir dönem 6-12 yaş arası Suriyeli çocuklar için çalıştım. İngilizce dersleri veriyordum. Biraz zorlandım, yoruldum. O nedenle bıraktım. Türkiye'de bir kadının çalışması, çalışma saatleri çok uzun olduğu için bence çok zor. Hem ev hem çocuklara bakmak hem işe gitmek kolay değil. Bir gün küçük çocuklarım olursa çalışabileceğimi sanmıyorum." (Akasya, 26, Bekâr).

Türk kadının çalışma hayatını çok yoğun ve yorucu bulan katılımcı kadınlar, ev içi sorumluluklarıyla birlikte kadının erkeklerle aynı şekilde çalışmasını ağır bir yük olarak değerlendirmektedir:

"Çok çalışkanlar. Çok çalışıyorlar… Türk genç bir kız 25 yaşında sabah erken çıkıp akşama kadar çalışıp evine dönüyor. Bütün hafta çalışıyor. Tatil çok az. Suriye'de de çalışıyordum ama bu kadar değil. Bizim mesaimiz orada öğlen 2'de biterdi. (Ardıç, 35, Bekâr).

Bazı katılımcı kadınlar, Türkiye'de çalışma hayatını yıpratıcı bulmasına rağmen çalışma hayatında var olmayı içinde bulunulan şartlar açısından bir zorunluluk olarak gördüğünü ifade etmektedir. Özellikle yalnız/bekâr kadınlar için toplumsal rollerinin kadına yüklediği sorumluluklara ek olarak kadının bir de ev geçindirmek zorunda kalabildiğini bu

nedenle çalışma hayatına girmenin kimi zaman zorunluluklardan kaynaklandığını düşünmektedir:

> *"Ekonomik olarak güçlenmenin kadın için çok önemli olduğuna inanıyorum. Kadınlar bugün hem annelik yapıyor hem ev idare ediyor hem geçimi sağlamak zorunda. Bir evde erkek yoksa ya da erkeğin maaşı ev geçindirmeye yetmiyorsa kadın bunları yapmaya mecbur."* (Ihlamur, 39, Evli).

Kimi katılımcılar tarafından kadın oldukları için mücadele etmek zorunda kaldıkları bu kadar çok şey varken kendilerinden iş ve ev ortamında, erkeklerle aynı performansı göstermelerinin beklenmesi bir sorun olarak değerlendirilmektedir:

> *"Ben eşitliğe inanmıyorum. Ben adalete inanıyorum. Kadın erkek eşit olursa bu adil olmaz. Bunu yapamam bu nedenle eşit olmak istemiyorum. Bana kadın olduğum için saygı duymalı, yorulduğumda bunun çok fazla nedeni olabileceğini görmeli ve saygı göstermeli. Yoksa bu hayatla mücadele edemem."* (Sedir, 39, Bekâr).

3.2. Suriyeli Kadınların Türkiye'ye Yaklaşımı ve Sosyal Sermaye Analizi

Bu başlık altında sosyal sermaye kavramı çevresinde Türkiye'deki Suriyeli kadınların durumuna ilişkin bazı çözümlemelere yer verilecektir. Bu çözümlemeler yöntemsel olarak sosyal sermaye kavramını ilk kez sistematik olarak analiz eden Bourdieu'nün düşünceleri temel alınarak gerçekleştirilecek ve kuramsal çerçeve bölümünde yer alan Türkiye üzerine yapılan araştırma sonuçları çerçevesinde değerlendirmelerde bulunulacaktır. Zira Türkiye'deki insanların Suriyeli kadınların sosyal sermayedeki yerine ilişkin belirleyici tutumlarını değerlendirmek gerekirse genelden özele bir çıkarım şu şekilde olacaktır: Türkiye'deki insanların Suriyeli kadınların sosyal sermayedeki yerine ilişkin belirleyici tutumları yabancılara, zor durumdaki yabancılara, Suriyelilere yönelik tavırlarının bir yansımasından ibarettir.

Sosyal sermaye her zaman sosyal ağları ifade eden aidiyetlerle ilişkili bir kavramdır. Fakat kuramsal çerçevede sosyal sermaye bölümündeki açıklamalardan da anlaşılabileceği üzere bu aidiyetler millet/devlet gibi çok geniş kapsamlı aidiyetler değil, cemaat, sınıf, aile gibi belirli ortak özelliklerin ortaya çıkardığı yapılanmalardır. Türkiye'de insanların duygusal olarak empati yapabildikleri Suriyelilerin savaşın gündemde olduğu dönemlerde uygulanan açık kapı politikasını olumlu karşıladıkları düşünülebilir. Ancak ülke insanının

duyguların geçiciliğiyle paralel bir davranış içinde olduğu ve genel güvensizlik ve önyargılarını Suriyelilere karşı da göstermeleri beklenen bir durumdur. Bu durum Suriyelilerin Türkiye'de mevcut bulunan bir sosyal ağa kabul edilmelerini zorlaştırabilecek niteliktedir. Bununla beraber Türkiye aynı zamanda empati duygusu güçlü bir toplum yapısına sahiptir. Dolayısıyla çok kolay olmasa da Suriyelilerin ve özelde Suriyeli kadınların toplumsal ağlara kabul edilmeleri mümkündür. Ancak bu durum bireysel tanışıklıklar ve çabalar sonrasında oluşacak bir durumdur. Türkiye üzerine yapılan araştırmalar toplumumuzda insanların diğerlerinin çıkarcı oldukları varsayımıyla hareket ettiklerini ve birbirlerine güvenmediklerini ortaya koymuştur. Güven sorunu yaşamadıkları kişiler, aile ve akraba üyeleriyle sınırlıdır. Aynı zamanda Türkiye'de insanlar duygusal yaklaşımlarla olağanüstü olaylarda büyük fedakârlıklarda bulunabilmekte ve iş birliği yapabilmekte fakat bu davranışlarını devam ettirerek rasyonel kurumsallaşmalara ulaşamamaktadırlar.

Bu bölümde, sosyal sermaye analizi öncesinde sosyal sermaye hakkında yaptığımız açıklamalar doğrultusunda bir veri teşkil etmek üzere Suriyeli kadınların Türkiye'deki diğer kadınlara ve diğer Suriyeli kadınlara bakışını değerlendireceğiz.

3.2.1. Suriyeli Kadınların Türkiye'ye Yaklaşımı

Katılımcı kadınların tamamı, Türkiye göç etmeden evvel ya da kendileri ya da aileleri Türkiye'ye turistik amaçlı olarak gelip gitmişlerdir. Katılımcı kadınlar genel olarak, bu ziyaretleri sırasında Türkiye'ye ilişkin olumlu yargılar edindiklerini, bu fikirlerinde negatif anlamda bir değişim olmadığını ifade etmişlerdir:

> *"Zaman zaman Suriye pasaportuyla Türkiye'ye turistik amaçlı gelip gidiyorduk, şehirleri biliyorduk. Suriye'deyken Türkiye'nin bize yakın bir kültürü olduğunu, aynı tarihi paylaştığımızı düşünüyorduk.* (Göknar, 29, Evli).

Katılımcı kadınlar için Türkiye her şeyden önce huzur ve güvenliği temsil etmektedir:

> *"Güvenli bir ülke olarak düşündüm hep. Gidip sığınabileceğimiz üçüncü bir yer gibi. Çünkü Suriye'de eşime yarım saat ulaşamamak beni endişeye sürüklüyordu. Aklım kalbim kapıda, gelecek bir haberde oluyordu. Burada o yok."* (Çınar, 26, Evli).

Türkiye'ye gelmeden önce katılımcıların çoğu için Türkiye kolaylıklar ülkesidir. Eğitim almanın, iş hayatını düzene koymanın Suriye'ye göre çok daha kolay olacağını

düşünmüşlerdir. Bununla birlikte Türkiye'de içinde bulundukları gerçeklik Suriye'deki beklentilerinden farklıdır:

> *"Gelir gelmez iş bulacağımı, hemen yüksek lisansa başlayacağım sanıyordum. Ama böyle olmadı. Biraz hayal kırıklığı oldu."* (Servi, 27, Evli).

Buradaki hayatı diziler ve filmler aracılığıyla öğrenen bazı katılımcı kadınlar için, Türkiye beklentilerinin çok uzağındadır:

> *"Türkiye'yi sadece diziler, filmler aracılığıyla biliyordum. Zannediyordum ki buradaki insanlar, herkes bir zenginlik içinde... Buraya geldiğimde buradaki hayatın böyle olmadığını gördüm. Çoğu insan ya fakir ya da orta halli. Türkiye'ye gelirken zannettim ki hayat daha kolaydır. Dili hemen öğrenirim, iş fırsatı bulurum. Her şeyin kolay olacağını zannediyordum… Dili hala öğrenemedim. Hayat kolay olmadı."* (Akasya, 26, Bekâr).

Kimi katılımcı kadınlar, Türk kadınları ile ilk temaslarını Türkiye'deki başörtüsü yasağı nedeniyle savaştan önce Suriye'ye eğitim almaya giden kadınlar aracılığıyla kurmuşlardır. Türk öğrencilere maddi manevi destek olarak, onlarla arkadaşlık kurduğu dönemi Ihlamur şu şekilde anlatmaktadır:

> *"2005 yılında sosyal faaliyetler yapardım. Maddi durumumuz iyiydi, özellikle öğrencilerle ilgilenirdim... Şam'da çok Türk öğrenci vardı. Türkiye'de başörtüsü yasağı vardı o zamanlar. Türkler gelip Şam'da Arapça ve ilahiyat eğitimi alıyorlardı. Onlarla irtibat kurdum. Bazen lojistik yardım, bazen maddi yardım… O dönem çok Türk arkadaş edindim*." (Ihlamur, 39, Evli).

Kimi katılımcı kadınlar Türkiye'yi 90'lı yıllarda ziyaret etmişlerdir. Akıllarında gelişmemiş ve kötü bir ülke algısı bulunmaktadır. Savaş sonrası geldikleri Türkiye beklentilerinin çok üstünde, ekonomik ve kentsel açıdan oldukça gelişmiş bir seviyededir. Bununla beraber, 90'lı yıllardaki ziyaretlerinde Türkiye'de insanların şimdikine nazaran çok daha sıcak ve misafirperver olduklarını düşünmektedir. Sedir, Türkiye algısında meydana gelen bu değişimi şöyle ifade etmektedir:

> *"Babam Türkiye'yi çok severdi. Boşandığım zaman bana Türkiye'ye gelip eğitimime devam etmemi söyledi. Ama ben üç sene öncesinde (1997 yılında) İstanbul'a gezmeye geldiğimde ülke gelişmemiş, her şey eski ve kötüydü. Ben Türkiye'de*

yaşayamam, dedim. İnsanlar dil bilmiyor, düzgün bir sistemleri bile yok… Babam bana, Türkiye geleceği olan bir ülke dedi. Erbakan'ı çok severdi. Türkiye politikasını severdi ve bir gün Suriye dışında yaşamam gerekirse o ülke Türkiye olur diyordu... Fakat 2013 yılında Türkiye'ye geldiğimde şok oldum... Her şey gelişmiş, her şey çok daha iyi. Ama şöyle söyleyeyim: 1997'de geldiğimde insanlar çok daha sıcak ve kibardı. Yolda bizi çevirir, Şam-ı Şerif'ten mi geliyorsun? Biz Şam-ı Şerif'i çok severiz diyorlardı… Şimdi ise… (kahkaha atıyor)." (Sedir, 39, Bekâr).

3.2.1.1. Mekân Algıları Ekseninden Yaşadıkları Hayat

Katılımcı kadınlar arasında net biçimde görülen bir başka ortaklık yaşadıkları mekânlarla kurdukları aidiyet bağlarıdır. Katılımcı kadınların tamamı, yaşadıkları muhitte kendilerini rahat hissettiklerini, özellikle parkları, geniş alanları ve doğal güzellikleri nedeniyle yaşadıkları alanları çok sevdiklerini ifade etmişlerdir:

"Fatih'te oturuyorum. Kendimi Fatih'e ait hissediyorum. Burası Şam gibi. Bana daima Fatih Sultan Mehmet'i hatırlatıyor. Sulhu hatırlatıyor. Tarih kokuyor sokakları. Osmanlı'yı hatırlatıyor bana. İstanbul'da çok güzel yerler var. Ama ben Fatih'ten başka yerde yaşamayı istemiyorum. Fatih çok güzel. İnsanları çok güzel. Bize çok iyi davranıyorlar." (Ihlamur, 39, Evli).

Bazı katılımcı kadınlar için İstanbul sosyal anlamda sahip olduğu imkânlar nedeniyle yaşamaktan keyif aldıkları bir şehirdir. Sadece Türkler ya da Suriyeliler ile değil, farklı milletlerden, kültürlerden çok sayıda insan tanıma imkânı buldukları bir şehir olması dolayısıyla katılımcı kadınlar burada sosyal sermayelerini çeşitlendirebildiklerini, kendilerini geliştirecek çok sayıda imkânın bulunduğunu düşünmektedir:

"Ben İstanbul'u ruhuma çok yakın hissediyorum. Kendimi buluyorum burada. Burası çok büyük bir şehir olmasına rağmen hayatımı çok rahat sürdürüyorum… Neredeyse tüm İstanbul'u nasıl yerler var merak ettiğim için gezdim. Kimi zaman tek başıma, kimi zaman arkadaşlarımla... Sonra Üsküdar'a sahile gidip kitap okumayı çok seviyorum. Burada çok fazla seçenek var. Bilimsel hayat aktif, çok sayıda konferansa katılabiliyorum. Çok farklı yerlerden insanlar var, farklı kültürler... Sürekli yeni birilerini tanıyorum ve bundan çok memnunum." (Kavak, 25, Bekâr).

Bazı katılımcı kadınlar İstanbul'u çok sevdiklerini çünkü son dönemde artan sayıda -kendi ifadeleriyle- "Küçük Suriye"ler oluştuğunu, buralarda anavatanlarına duydukları özlemi giderebildiklerini, hiç yabancılık hissetmeden kendi sokaklarında yürüyor gibi özgür hissettiklerini ifade etmektedir:

> *"Şehirde biraz küçük Suriye toplumu oluşmuş artık. Oraya gittiğimizde kendimizi biraz daha rahat hissediyoruz galiba. Fatih'te mesela var böyle bir yer. Ailemle gittik baharat aldık, alışveriş yaptık. Kendimizi orada iyi hissediyoruz, güvende hissediyoruz."* (Defne, 25, Bekâr).

Türkiye'de bazı muhitlerde belirli profillerdeki insanların daha yoğun biçimde yaşadığı malumdur. Örneğin, Fatih ya da Üsküdar denildiğinde nispeten muhafazakâr insanların yoğun biçimde yaşadığı yerler akla gelirken, Kadıköy ya da Nişantaşı seküler insanların yerleştiği muhitler olarak bilinmektedir. Katılımcı kadınlar için bu ayrım bu kadar keskin olmadığı gibi, anlamlı da görünmemektedir:

> *"Biz ailece içine kapalı değiliz. Mesela Beşiktaş'a gideriz, Kadıköy'e. Ama başkaları bundan çekiniyor. Geçenlerde bir Türk arkadaşımı Fatih'e getirdim. Normalde laik bir kız, CHP'li. Bana ben Fatih'te rahat hissetmem, diyordu. Rahatsız olacağını düşünüyordu. Benim hatırım için birkaç kez geldi. Sevdi Fatih'i ama normalde asla gelmezdim diyor. Galiba onu Fatih ile ben tanıştırmış oldum."* (Defne, 25, Bekâr).

Katılımcı kadınların tamamının maddi durumları orta ya da orta-üst seviyede olmasına rağmen, Türkiye'de en çok maddi açılardan zorlandıklarını ifade etmişlerdir. Bununla birlikte ulaşım, kalabalık ve mesai saatlerinin uzunluğu da kendilerini zorlayan faktörlerden olmuştur. Ulaşım ve kalabalıkla ilgili şikâyetler daha çok İstanbul'da yaşayan katılımcıların ortaklaştığı ifadeler olmuştur. Bununla birlikte maddi zorlukların temelinde burada Suriye'deki gibi akrabalarına yakın olamayışları, yakın olsalar da onların da kendileri gibi özellikle göçün ilk dönemlerinde maddi açıdan sıkıntı yaşıyor olmaları sebep olarak gösterilebilir:

> *"Biz İzmir'e gittik mesela. Hastanede hiç sıra yoktu. Uzun mesafeler yoktu. İstanbul çok güzel ama eğlenmek için fırsat bulamıyorsun çünkü çok yoğun çok kalabalık. Ulaşım konusunda başta hamile olduğum için çok sıkıntı yaşadım. Metrobüsler kalabalık mesafeler uzun. Kalabalık ve hayat pahalılığı beni çok zorluyor."* (Göknar, 29, Evli).

"İşsizlik burada biraz zor. Suriye'de işin yoksa bile maddi açıdan rahat ediyorsun. Ailen, akrabaların oluyor. Burada iş bulana kadar şehirlerde hayata tutunmak zor." (Ardıç, 35, Bekâr).

3.2.1.2. Türkiye'de Yaşadıkları Hayatlar- Değişimler

Kimi katılımcı kadınlar için Türkiye onlara özgürlüklerini vermiştir. Türkiye'ye geldikten sonra özgürleştiğini, karakterinin, hayata bakışının tümüyle değiştiğini ifade eden Kavak, kendini çok daha bağımsız ve güçlü hissettiğini şu cümlelerle ifade etmektedir:

"Türkiye'ye geldikten sonra çok değiştim. Karakterim, hayallerim, tüm hayatımı burada kurdum. Geriye dönüp bunları bir daha yaşamak ister misin deseler evet derdim. Yine Türkiye'ye gelirdim. Çünkü burada yeni biri olduğumu düşünüyorum. Yani burada artık "independent woman" oldum. Kendi kararlarımı kendim alabilmeye başladım. Tek başıma ne yapmam gerektiğine karar verebiliyorum. Geleceğimi, hayallerimi. Suriye'de bu anlamda ufkumuz daha dardı. Bugün istediğimizi yapabilecek özgürlüğümüz var. Ne istiyorsak ne hayal ediyorsak, geleceğimizi nasıl planlıyorsak, kendimiz olabilmek. Kimse bizi zorlamadan kendimiz olabiliyoruz." (Kavak, 25, Bekâr).

Katılımcı kadınların tamamı Türkiye'ye geldikten sonra Suriyelilerin sosyal hayata, kadın-erkek ilişkilerine bakışlarının değiştiğini, örneğin Suriye'deyken daha katı sınırları olan ilişkiler yürütmeye çalışırken, şimdi çok daha rahat diyalog kurabildiklerini ve bunun toplumsal anlamda da kabul görmeye başladığını ifade etmektedir:

"Açıkçası bizim de zaman içinde toplumsal kurallarımız değişti. Mesela büyük bir şehirde yaşıyorsan insanlarla tanışman başka türlü nasıl olabilir ki? Okulda, işte… Biz Suriye'de küçük şehirlerde yaşıyorduk mesela ve biriyle konuşursan hani kapalı olmasan bile bir erkekle konuşursan yolda bunu herkes duyar mahalledekiler konuşur o yüzden insanlar gizlice görüşüyordu. Ama şimdi bizim bakış açımız değişti görüyoruz ki bu bizim kafamızda kurulan şey gibi olmak zorunda değil…" (Defne, 25, Bekâr).

Türkiye'de göçmen olmalarından ötürü en çok da sosyal ilişkilere dair problem yaşayan katılımcı kadınlar, hayatlarında birtakım zorluklar yaşıyor olsalar da özgürlüğe sahip olmanın değerli olduğuna inanmaktadır:

"Türkiye'de evet sosyal hayatımız yok ama daha rahatız. Kimsenin size karıştığı yok. Siyasi hayat var, parti var, seçimler var, demokrasi var. Mesela siz istediğiniz her şeyi konuşabiliyorsunuz. Siyasi hayat daha özgür, sosyal hayat daha özgür, ekonomik hayat daha özgür. Yani özgürlük, adalet, biz burada bunları bulduk." (Ihlamur, 39, Evli)

Katılımcı kadınlar yaşadıkları hayattan genel olarak memnun olduklarını ifade etmişlerdir. Türkiye'nin kendileri için Avrupa'dan daha yaşanılır bir ülke olduğu, ancak Türklerin sahip oldukları değerlerin farkında olmadığı, tüm katılımcı kadınlar tarafından ortaklaşa ifade edilmiştir:

"Türkiye bir ülke değil. Türkiye bir kıta. Kimseye ihtiyacı yok çünkü her şeye sahip. Sadece Türklerin bunun için kendilerine inanmaları gerekiyor, tarihlerine..." (Ihlamur, 39, Evli).

"Ben doğuya aşığım. Türkiye batının ve doğunun çok özel değerlerini taşıyor ama bunun farkında değil. Türklerle konuştuğunda kime sorsan Avrupa hayranı. Daha önce hiç gittin mi diye soruyorum. Hayır, diyor hiç gitmedim. Ama öyle bir algısı var. Ama sen Avrupa'dan daha iyisin. Bunu görmüyor." (Sedir, 39, Bekâr).

Katılımcı kadınların önemli bir kısmı Türkiye'de yaşadıkları hayatı yoğun mücadele gerektiren yorucu bir hayat olarak tanımlamaktadır:

"Yorucu bir hayat. Mücadele açısından yorucu. Ama sağlık olduktan, aile fertleri iyi olduktan sonra gerisinin önemi yok. Her şey yoluna girer. Her şey aynı devam etmez." (Ardıç, 35, Bekâr).

Katılımcı kadınlar, Türkiye'de göçmen ya da zor durumda, yardıma muhtaç insanlar olarak algılanmayı değil tarihi ve kültürü olan topraklardan geldiklerini, son 10 senede yaşadıklarının Suriye'nin tek gerçeği olmadığını, bu nedenle kendilerine saygıyı hak eder şekilde davranılmasını istediklerini belirtmektedir:

"Biz savaştan gelmedik sadece. Güzel bir ülkeden güzel bir hayattan geliyoruz. İnsanların bunu görmelerini ve saygı duymalarını isterdim." (Kavak, 25, Bekâr).

Katılımcı kadınlardan yaşadıkları hayatı 3-4 kelime ile anlatmaları istendiğinde tamamına yakını sorumluluk ve mücadele kelimelerini kullanmışlardır. Bu iki kelimenin

ardından katılımcı kadınlar sırasıyla en çok paylaşmak, sabır, özgürlük, umut, ufuk açıcılık, monotonluk, yalnızlık, yorgunluk ve tek yönlülük kelimelerini kullanmışlardır.

3.2.2. Türkiye'deki Suriyeli Kadınlara ve Diğer Kadınlara Yaklaşımı

Her birey gibi her Suriyeli ve özelde her Suriyeli kadın kendi sosyal sermayesine sahiptir. Bu açıdan bir değerlendirme yapmak gerekirse, Türkiye'de yaşayan bir üniversite mezunu Türk kadının dâhil olabileceği tüm gruplarla Suriyeli bir üniversite mezunu kadının da aidiyet kurup kuramayacağı sorusu bu başlığın belirleyici sorusu olacak niteliktedir. Bourdieu'ye göre bireyin sahip olduğu nitelikler sosyal sermaye bağlamında bireye aidiyetiyle bağlantılı bir tanıma ve tanınma sağlar. Tanınma, sosyal aidiyetin kişiye sosyal sermayesi çerçevesinde sağladığı çıkarları ifade eder. Türkiye'de yabancı bir kadının bir grup aidiyetine kolay kabul edilemeyecek olması Suriyeli kadınları dezavantajlı hale getirecektir. Hatırlanacak olursa Bourdieu'ye göre sosyal sermayelerin farklı olması bu sermayelerin kişilerin kendilerine yapacakları yatırımları belirlemekte ve toplumsal anlamda eşitsizliği beslemektedir. Bu çerçevede Suriyeli kadınların da mücadele etmek zorunda kalacakları en büyük problem eşitsizlik ve ayrımcılık dolayısıyla yoksun kalacakları maddi ve manevi çıkarlar olacaktır.

Basit bir empatiyle savaş bölgelerinden gelen kadınların statü göstergeleri aranmaksızın topluma kabul edilmeleri beklenirken mülakat yapılan Suriyeli tamamı lisansüstü eğitim almayı kişisel motivasyonları ve kendilerine çizdikleri yol kadar Türkiye'de toplumsal kabul görme ihtiyacı dolayısıyla da talep etmektedirler. Yalnız Sedir, açıkça bunun sadece kişisel bir motivasyondan kaynaklandığını ifade etmiş ve zaten yüksek lisans eğitimini savaştan önce Ürdün'de bir Amerikan Üniversitesi'nde almıştır. Sedir'i diğer katılımcı kadınlardan ayıran esas unsur ise, kendi ifadesiyle sadece Şam'ın değil, Suriye'nin siyaseten ve ekonomik olarak bilinen en güçlü ve zengin ailelerinden birinin kızı olması ve ailesinin eğitim konusunda daima kendisini destekleyen yaklaşımıdır. Buna rağmen bir çocuğuyla boşanmış bir kadın olması dolayısıyla hem Suriye ve Ürdün'de hem de Türkiye'de mücadele etmek zorunda kaldığı çok sayıda problem olduğunu ifade eden Sedir, sahip olduğu şeyleri gösterdiği mücadele ve özverisinin bir karşılığı olarak görmekte ve yaşadığı hayatın kimsenin lütfu olmadığını şu şekilde ifade etmektedir:

"Buradayım, tıpkı diğer insanlar gibi… Kendime saygı duyuyorum. Hayatımı bir bağımlı gibi sürdürmüyorum bu yüzden de kimseden daha az hakkım olduğuna inanmıyorum. Sahip olduğum hayat kimsenin bana lütfu değil." (Sedir, 39, Bekâr).

3.2.2.1. Türk Kadını Hakkında Ne Düşünüyor?

Suriyeli kadınların sosyal sermayeleri şüphesiz yalnız Suriye'den buraya getirdikleri ile değil, aynı zamanda Türkiye'de oluşturduklarını da kapsamaktadır. Bu anlamda, katılımcı kadınların Türk kadınlarına yönelik değişen bakış açılarını anlamak, bu tezin önemli sorunsallarından biri olmuştur. Katılımcı kadınların neredeyse tamamı Türk kadınlarını, sosyal hayatta güçlü, özgüvenli, haklarını savaşıp kazanan, çalışkan ve aynı zamanda dış görünüşlerini de ihmal etmeyen insanlar olarak değerlendirmektedir:

"*Türk kadınları kültürlü, çalışmayı, iyi giyinmeyi biliyor ve seviyor. Hem çalışıyorlar hem sosyal hayatları devam ediyor. Hem evde hem dışarıda düzenli ve iyi bir hayatları var. Çok bakımlılar. Buradaki kadınlar haklarını, hürriyetlerini almışlar. İşlerinde, giyimlerinde özgürler."* (Akasya, 26, Bekâr).

"*Çok saygı duyuyorum çünkü hakları için savaşıyorlar. Kadın ve erkekler burada aynı meydanda. Beraber çalışıyorlar. Bazen çok önemli yerlerde kadınları iyi pozisyonlarda görebiliyorsun. Üniversitelerde, inovasyon merkezlerinde. Burada kadınlar özgür..."* (Kavak, 25, Bekâr).

Bazı katılımcı kadınlar, Türk kadınının işini evinin önüne koyduğunu ifade etmekte ve Suriyeliler için durumun bu şekilde olmadığını ifade etmektedir:

"Genel olarak sosyal ve sempatik, güçlü kadınlar, kendilerini güzel ifade ediyorlar. Daha çalışkanlar. Ama iş hayatına bizden daha çok önem veriyorlar. Bizde, Suriye'de bu farklı. Kadın daha çok evde. Kendine, evine daha çok bakıyor." (Göknar, 29, Evli).

Katılımcı kadınların tamamı, Türk kadınlarının güçlü olmasının sebebini, yasaların arkalarında olmasına bağlamaktadır. Yasaların özgür bıraktığı kadınların zamanla kültürel olarak da güçlendiklerini Sedir şu şekilde ifade etmektedir:

"Genel olarak Türk kadınları Suriyelilere göre çok daha güçlü. Suriyeli kadınların toplumla, hayatla ilişkileri çok daha zorlayıcı. Türkler böyle değil. Çünkü hem

toplum hem kültür, yasalar onları çok daha özgür bırakıyor. Kendilerini ispatlamak zorunda değiller." (Sedir, 39, Bekâr).

Katılımcı kadınların önemli bir kısmının Türk kadınları ile ilgili yargılarını yaşadıkları şehirler olan Ankara ve İstanbul'da karşılaştıkları kadınlar üzerinden yaptığı gerçeğinden hareketle, işlerinin niteliği gereği çok şehir gezmek durumunda olduğunu ifade eden bazı katılımcılar için Türk kadını büyük şehirlerde farklı, küçük şehirlerde farklı bir profil çizmektedir:

"İstanbul, Ankara, İzmir. Bu üç şehir Anadolu'nun çoğu yerinden farklı… Büyük şehirlerde yaşayan kadınlar daha basit hayatlar yaşıyorlar. Sadece işini yapıp evine gitmeye bakıyor. Gösteriş derdi yok mesela. Karmaşık değil, düşüncesini direkt söylüyor. Ama diğer şehirlerde yaşayan kadınların perspektifleri, kültürleri buralardan çok farklı. Çok daha kapalılar. Burada kadınlar, aileye çok da ihtiyaç duymadan yaşayabilir mesela. Orası öyle değil." (Ihlamur, 39, Evli).

Bazı katılımcı kadınlar, iki toplum arasında kültürel yakınlığın, benzerliklerin çok yüksek olduğunu, hatta bazı yönlerden Suriye'nin Türkiye'den daha özgür olduğunu ifade etmekte bu nedenle Türk kadını ile Suriyeli kadınlar arasında bağın çok kolay kurulabileceğini değerlendirmektedir:

"Suriye, Türkiye gibi. Mesela Türkiye'de küçük bir şehre gidin. Kayseri mesela, kadınların çoğu kapalıdır. Suriye de böyle. Hatta Suriye'de başın örtülü de olsa açık da olsa hâkim olabilirsin. Ama mesela Türkiye'de olamıyorsun." (Sedir, 39, Bekâr).

"Bence çok büyük bir kültür farkı yok aramızda. Çok ufak tefek farklılıklar. Bu nedenle Suriyeli kadınlar buradaki toplumla çok kolay iletişim kurabilirler." (Çınar, 26, Evli).

Bazı katılımcı kadınlar içinse Türk kadınının Suriyeli kadına olan önyargısı büyüktür. Bu önyargı Suriyeli kadınları da Türklerle iletişim kurmak istemelerinden alıkoymaktadır:

"Türk kadınına göre, Suriyeli kadınlar süslü, Suriyeli kadınlar ikinci eş oluyor, Suriyeli kadınlar Türkçe öğrenemiyor. Böyle önyargı olunca Suriyeli kadınlar da korkuyor, hani Türk kadınları bizi sevmez, istemez diye. Mesela bir mahallede bir

kişinin Suriyelilere kötü muamele ettiği duyulsun. Hemen herkes içine kapanıyor." (Defne, 25, Bekâr).

3.2.2.2. Türkiye'de Yaşayan Suriyeli Kadınlar Hakkında Ne Düşünüyor?

Katılımcı kadınların Türkiye'de yaşayan Suriyeli kadınlara ilişkin ittifak ettiği en temel hususlardan biri şüphesiz iletişim problemi olmuştur. Suriyeli kadınları sosyal hayatta en çok zorlayan şeyin Türkçe bilmemek ve bunu öğrenebilecekleri kanalların yeterli olmaması olduğunu ifade eden katılımcılar, bu sorunun aynı zamanda Türklerin Suriyelilere önyargılı yaklaşmasındaki en temel sebep olduğunu düşünmektedir:

"Buradaki Suriyeli kadınlar dil öğrenme konusunda sıkıntı yaşıyor. Yoksa iletişime çok açıklar... 7 yıldır ablam burada mesela. Geldiği ilk gün Türk komşusuyla işaret diliyle konuşmaya çalışıyordu. Şimdi komşuları ablama Türkçe, ablam da onlara Kuran öğretti." (Çınar, 26, Evli).

Suriyeli kadınların dil öğrenmelerinin önündeki en büyük engel şüphesiz geleneksel ev içi rollerini Türkiye'de de sürdürmek zorunda kalmalarıdır. Ev içi rollerine ek olarak, dil öğrenmek, ya da çalışmak zorunda kalan kadınlar için hayatlarını kolaylaştıracak ve kendilerine destek olacak birileri olmadıkça dil öğrenmek oldukça zor görünmektedir:

"Türkçe öğrenen çok fazla Suriyeli kadın yok. Çünkü bu konu biraz erken yaşta daha kolay. 20li 30lu yaşlara geldiğinde dil öğrenmen için hem kendinde bir güç bulmalısın hem de çevrenin seni buna yönelik desteklemesi gerekir. Genelde kadınlar bu yardımı görmüyor. Çocuklar, erkekler herkes ilgi bekliyor... Üniversite okumayan Suriyeli kadınlar bu yüzden hep aynı yerde kalıyorlar." (Defne, 25, Bekâr).

Türkler ve Suriyelilerin kültürel olarak çok yakın olduğunu düşünen katılımcı kadınlar, arada sadece çok küçük farklılıkların olduğuna ve bu farklılıkların tanışarak, empati kurarak aşılabileceğine inanmaktadır:

"İletişim sorunu yaşadığı için kadınlar çok zorlanıyor. Ama Suriyeli kadınlar Türk toplumuna uyum sağlamak istiyor. Türklerle bir araya gelince iyi diyalog kurabildiklerini görüyorum. Mesela geçenlerde Türk ve Suriyeli komşuları eve çağırdım. Beraber çok güzel vakit geçirdik." (Göknar, 29, Evli).

Suriyelilerin de tıpkı Türkler gibi içlerinde iyi ya da kötü insanlar olabildiğini bu nedenle toplumda sadece kötü yanlarını gösterilmesinin doğru olmadığını ifade eden katılımcılar, bu nedenle özellikle medyada genelleme yapılmasını doğru bulmadıklarını ifade etmektedir:

> *"Medyada ayrımcı ifadelerin olmadığı, tek taraflı gösterilmeyen şeyler olmasını isterdim. Çünkü Suriyelilerin zayıf yanlarını gösteriyorlar gibi hissediyorum. Ve bu sağlıklı değil. Gerçek de değil. Bazı Suriyeliler suç işliyor, kaba davranıyor yanlış yapıyor olabilir. Ama bazı Türkler de bazı Almanlar da bazı Yunanlılar da suç işliyor, hata yapıyor."* (Sedir, 39, Bekâr).

3.3. Uyum Meselesi

3.3.1. Sosyal Hayata Uyum

Katılımcı kadınlar genellikle Türkiye'deki sosyal hayata uyum sağlamış ve yalnızca Suriyeli değil, Türk ve yabancı uyruklu kişilerle de sosyal ağlar kurmuşlardır. Özellikle farklı hobileri olan kadınların sosyal çevreleri çok daha renklidir. Çoğu katılımcı kadın sosyal çevrelerini okul, iş ve komşuluk çevrelerinden oluşturmuştur. Özellikle derneklerle faal ilişkisi olan kadınların bu yolla sahip oldukları geniş bir sosyal çevreleri de mevcuttur:

> *"Arkadaşlarımın çoğu Türk veya yabancı. Çok az Suriyeli arkadaşım var. ... İsimli bir derneğe gidiyorum. Burada çok arkadaş edindim. İş yerinden arkadaşlarım var. Üniversiteden var. Dans etmeyi çok severim. Salsa, Cha Cha gibi. Eskiden çok sık dans partilerine giderdim."* (Sedir, 39, Bekâr).

> *"Suriye, Mısır, Irak, Türkiye... Her yerde arkadaşım var burada, çok karışık ama zengin. Suriye'de sadece Suriyeliler vardı (gülüyor). Burada yeni insanlar tanımak çok güzel."* (Kavak, 25, Bekâr).

Katılımcı kadınlar arasında yalnızca Türkçe'yi yeterince iyi düzeyde bilmeyenlerin sosyal çevreleri Suriyeliler ile sınırlı kalmaktadır. Bu kişilerden bazıları aynı zamanda utangaç bir karaktere sahip olduklarından sosyal çevrelerinin de sınırlı olduğunu ifade etmişlerdir:

"Arkadaşlarımın çoğu Suriyeli. Çok fazla Türk arkadaşım yok. Kendimi topluma entegre olmuş gibi hissetmiyorum. Utangaç bir karakterim var. Tanımadığım insanlarla ilişki kurmakta zorlanıyorum." (Sığla, 26, Evli).

Bazı katılımcı kadınlar Suriye'deki sosyal çevrelerini Türkiye'ye taşıyamamış olmaktan ötürü mutsuzlardır. Suriye'de camilerde, düğünlerde, bayramlarda sıklıkla yakınlarıyla bir araya gelebilen kadınlar, şimdi eskisi gibi bir araya gelemedikleri için mutsuz olduklarını söylemektedir. Bir araya gelmelerini zorlaştıran etmenler arasında farklı ülkelere dağılım, Türkiye içinde farklı şehirlere yerleşme, fiziksel uzaklıklar ve maddi açıdan karşı karşıya kaldıkları sıkıntılar sayılabilir:

"Suriyeli çok fazla arkadaşım yok. Ailem zaten parça parça oldu. Amerika'da, Macaristan'da, Mısır'da… Darmadağın. Suriye'de çok geniş bir akraba çevremiz vardı. Camilerde bir araya gelirdik, mezarlıkları ziyaret ederdik. Bazen sırf bayram havasını hissetmek için bayram tatlılarını hep birlikte yapardık. Ama şu an bunlar yok… Eskiden camilere biz de giderdik kadınlar. Burada uygun bir yer yok. Bayram vaazı dinleyemiyoruz. Vaazlar Türkçe. Arapça olsaydı da kadınlar olarak zaten camiye gidemiyoruz." (Ihlamur, 39, Evli).

Bazı katılımcı kadınlar yaşadıkları en büyük zorluğu sosyal çevrelerinin tamamen tükenmiş olması olarak tanımlamaktadır:

"Evde oturmak, çalışmıyor olmak. Sosyal hayatın olmaması bunlar çok zor. Eşimle vakit geçiriyoruz ama onun için sadece pazar günleri tatil. Her pazar bir şeyler yapamıyoruz çünkü eşim tüm hafta çalışıyor, yoruluyor." (Servi, 27, Evli).

"Burada hiç sosyal hayat yok tamamen bitti. Artık hiçbir şey hissetmiyorum. Gerçekten üzgünüm. Unuttum yani insanlarla bir araya gelmek neydi unuttum." (Ihlamur, 39, Evli).

3.3.2. Giyim Kuşam Biçimlerinde Değişiklik

Katılımcı kadınların neredeyse tamamı, Türkiye'deki yaygın kanının aksine, Suriye'de özellikle büyük şehirlerde kadınların Türkiye'deki gibi yaşadığını, diledikleri gibi açık ya da kapalı biçimde giyinebildiklerini, bu anlamda toplumsal anlamda herhangi bir farklılık bulunmadığını ifade etmektedir:

"Ne zaman birine Suriyeliyim desem "Aa sen nasıl Suriyelisin hiç benzemiyorsun, Avrupalı gibisin" diyorlar. Onlara hangi Suriyelilerden bahsediyorsunuz bilmiyorum diyorum, çünkü Şam'da çoğu insan benim gibi." (Sedir, 39, Bekâr).

Katılımcı kadınların tamamı giyim tarzlarının Türkiye'ye geldikten sonra çok ufak değişikliklere uğradığını ama özellikle başörtüsü bağlama biçimi ve renk seçimlerinde değişikliklere gittiklerini ifade etmişlerdir.

"Eşarp bağlama biçimim değişti. Suriye'de bütün kızlar beyaz eşarp takıyordu renkli yoktu. Renkli takınca insanlar laf ediyordu. Şimdi o açıdan rahatladım istediğim renk eşarp takabiliyorum." (Kavak, 25, Bekâr).

"Suriye'de renkli giyiniyordum aslında, biraz tarzım değişti. Buradaki kadınlar biraz az renk giyiyor (gülüyor). *Beğendiğim Türk giysilerini de giyiyorum Suriye'deki gibi de giyiniyorum. O an ne yakıştırırsam."* (Göknar, 29, Evli).

Kimi katılımcılar, Türk kadınlarının giyim tarzlarının birbirinden çok ayrı özellikler gösterdiğini ifade etmektedir:

"Türk kadınları giyim kuşamları bize benziyor. Ama şu var. Açık olan çok açık, kapalı çok kapalı. Orta yok. Ben mesela evde istediğim gibi giyiniyorum. Dışarı çıkarken basit bir şey giyip normal başımı örtüyorum. Burada daha farklı." (Servi, 27, Evli).

Kimi katılımcılar, muhafazakâr giyimlerinden ötürü önyargılı bakışlarla karşı karşıya kaldıklarını, Türk toplumunda çarşaf ve peçe çok yaygın olmadığı için taktığı peçe renkli de olsa, insanların ona garipseyerek baktıklarını ifade etmiştir:

"Suriye'de nasıl giyiniyorsam burada da öyle giyiniyorum. Pembe, siyah ya da beyaz peçe takıyorum. Ama ne renk olursa olsun, insanlar biraz garipseyerek bakıyor." (Çınar, 26, Evli).

3.3.3. Entegre Bir Toplumun Önündeki Engeller

Suriyeli kadınların toplumsal hayata, eğitim ve iş hayatına entegre olmasında, rejim baskısının toplumda yarattığı değişimler önemli bir engel teşkil etmektedir. Suriye'de kadınların eğitim almalarını engelleyen rejim, toplumsal yapının bambaşka bir yapıya evrilmesine yol açmıştır. Sedir, bu durumu şu şekilde açıklamaktadır:

> *"Suriye'de 10-15 yıl önce durum daha farklıydı. Ama rejim küçük şehirleri sınır şehirlerini Arap, Kürt, Türkmen ayırt etmeksizin reddetti, dışladı. Eğitim seviyesi bu yüzden düşük kaldı. Toplum yapısını kökünden değiştirdi bu durum. Humus, Halep ve Şam dışında neredeyse yaşanacak yer kalmadı. Şehirler güvenli değil, eğitim yok, elektrik, su yok hiçbir şey yok... Toplumu muhafazakâr, ataerkil, eğitimsiz bir hale dönüştürdü. Bu insanlardan kaynaklanmadı. Bu bizim kültürümüz değildi. Bunu rejim bu hale getirdi. Hayatlarında eğitim görmemiş, belki sürekli ezilmiş bu kadınlar şimdi Türkiye'de. Bir anda değişemezler."* (Sedir, 39, Bekâr).

Toplumsal hayata entegre olmanın, insanlarla diyalog kurmanın önünde şüphesiz dil bilmiyor olmanın payı çok büyüktür. Bu durum kimi katılımcılar için sosyalleşmelerinin önündeki engel olmanın ötesinde, iş hayatına entegre olmanın da önündeki önemli engellerden biridir:

> *"En çok zorlandığımız konu dil. Hala Türkçeyi öğrenme çalışıyoruz. Eve yakın bir dil kursu da yok."* (Çınar, 26, Evli).

> *"Arapça biliyorum, İngilizce biliyorum ama Türkçe bilmediğim için bankada çalışamıyorum. Öyle olunca da kendi işimi yapamıyorum. Eskiden çok iyi para kazanıyordum yani bankada çalışırken. Şimdi Türkçe biliyor olsaydım yine kazanırdım."* (Sedir, 39, Bekâr).

Suriyeli kadınlar için topluma entegre olmanın önünde dil bilmiyor olmanın, getirdikleri sosyal sermayenin ötesinde sebepler bulunmaktadır. Göçmenliğin kadına yüklediği ağır sorumluluklara ilave olarak, geçici koruma statüsünün belirsizliği, çalışma hayatına entegre olsa bile adil iş koşullarına sahip olamayışı, düşük geliri ve yasalar tarafından belirli noktalarda korunmayışı onu çok fazla alanda aynı anda mücadele etmek zorunda bırakmaktadır. Tüm bu engeller, aidiyet hissini zayıflatırken aynı zamanda entegre bir toplum olmayı da engellemektedir:

"Türkiye çok iyi bir ülke. Hatta bazı açılardan Avrupa'dan çok daha iyi. Ama Avrupa'da mesela Almanya'da bir Suriyeli kadın olarak çok daha fazla hakka sahipsin. Yasalar çok net. Kadını koruyor. Örneğin eşinden boşanmış veya dul bir kadınsan devletten geçimin için para alıyorsun. Burada çalışmak zorundasın, yapmak zorundasın, başarmak zorundasın. Bu Türk kadınları için de geçerli sadece Suriyeliler için değil. Ama bir savaştan kaçıyorsan, daha iyi bir hayat umuduyla kaçıyorsundur. Ve geldiğin yerde mücadele etmek zorunda kaldığın bu kadar çok şey olunca, Avrupa'ya gitmek istiyorsun." (Sedir, 39, Bekâr).

Suriyeli kadınların Türk toplumuna uyumuna yönelik bir başka bakış açısı ise bunun Türk toplumunun entegrasyona bakışına paralel biçimde, Suriyeliler için de yıllar içerisinde değişiklik gösterdiğidir:

"2011 yılından 2014'e kadar Suriyeli kadınlar Türk toplumu ile entegre olmaya inanmadılar. Esed gidecek biz döneceğiz dediler. Ama böyle olmadı, savaş çok uzun sürdü, Esed gitmedi. Öyle olunca 2014 yılından sonra Suriyeliler için entegre olmak önem kazandı. 2015-2016'ya gelindiğinde yeni yeni Suriyeli kadınlar üniversite eğitimlerine devam etmeye, iş aramaya başladılar. Dil öğrenmeye başladılar. Öncesinde buna ihtiyacımız yok diyorlardı. Ama şimdi hem Türkçeyi öğrenmek hem kültürü tanımak istiyorlar. Entegre olmayı önemsiyorlar çünkü buna mecburlar." (Ihlamur, 39, Evli).

Kültürel yakınlığın, gelecekte entegre olmayı kaçınılmaz kılacağını düşünen bir başka bakış açısı ise şu şekildedir:

"Bence Suriye'den gelen eğer ilk jenerasyonun, eğer yaşlılarsa, Türkiye'ye uyum sağlamaları zor. Ama gençler için, özellikle eğitimli ailelerin çocukları, evet onlar uyum sağlıyor ve sağlayacak. Kültür bazı açılardan çok benzer çünkü. Bu yüzden adapte olmak daha kolay. Şimdiden evlilikler oluyor mesela. İki erkek kardeşim var. İkisi de Türk kadınlarla evli. Çok sayıda Suriyeli kadın arkadaşım da Türk erkekleriyle evli." (Sedir, 39, Bekâr).

Katılımcı kadınlar, Suriyelilerin karşı karşıya kaldığı problemlerin çözümü için uygun bir platformun olmayışını da bir entegrasyon engeli olarak değerlendirmektedir. Suriyelilerin kendi içlerinde yaşadıkları problemleri çözmek noktasında bile yetersiz kaldıklarını ifade eden Defne, sorunlarını çözemediklerini, sorunlarını Türklerle de

paylaşamadıklarını çünkü Türklerin kendilerine önyargılı bakabileceğini düşündüğünü şu şekilde ifade etmektedir:

> *"Yani Suriyelilerin temsil edilebildiği hiçbir organize grup, problemlerimizi konuşabildiğimiz hiçbir mecra yok. Türkiye'de Meclis'te siyasi gruplar var ama bizi temsil etmiyor. Problemler oluyor onlar hakkında yazıyor konuşuyorsun olumsuz tepkiler geliyor bu sefer susup kalıyorsun. Öyle olunca ne problem çözülebiliyor ne sen derdini söyleyebiliyorsun. Bazen kendi toplumumuz içindeki problemlerimizi bile çözemiyoruz. Türklere derdini anlatsan Türkler genelleme yapıyor, işte bu Suriyeliler böyledir falan."* (Defne, 25, Bekâr).

Kimi katılımcılar için toplumsal hayata uyum iki tarafın karşılıklı iradesi ile mümkündür. Ancak bu durum bizzat bazı Türklerin önyargılı bakışı nedeniyle mümkün olmamaktadır:

> *"Bazı Türkler, bize entegrasyon kapısını kapattılar. Mesela iftar organize ediyoruz Ramazan'da. 50 Türk kadın davet ediyoruz, kaç kadın geliyor biliyor musun? En fazla 10 bazen 12. Çünkü onun bakışı şu; "Sen mültecisin, ihtiyaç duyduğun sadece gıda, hijyen, sağlık, belki eğitim." Sosyal hayatı bize çok görüyor yani."* (Ihlamur, 39, Evli).

3.3.4. Ayrılan Yol / Arap – Türkmen Arasında

Bilindiği üzere Suriyelilerin kitlesel olarak ülkemize göç etmeleri, çok farklı etnik grupların ülkemize gelmesine yol açmıştır. Göç eden kişilerin ne kadarının Türkmen, Arap ya da Kürt olduğuna ilişkin elimizde istatistiki olarak net veriler bulunmamaktadır. Bununla birlikte, katılımcıların tamamı göç eden Türkmen nüfusun soydaşlık bağı, dil bilmek gibi nedenlerle Türk toplumu içerisinde daha kolay benimsendiklerini ifade etmiştir. Katılımcıların neredeyse tamamı bunun sebebini dil bilmenin getirdiği iletişim imkânına bağlamış olsalar da kimi katılımcılar bunun sebebini etnik ortaklığa bağlamaktadır:

> *"Benim Eşim Türkmen. Bazen diyor ki, ben kendimi Türk hissediyorum. Arap değil. Kanım Türk. Ben kendimi nasıl hissediyorsam öyleyim diyor. Bence de öyle. Etnik olarak Türk oldukları için de Türk toplumunda daha kolay benimseniyorlar. Türkmenler de buraya daha kolay alıştı."* (Servi, 27, Evli).

"Burada sanki Türkler Türkmenleri biraz daha yakın görüyor kendilerine. Bunun dil bilmeyle ilgisi olduğunu düşünmüyorum. Etnik kökenle ilgili bence." (Çınar, 26, Evli).

Türkmen olmanın uyumu kolaylaştırıp kolaylaştırmadığı sorusu iki Türkmen katılımcı kadın tarafından iki farklı şekilde yorumlanmıştır. Mülakat sırasında gerek iş gerekse sosyal hayatında karşılaştığı zorluklar sorulduğunda Ardıç, Suriye'de ve Türkiye'de karşılaştığı sıkıntıların tamamının Türkmen olması nedeniyle Araplardan kaynaklandığını belirtmiştir. Göç ettikten sonra Türkiye'de toplum içerisinde ayrımcılık ile karşılaşıp karşılaşmadığı sorusuna, ayrımcı muameleyi Türklerden değil Araplardan kaynaklı olarak yaşadığını Ardıç, şu şekilde ifade etmiştir:

"Ben ayrımcılığı Türklerden değil Araplardan kaynaklı olarak yaşadım. Hiçbir Türk'ten bir ayrımcılık görmedim. Sen Türkmen'sin vs. diyerek. Burada bunu hala yaşıyorum. Araplar mesela Türkmenleri eğitim yönünden geri kaldıkları gerekçesiyle çok aşağılarlar… Giyim kuşam bilmiyor Türkmenler diyorlar." (Ardıç, 35, Bekâr).

Ardıç'a iş hayatı hakkında ne düşündüğü, Suriye ile Türkiye'yi kıyasladığında ne gibi farklılıklar gözlemlediği sorulduğunda, diğer katılımcı kadınlardan farklı olarak Türkiye'de iş piyasasına erişim ile ilgili karşılaştığı bürokratik engellerden ziyade yine Araplardan kaynaklı olarak etnik ayrımcılık yaşadığını, bugün ise iş ortamından çok memnun olduğunu ifade etmiştir:

*"Yani yadırgadığım çok şey var Araplarla ilgili. Arap okulunda çalıştığın zaman devamlı baskı altında hissedersin. Sana sürekli sen benim yanında çalışıyorsun, sen benim elemanımsın. Bunu hissettirir. Şimdiki çalıştığım yer, elhamdülillah, insan bu baskıyı görmediği zaman psikolojik olarak daha rahat daha verimli oluyor." (*Ardıç, *35, Bekâr).*

Ardıç yüksek lisansını Türkiye'de özel bir üniversitede Medya ve İletişim Sistemleri üzerinde tamamlamıştır. Tez konusu Arap medyasının Türkmen toplumuna bakışı üzerinedir. Ardıç, bu alanı seçme sebebini Türkmenlerin Suriye'de yok sayılan bir toplum olduğunu düşünmesi ve bu haksız durumu ortaya çıkarmak istemesi olarak açıklamaktadır. Bununla birlikte, bu tezi yazabilmesine sebep olarak Türkiye'de yaşamasını, burada yaşadığı için Suriye'deki gibi kendisini baskı altında hissetmeyişini gerekçe göstermektedir:

"Suriye'de olsaydım böyle bir bölümü kesinlikle tercih etmezdim. Lisans alanımda, Arap Dili Ve Edebiyatı Bölümü'nde devam ederdim. Buraya geldikten sonra bunu seçme nedenim, Suriye'de Türkmen toplumunun tamamen yok sayılan bir toplum olması. Eğitim, siyaset ya da sosyal her alanda yok sayılan bir toplum… Bunun siyasi nedenleri var. Türkmenlerin, Türklere, Selçuklulara dayanan bir toplum olmasıyla alakalı. Araplar, Türkmenleri hayatın her alanından dışladıkları için seslerini duyuramadılar. Ben Türkmenlerin sesini duyurmak istedim. Tarihleri, kültürleri zengin, her yönden çok güçlü bir millet olduklarını duyurmak için istedim." (Ardıç, 35, Bekâr).

Katılımcı kadınların tamamı Ardıç'ın Türkmenlerin Suriye toplumunda yok sayılan bir toplum olduğu değerlendirmesinin aksine, Suriye'de Türkmen, Arap gibi etnik ayrımların toplum düzeyinde kesinlikle görülmediğini, varsa belki bazı Kürtlerin toplum içerisinde münferit olarak dışlanmaya uğruyor olabileceğini, ancak bu tip ayrımların -görülüyorsa da- hükümet düzeyinde ve siyaseten yapıldığını düşünmektedir:

"Suriye'de toplum içerisinde Arap ve Türkmen arasındaki fark "zero" idi. Rejim herkesi reddetmişti. Kürt, Arap, Türkmen fark etmeksizin. Belki biraz Kürtler dışlanmıştı, kuzeydeki Kürtler. Kamışlı tarafındakiler. Ama bizim ülkemizde ayrımcılık oluyordu. Şöyle: Filistin Araplarını dışlardık ya da Irak Araplarını. Ama Suriye içindeki etnik kökenler bizimleydi. Kültürümüz aynıydı." (Sedir, 39, Bekâr).

Ardıç mülakat sırasında sıklıkla Türkmen olduğu için Araplar tarafından ayrımcılığa maruz kaldığını ifade etmiş, bununla birlikte Türklerin kendisine çok sıcak ve sempatik yaklaştığını, hatta Suriyeli olduğunu söylemesinden bile rahatsızlık duyarak "Sen Türk'sün" dediklerini ifade etmiştir:

"Mesela Suriyelilere karşı genel bir önyargı var ya hani "Savaştan kaçıp gelmişsin. Vah vah tüh tüh" onu asla hissetmiyorum. Şu an çalıştığım ortamda hiçbir zaman öyle bir şey hissettirmediler. Hatta ben Suriyeliyim dediğimde Türk arkadaşlarım bana tepki gösteriyor: "Sen Arap değilsin sen Türk'sün diyorlar" (Ardıç, 35, Bekâr).

Ardıç'ın kendisini diğer Suriyelilerden ayırarak yaşadığı ayrımcılık durumlarının Araplardan kaynaklandığını vurgulaması, onun uyum sürecini kolaylaştırmak için kendi kendine ürettiği bir zırh olarak değerlendirilebilir. Ardıç mülakat sırasındaki ifadeleriyle

Arap kadınlarını ve onların yaşam biçimlerini eleştirerek Türklerle sahip olduğu ortak zemini genişletmeyi ve güçlendirmeyi amaçlıyor gibi görünmektedir:

> *"Şimdiki işimden önce Arap okullarında eğitim veriyordum. Orada sadece iş arkadaşı gibiydik çok fazla kişiyle arkadaşlığım sürmedi ama şimdi öyle değil. Arap ile Türk arasında ben çok fazla fark görüyorum belki bu yüzden. Türk kadını belli bir noktaya gelmiş ya da kariyerini yapmış, kendi işini kurmuş ise, onu çalışarak kazanmıştır. Ama Arap kadını öyle değil. O çok kolay bir biçimde parasını kazanabilir. Çünkü zaten eşi üzerinden kazanıyor."* **(**Ardıç, 35, Bekâr**).**

Ardıç'ın Türk ve Arap toplumu içerisinde Türkmen olmakla ilgili bu değerlendirmelerinin aksine, bir başka Türkmen katılımcı olan Defne, insanlardan Türkmen olduğunu gizlemeye çalıştığını, çünkü bunu söylediğinde, herhangi birinin diğer Suriyelilere nazaran kendisine daha sıcak davranması ihtimalinin ona kötü hissettireceğini ifade etmiştir:

> *"Kimseye Türkmen olduğumu söylemiyorum. Soyadım da Arap soyadı gibi. Ben Suriyeliyim diyorum ve kimse Türkmen olduğumu anlamıyor. Ama bir gün üniversitede okurken, yakın bir Türk arkadaşım MHP'li başka bir arkadaşa benim aslen Türkmen olduğumu söyledi. Yaa, dedi sevindi. "Seni seviyorum kardeşim, ben seni Suriyeli gibi görmüyorum" dedi. Ama ben Suriyeliyim dedim, Suriyeli hissediyorum hatta annem de Arap dedim. Hayır, hayır sen Suriyeli değilsin dedi. İnsanlar bana sırf Türkmen olduğum için diğer Suriyelilere göre iyi davranırsa bu bana kötü hissettirir.* (Defne, 25, Bekâr).

Ardıç da Defne de Lazkiyeli Türkmenler olmalarına rağmen ikisi arasındaki bu keskin ayrım, Ardıç'ın kendisini tanımlarken Bayır-Bucak Türkmen'i olduğunu söylerken, Defne'nin annesinin Arap olduğunu vurgulamasında da görülebilir. Ardıç için, Türkmen olmak tek başına bir kimlik iken, Defne için Türkmen kimliği ikinci planda kalmakta ve Suriyeli kimliği daha baskın görünmektedir.

3.3.5. Önyargı – Ayrımcılıkla Mücadele

Katılımcı kadınların tamamı Türkiye'ye göç ettikten sonra bizzat kendilerine ya da çevrelerindeki insanlara yönelmiş bir önyargı ya da ayrımcılık deneyimlemişlerdir. Katılımcı kadınlar Türkiye'de toplumsal kabulün en yüksek olduğu savaşın ilk yıllarında bile ayrımcı durumlarla karşı karşıya kalabildiklerini ifade etmişlerdir:

"Antep'te yaşadığım dönemde çok fazla ırkçı muamele görmüştüm. Ev kiralamak istediğimizde, iyi bir gelirimiz olmasına rağmen ev sahipleri evlerini kiralamaya yanaşmadı... Bir gün, yolda yürürken bir adam bana bakıp "Siz Suriyeliler kollarımızda uyuyup cebimizden yemek istiyorsunuz" dedi. (Sığla, 26, Evli).

Katılımcı kadınlar için ayrımcı muameleler kimi zaman sadece muhafazakâr giyim-kuşamlarından kaynaklanmıştır:

"Sadece Hatay'da İngilizce öğretmenliği için bir dil merkezinde iş başvurusunda bulundum. Orda benim başımı açmamı istediler. Niteliklerin yeterli ama başın kapalı istemiyoruz dediler. Ben tabii bunu kabul etmedim." (Göknar, 29, Evli).

Bazı katılımcı kadınlar, ayrımcılık ile kurumsal düzeyde bile karşı karşıya kaldıkları durumlar olduğunu ifade etmektedir. Kavak, bir bankanın sadece Suriyeli olduğu için okul harcını yatırmasına izin vermediğini şu şekilde ifade etmiştir:

Yüksek lisansa başvurmak için B... Üniversitesine belirli bir miktar para ödemek gerekiyordu ve bu parayı sadece... Bank aracılığıyla kabul ediyorlardı. Ama o banka Suriye pasaportunu görünce, maalesef biz ödeme alamayız dedi… Yani bu holding Suriyeliler için hiçbir işlem yapmaz diye mesaj vermek istiyor. Türkiye'de ikamet eden tüm öğrenciler bankaya gidip 100 TL ödeyebiliyorken yurt dışından 50 Dolar EFT yapman gerekiyordu. O zaman banka benim işlemimi yapmayı kabul etmediği için 100 TL yerine 50 Dolar havale yapmak zorunda kaldım." (Kavak, 25, Bekâr).

Bazı katılımcı kadınlar yüksek lisans ya da doktora yaparken özellikle kadın hocalar tarafından ayrımcılığa maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir:

"Okulda bir hoca derste bir soru sormuştu. Doğru cevabı neredeyse kimse bilemedi ama ben hocaya gidip cevabı anlatmasını istediğimde sen önce Türkçe öğren öyle gel dedi." (Defne, 25, Bekâr).

Katılımcı kadınlar, Türk kadınlarının kendilerine karşı sadece Suriyeli oldukları için belirli konularda bilgisiz/eğitimsiz olacaklarına ilişkin çeşitli önyargıları olduğunu düşünmektedir:

"Bir fikirleri var Suriyeli kadın okumuyor, üniversite okumuyorlar. Hâlbuki böyle bir şey yok. Önyargıları var. Bana böyle geldikleri zaman gülümsüyorum, bir şey demiyorum ama onu içimde hissediyorum. Bazen çok komik şeyler oluyor. "Bu

şeyleri siz biliyor musunuz?" diyor mesela, (gülüyor) hani belki savaştan geldiğimiz için böyle düşünüyorlar, hiçbir şeyden haberimiz yokmuş gibi, bilmiyorum." (Servi, 27, Evli).

Katılımcı kadınlar, bazen Türklerin kendilerini Türkçe bildikleri için veya giyim tarzları nedeniyle kendilerine yakın bulduğu için Suriyeli gibi görmediklerini söylediğini, ancak bunun ayrımcılık olduğunu ve diğer Suriyeli kadınları incittiğini düşünmektedir:

"Gaziantepli bir arkadaşım var. Beni çok garipsiyordu. Pek makyaj yapmıyorum, kıyafetlerim de fazla süslü değil. Bana sen hiç Suriyeli gibi değilsin diyordu. Siz Suriyeli kadınlar kapalı olsanız bile çok süslü oluyorsunuz diyordu. Aslında bu doğru… Hani üniversiteye geliyorlar, oradan çıkıp gece çıkabilir dışarı… Suriyeli kadınlar kendilerini dışarıda göstermeyi seviyorlar. Ben bu kalıba uymadım. Bu yüzden bana pozitif bakıyor ama farkında olmadan diğer Suriyeli kadınları incitiyor. Bana çok iyisin ama Suriyeliler gibi değilsin, diyor. Annem de çok duyuyor böyle sözleri… Çünkü iyi Türkçe konuşuyor." (Defne, 25, Bekâr).

Katılımcı kadınların önemli bir kısmı önyargılı bir muamele ile karşılaştıklarında buna cevap vermeyerek sessiz kaldıklarını çünkü burada kendi ülkelerinde olmadıklarını, misafir olduklarını ifade etmişlerdir:

"Bazen kötü muamele görüyorum o zaman alınmıyorum çünkü belki beni yanlış anlamış olabilir, iyi ifade edememişimdir. Bir de burası onun ülkesi. Ne söylese onun hakkı. Ben ona bir şey diyemem. Bir cevap vermiyorum." (Servi, 27, Evli).

"Yani bazı insanları sen anlamaya çalışacaksın. Çünkü sonuçta biz kendi ülkemizde değiliz burada misafiriz." (Göknar, 29, Evli).

Bazı katılımcı kadınlar ayrımcılığa maruz kaldığında buna cevap verdiğini, çünkü sorunun temelinde iletişim eksikliği olduğunu ifade etmiştir:

"Bir gün taksiye bindim. Taksi şoförü, siz Suriyeli kadınlar hepiniz başörtülüsünüz, sizi istemiyoruz hadi artık ülkenize dönün dedi. Ben de Esed gitsin döneceğim zaten dedim. Kavga etmiyorum yani. Konuşuyorum." (Ihlamur, 39, Evli).

Bazı katılımcılar içinse ayrımcılık ile mücadele edebilmek, kişinin karakteri ile ilgilidir. Güçlü bir karakteri olduğunu ve sahip olduğu şeylerin emeğinin karşılığı olduğunu,

bu nedenle bu tip negatif durumlara sadece gülüp geçeceğini söyleyen Sedir için, ayrımcılık meselesi kolaylıkla başa çıkabileceği kadar basit bir meseledir:

> *Şimdiye kadar hiç sıkıntı yaşamadım ama Suriyelilerin çoğunun yaşadığını biliyorum. Ama bu benim karakterimle ilgili. Biri bana gelip "Suriyeliler defolsun" dese gülerim. Ve derim ki, "senin evinde, arazinde oturmuyorum. Oturduğum yerin kirasını ödüyorum, çalışıp para kazanıyorum. Haklarım var." Ama bu benim karakterimle ilgili. Ve bunun çok az insanda olduğunu biliyorum… Ben bu durumla ilgili dalga geçebiliyorum. Geçtiğimiz günlerde erkek kardeşim vatandaşlık aldı. Ona dedim ki: "Tebrikler. Artık sen de bir Türk'sün. Şimdi söyle bakalım, Suriyelilerin ülkende olmasıyla ilgili bir sorunun var mı?"* (Gülüyor). (Sedir, 39, Bekâr).

Katılımcıların neredeyse tamamı, önyargı ya da ayrımcılığın iletişim probleminden kaynaklandığını, kişisel bir iletişim kurulduğunda bu önyargının kırıldığını, bu nedenle özellikle Türkçe bilmeyen Suriyeli kadınların toplum içerisinde daha fazla ayrımcılıkla karşı karşıya kaldıklarını düşünmektedir:

> *"Mesela bazen Türk bir kadınla konuşuyorum. Uzun konuşamıyorum çünkü o zaman Türkçemin çok iyi olmadığını anlıyor. Bazen işte nerelisin diye soruyor bana markette mesela. Suriyeliyim diyorum, duruyor bana o anda susuyor, devam etmiyor konuşmaya. Diyorum ki, o an ne düşünüyor acaba aslında. Nasıl önyargısı var Suriyeliler ile ilgili, aklıma bir sürü soru geliyor. Ama soramam. Ama bazen de mesela bazıları da "Sen Suriyeli misin ne güzel Türkçe konuşuyorsun" diye seviniyorlar, beni seviyorlar sırf Türkçe bildiğim için. Hani beş parmağın beşi de aynı değil."* (Servi, 27, Evli).

Suriyeli kadınlar için entegrasyon başta Türk toplumu ile iyi ilişkiler anlamına gelmektedir. Bu gelecekleri Türkiye'de olsa da olmasa da onlar için önem taşıyan bir meseledir:

> *"İlk geldiğimiz yıllarda insanlar bize, "Türkiye'den memnun musunuz" diye sorarlardı. Şimdi "Suriye'ye ne zaman döneceksiniz" diye soruyorlar. Çünkü bakış değişti… Türkiye'nin ekonomisi de eskisi kadar güçlü değil. Lira düştü. Türk Hükümeti mültecilere 37 milyar dolar harcama yaptık diye açıklama yaptı. Bu tepki çekiyor. Türkler bu defa diyor ki, "Bak bu Suriyelilere ne kadar çok*

harcama yapıyorlar. Ekonomimiz zayıfladı, gelirimiz düştü," negatif algı oluşturuyor bu… Geçenlerde Kadir Has Üniversitesi bir araştırma yaptı. Türk halkının yüzde 70'i Suriyelileri istemiyor diyor. Yani nasıl istesin?... Ama ben bu toplumla entegre olmak istiyorum. Birlikte yaşamak istiyorum. Yani burada kalıcı da olsak da gidecek de olsak, burayı güzel hatırlamak bizim hakkımız." **(**Ihlamur, 39, Evli).

3.4. Endişe ve Hayaller Arasında- Suriyeli Kadınların Gelecek Beklentisi

Katılımcı kadınlara geleceğe ilişkin beklentilerinin ne yönde olduğu, Türkiye'de kalıcılık/geçicilik konusunda ne düşündükleri sorulduğunda, bir katılımcı dışında hepsi Türkiye'de yaşamaya devam edeceklerini ifade etmişlerdir. Suriye'ye geri döneceğini ve yaşamını orada sürdürmek isteyen katılımcının bir seneden kısa süre önce Türkiye'ye göç etmiş olması geri dönüş konusunda zamanın etkisini gözlemlemek açısından dikkate değer bir örnektir:

"Benim öncelikle istediğim şey Suriye'ye geri dönmek. Ülkeme faydalı olmak en büyük hayalim. Geleceğimi Suriye'de görmek isterim. Ama olmazsa da başka bir ülkeye gitmem. Ya Türkiye ya Suriye." (Çınar, 26, Evli).

Suriye'ye dönmek konusunda katılımcı kadınları en çok tedirgin eden şey, insana değer vermeyen antidemokratik düzenin devam ediyor olması ve savaş bitse de bu düzenin devam edeceğini düşünmeleridir. Emeklerinin, var oluşlarının, kimliklerinin devlet düzeyinde hiçbir anlamı ve değeri olmadığına inanan kimi katılımcılar için Suriye'ye dönmek pek mümkün görünmemektedir:

"Orada hak ettiğim değeri göreceğime inandığım zaman dönmek isterim. Şimdi orada bir kıymetim yok, bilim kadını olarak, kadın olarak, insan olarak kıymetim yok. Neden Suriye'ye döneyim? Mevcut durumda, 10 senedir insanlar insanca yaşamıyor. Bu sistem savaş bittiğinde aynı şekilde devam ediyorsa gitmenin bir anlamı yok. (Kavak, 25, Bekâr).

Bazı katılımcılar için Türkiye mevcut şartlar arasında değerlendirilebilecek en iyi alternatif olduğu için biraz da zorunlu bir tercih olmaktadır. Avrupa ülkeleri ve Amerika'nın Suriyeli göçmenlere yönelik vize kısıtı ve sığınmacıları ülkelerinde kabul etmeme

politikaları, Arap ülkelerinin de Suriyelilere kapıları kapatmış olması katılımcı kadınların Türkiye'de yaşamak dışında bir alternatif hayal edememelerine neden olmaktadır:

> *"ABD'de master yapmak istiyordum ama Trump Suriyelilere vize vermeyi durdurdu. İtalya'da yapmak istedim ona da hem buradaki statüm nedeniyle hem de oradaki Müslümanlara karşı verilen tepkiler yüzünden gitmedim... Yani şöyle düşün. Suriyelilerden her yerde nefret ediyorlar. Hani nasıl değerlendireceksin geleceğini? En az nefreti nerede görürüm buna bakıyorsun. Avrupa'da durum kötü. Arap ülkeleri sana kapılarını açmıyor. Öyle olunca olduğun yer, olabileceğin en iyi yer. Hani bazı negatif şeyler olsa da sonuçta Türkiye'de bize kapılarını açtılar. Diğer ülkelere kıyaslanamaz bile bu rahatlık." (*Defne, *25, Bekâr).*

3.4.1. Gelecek Kaygısı ve Hayaller Arasında

Katılımcı kadınlar arasında henüz Türk vatandaşlığını almamış olanlar için geleceği düşünmek pek çok açıdan kaygı uyandırıcıdır. Geçici koruma statüsü altında bulunan katılımcılarda daha güçlü bir şekilde hissedilen bu durumun temel nedeni, statülerinin hangi koşullarda ve ne şekilde sona ereceğinin kanunda net olmaması, basında son dönemde artan sınır dışı haberleri ve İstanbul'da kayıtlı olmayan Suriyelilerin kayıtlı bulundukları illere sevk edilmeleri gibi olaylardır (Hürriyet, 2019 ve AA, 2019).

> *"Suriyeliler ile ilgili yasalar değişiyor. Korkmaya başladım. Gerçekten. Esed orda olduğu sürece Suriye'ye dönemem, çünkü ben muhalifim. Ama geçen hafta şunu düşündüm. Yani sınır dışılar oldu, burada bir geleceğimiz olacak mı; kızım, annem babam nasıl olacak. Eşimin burada bir şirketi var, ben de çalışıyorum. Ama korkuyorum, elimde değil. Avrupa'ya mı gitmem gerekiyor acaba diyorum. Başka ülkeye gidebilir miyim bunu düşünüyorum. Şu an ikamet iznim var huzurluyum ama iki sene sonra ne olacağım bilmiyorum."* (Ihlamur, 39, Evli).

İstanbul'da kayıtlı olmayan geçici koruma statüsü altındaki Suriyelilerin kayıtlı oldukları şehirlere sevk edilmesi konusu, yalnız gerçekleştirilen eylemin niteliğinden ötürü değil, aynı zamanda bu haber yayıldıktan sonra sosyal medya üzerinden Suriyelilerin karşı karşıya kaldığı nefret içerikli paylaşımlar nedeniyle de kaygı uyandırıcı olmuştur:

> *"Hayatımla tehdit eden bile oldu. Çevremdeki Suriyeli erkeklerin ne kadar çok korktuğunu gördüm. Seçim dönemi özellikle, çok zorlandık. Mesela Suriyeli bir genç*

geçici koruma kimliğini evde unuttuğunu söylemesine rağmen sınır dışı edildi. İdlib'e gönderdiler. Bunu yazdım Twitter' da. "Suriyelisin ülkemizden defol" vs. yazdılar bana... İnsanlara 20 Ağustos'a kadar süre verdiler. Ona rağmen iki gün sonra birkaç kişiyi Suriye'ye gönderdiler ve o zaman insanların güveni kalmadı. Bazıları evden çıkamıyordu. Hani evden çıkıp işlerini düzeltmek istediler ama yolda başlarına bir iş gelir, sözde bir şey derler ama uygulamada başka bir iş yapılır diye korktular." (Defne, 25, Bekâr).

Mülakatlar sırasında hâlihazırda Türk vatandaşlığı almış olan Suriyeli katılımcıların geçici koruma statüsü ya da ikamet izinli Suriyelilere göre gelecek konusunda çok daha rahat hissettiği görülmüştür. Vatandaşlık alan katılımcılara gelecek beklentileri sorulduğunda kaygıdan ziyade hayallerinin ve gelecek planlarının ön plana çıktığı görülmüştür:

"Türkiye'ye ilk geldiğimde üniversite için ya da gönüllü projeleri ile Almanya'ya gitmek istiyordum ama şimdi master yapıyorum ve o bitene kadar bir yere gitmek istemiyorum… Doktora için Kanada ya da ABD'de okuyabilirim. Tıpkı tüm Türkler gibi. Hani master burada okuyup doktorayı dışarıda yapmak. (Kavak, 25, Bekâr).

Babası da bir politikacı olan Sedir, gelecekte Türkiye'de Meclis çatısı altında olmak en büyük hayali olarak ifade etmektedir. İlerleyen dönemlerde Suriyelilerin parlamentoda da temsil edilmesi gerekeceği gerçeğinden hareketle, bunun düşük bir ihtimal olmadığı düşünülmektedir:

"Şu an küçük bir hayalim var. Bir ev almak. İşimi daha iyi yapabilmek, iyi Türkçe konuşabilmek. Ve belki bir gün parlamentoda yer almak. Babam bunu Suriye'deyken hep destekledi. Ama ben Suriye parlamentosunda yer almayı istemedim. Bunun zor olduğunu biliyorum, ama Türkiye'de vekil olduğum günü hayal ediyorum." (Sedir, 39, Bekâr).

3.4.2. Üçüncü Ülke – Yeni Bir Göç Deneyimi

Katılımcı kadınlar Avrupa'ya göç etmek konusunda, Türkiye'de bir şekilde düzen kurduklarını, bu düzeni bırakıp başka bir gurbet deneyimi yaşamak istemediklerini ifade etmişlerdir:

"Üçüncü bir ülkede gelecek düşünmüyorum. Burada zaten gurbetteyim. Başka bir gurbeti istemem." (Ardıç, 35, Bekâr).

Katılımcı kadınlar, Türkiye'de yaşamak ile Avrupa'da yaşamak arasında en temel farklardan birinin din olduğunu, çocuklarını İslami bir kültür ile yetiştirmek istemelerinin de üçüncü bir ülkeye sıcak bakmamalarında önemli bir faktör olduğunu ifade etmektedir:

> *"İki ablam Hollanda'ya gitti. Bir sene kaldı Türkiye'ye geri geldi. Abim Norveç'e gitti 4-5 sene sonra o da geri geldi. Yani hiç uyum sağlayamadılar, çok zorlandılar, Çünkü başka ülkelerde din konusunda çok büyük sıkıntı yaşıyorlar… Çocukları kendi kültürlerinde yetiştirmek istiyorlar... O yüzden önceden düşündük ama şimdi hiç düşünmüyoruz böyle şeyleri… Benim için Türkiye daha uygun."* (Göknar, 29, Evli).

3.4.3. Ulus aşırı alanda gelişen kimlikler

Katılımcı kadınlar, geri dönüşe sıcak bakmasalar da anavatanla bağlarını tümüyle koparma taraftarı değildir. Bununla birlikte tüm katılımcılarda ortak olarak görülen özellik, vatandaşlık almanın kendilerini güvende hissettireceğidir:

> *"Vatandaş olunca insan tabi daha huzurlu daha yerleşik hissediyor. Biraz kararımızı etkiliyor tabi bu. Belki iki yerde birden yaşayabiliriz. İş hayatı sosyal hayatı nasıl şekillenir bilmiyorum..."* (Göknar, 29, Evli).

> *"…'i nerede görüyorum mesela. Suriye'de her şey düzelmiş. Vatanıma hizmet ediyorum. Tamamen oraya dönmüyorum ama iki tarafta da yaşıyorum.* (Ardıç, 35, Bekâr).

Katılımcı kadınlar kendilerini Türkler ve Suriyeliler arasında hizmet eden bir aracı gibi görmektedir. Bugüne kadar Türkiye'de yaptıkları işlerde sürekli bunu gözettiklerinden kendilerini de mutlu hissettiklerini ifade etmektedir:

> *"Ben kendimi Suriyelilere de Türklere de hizmet eden bir aracı gibi görüyorum. Türkiye'de mesela zabıtalarla, ambulanslarla çalıştık tercüme ve diğer konularda. Bence çok insani bir iş yaptık iki sene boyunca. Bu konuda gerçekten sorumluluk hissediyorum."* (Göknar, 29, Evli).

> "*Türkiye'ye ilk geldiğimde genç arabulucular diye bir gruba dâhil oldum. Türkler ve Suriyeliler arasında arabuluculuk yapıyorduk. Bu Suriyeli gençler arasında çok yaygındı."* (Defne, 25, Bekâr).

Katılımcı kadınlar eğitimlerine devam ederek kendilerini geliştirmeyi arzu etmelerinin yanısıra, hangi ülkede yaşamayı arzu ederse etsin topluma katkı sağlayacak, kazanımlarını başka insanlara da aktarabilecek çalışmalar içinde olmayı istemektedir:

> *"Kendimi savaştan sonra ülkemin inşası için çalışan biri olarak görüyorum. Ama yerleşim yerim yine Türkiye."* (Sığla, 26, Evli).

> *"Doktoram bittikten sonra inşallah büyük bir üniversitede hoca olmak istiyorum. Başka bir ülkeye gitmeyi de Suriye'ye dönmeyi de istemiyorum. Küçüklüğümden beri hayalim Türkiye'ye gelip yaşamaktı şu an buna sahibim."* (Akasya, 26, Bekâr).

4. SONUÇ ve ÖNERİLER

Göç deneyimi, göç eden bireyin aidiyetlerine ilişkin algılarını yeniden tasarlamasını ve bir anlamda kendi kendisini yeniden inşa etmesini zorunlu kılmaktadır. Bu süreçte, mekânsal değişim beraberinde kişinin sosyal hayatta var olma, aile içi rolleri, giyinme tarzı, gündelik hayatını kurgulama biçimine dek birtakım değişikliklere yol açmaktadır.

Bu araştırma, savaşın anavatanlarında yaşamayı imkânsız kıldığı 10 Suriyeli genç kadının Türkiye'ye göç ettikten sonra hayatlarında değişen unsurları, zorlukları ve zorluklarla mücadele etme yöntemlerini, ilişkilerinde meydana gelen değişimleri, Türkiye algılarını ve gelecek beklentilerini sahip oldukları sosyal sermayelerini de göz önünde bulundurarak cinsiyet odaklı bir bakış açısıyla anlamayı amaçlamıştır.

Araştırmanın sonucunda, sığınmacı kadınların göç sonrası düzende karşılaştıkları problemleri çözme kabiliyetlerinin sahip oldukları sosyal sermaye ile doğrudan bağlantılı olduğu görülmüştür. Katılımcı kadınlar arasında daha üst sosyo-ekonomik koşullardan gelen kadınların karşılaştıkları ayrımcı muameleler ya da negatif durumlarla başa çıkmak konusunda diğer katılımcılara göre çok daha özgüvenli bir tavır sergilediği gözlenmiştir. Bazı katılımcı kadınların sosyal sermayelerini, Suriye'deki ilişki ağlarını Türkiye'ye taşıyamamış olmalarına rağmen Türkiye'de hem Türklerle hem de diğer uyruklu kişilerle çok kısa sürede ilişki kurduğu ve yeni bir sosyal çevre oluşturdukları görülmüştür. Aynı zamanda bu araştırmaya katılan katılımcı kadınların çeşitli ülkelere dağılan akraba ve arkadaş çevreleriyle sosyal ağlar aracılığıyla iletişimlerini sürdürüyor olmaları ve yurtdışında kendileriyle benzer konumda olan Suriyelilerin durumlarını ilk elden haber alıyor olmaları dolayısıyla ulus aşırı ağların ilk örneklerini gözlemleyebilmekteyiz.

Bourdieu, sosyal sermayenin doğası gereği sürekli kendini yineleyen ve eşitsizlikler üreten bir yapısı olduğunu ileri sürmektedir (Yarcı, 2011: s.131-133). Bu araştırmanın sonucunda, katılımcı kadınların kendileri ile kimi zaman eşit sosyo-ekonomik statülerde olan Türkler tarafından ayrımcı muameleler görebildiklerini ortaya çıkmıştır. Sosyal sermaye doğası gereği eşitsiz durumlara yol açabilen bir olgu olduğundan, önyargı ve ayrımcılık durumlarının kadınları daha eşitsiz durumlara itebileceği gözlenmiştir. Bu nedenle, Suriyeli kadınların mücadele etmek zorunda kalacakları en büyük problemin, Türk kadınlarıyla eşit eğitim düzeyleri ya da sosyo-ekonomik durumda olsalar da maruz

kalacakları eşitsizlik ve ayrımcılık dolayısıyla yoksun kalacakları maddi ve manevi çıkarlar olacağı ileri düşünülmektedir.

Göç sadece coğrafi bir yer değiştirme olayı değil, göçmen kadınların tüm hayatını etkileyen, mekân ve insanla ilişkilerini, aidiyet hislerini dönüştüren bir süreci ifade etmektedir. Bu çalışma kapsamında, çoğu 20'li yaşlarına gelmeden Türkiye'ye göç eden kadınların kimliklerinin Türkiye'de karşılaştıkları toplumsal normlar ile karakter ve hayat perspektiflerinin, aidiyete ilişkin bakış açılarının değişmesi kaçınılmazdır. Aidiyet, kendisini en çok evlilik, aile içi ilişkiler, mekân ile ilişkiler gibi konularda göstermektedir. Bu çerçevede, katılımcı kadınların tamamının evlilik kurumuna, "başarısını" kadının ilişkiyi ve ev içi sorumlulukları yönetme kabiliyeti ile ilgili ölçtüğü bir perspektifle baktığı ve evliliğin başarısını kadının başarısı ya da başarısızlığı olarak gördüğü gözlenmiştir. Bu nedenle, katılımcıların büyük kısmının "kadının eşini anlayamaması ya da doğurganlığını yitirmiş olması" gibi gerekçelerle erkeğin ikinci bir kadınla evlenmesi fikrine olumsuz bakmadıkları görülmüştür. Katılımcı kadınların aynı zamanda savaş nedeniyle dul kalan kadınların da ikinci eş olarak evlenmelerini bir zorunluluk olarak değerlendirdikleri anlaşılmıştır. Bu durumdaki kadınların güçlendirilmesi yoluyla mağduriyetlerinin giderilmesi gibi bir alternatifin akla gelmemiş olması bu araştırmada ortaya çıkan dikkat çekici sonuçlardan biri olmuştur. Bununla birlikte, gerçekleştirilen mülakatlarda katılımcıların çok eşlilik meselesinin kendileri için mümkün olmadığını ancak daha düşük eğitim ya da sosyo-ekonomik düzeydeki kadınlar için uygun olabileceğini düşündükleri anlaşılmaktadır. Katılımcı kadınların hiçbiri erken yaşta evlilik yapmamış olup erken yaşta evliliği hem kadın hem erkeğin evliliği sürdürmek için gerekli olgunluğa sahip olmadıklarından aile ve toplum yapısı için sakıncalı bulmaktadır.

Katılımcı kadınların Türkiye'de yaşadıkları mekâna aidiyet hissi geliştirdikleri görülmektedir. Bu durum özellikle İstanbul'da yaşayan katılımcılarda daha net biçimde görülmektedir. Bazı katılımcılar, kendi ifadeleriyle yaşadıkları mekânlarda "Küçük Suriye"ler oluştuğunu ve buralarda kendilerini çok huzurlu hissettiğini ifade ederken, kimi katılımcılar İstanbul'u kozmopolit yapısı nedeniyle sevdiklerini ifade etmektedir. Sosyal çevrelerinin büyük bir kısmının Suriyeli olmayan insanlardan oluştuğunu ifade eden katılımcıların varlığı, bu araştırmada dikkat çeken sonuçlardan biri olmuştur.

Katılımcı kadınlar, nitelikli bir eğitim sürecinden geçmelerinin öncelikle kendi bireysel refahları ve gelecekleri ile ilgili olduğunun bilincindedir. Bununla birlikte, evli ya

da bekâr fark etmeksizin tüm kadınlar için eğitimlerini sürdürebilmelerinin yolunun başka bir erkeğin (eş ya da baba) desteğini almaktan geçtiği görülmüştür. Bu desteği alan kadınlar içinse seçtikleri bölümler aracılığıyla geleceklerini şekillendirmek tamamen kendi inisiyatiflerindedir. Katılımcı kadınların yüksek lisans yaptıkları bölümleri seçerken, güçlü bir gelecek perspektifleri olduğu ve eğitimlerine devam ederek ya da iş hayatına katılarak topluma katma değer sağlayabilecekleri çalışmalar yapmak istedikleri görülmüştür. Türkiye'ye ya da gelecekteki Suriye'ye hizmet etmeyi hayal eden katılımcı kadınların varlığı, iki ülke ile de aidiyet bağlarına sahip ve bunu sürdürmek yönünde güçlü bir motivasyona sahip olduklarına işaret etmektedir.

Katılımcıların göçmen kadın olmalarından kaynaklanan çok sayıda dezavantajlı durumla başa çıkabiliyor olmaları tek başına saygıyı hak eden bir durum olmasına rağmen, Türk toplumu içerisinde kabul edilmek, saygınlık kazanmak için lisans sonrası eğitimlerini sürdürmeyi önemsiyor olmaları, eğitim alanında dikkati çeken bir başka çarpıcı sonuç olmuştur. Bunda, Türklerin Suriyelilere yönelik eğitimsiz, cahil, çok eşli gibi olumsuz önyargılarını kırmak yönündeki motivasyonlarının önemli bir etkisinin olduğu değerlendirilmektedir.

Katılımcı kadınlar aktif biçimde iş hayatına entegre olup olmadıklarına bakılmaksızın, özellikle toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanan adil olmayan durumlar nedeniyle Türkiye'deki çalışma hayatının kadın için zorlayıcı olduğu konusunda hemfikirdir. Bununla birlikte tüm katılımcılar, Suriye'de kadının çalışmasına yönelik algının Türkiye'den farklı olmasının iş piyasasına entegrasyonu olumsuz etkilediğini düşünmektedir. Suriye'de yalnız iyi eğitimli kadınların, kendileri çalışmak isterse çalıştıklarını, bu nedenle Türkiye'deki gibi her sektörde kadın çalışan görmenin mümkün olmadığını ifade etmişlerdir. Kimi katılımcılar için bu durum kadının özgürlüğü anlamına gelse de katılımcıların çoğu için ev içi rolleriyle beraber kadına yüklenen adil olmayan bir yük olarak değerlendirilmektedir.

Katılımcı kadınlar, Türk kadınını kendilerine göre sosyal hayatta çok daha güçlü görmekte bunun sebebini ise yasaların kadının arkasında durmasının zamanla kültürel kodlarda yarattığı değişikliğe bağlamaktadır. Çoğu katılımcı için Türk kadını güçlü, özgüvenli, sosyal ve özgürdür. Bununla birlikte, Anadolu'nun her yerinde kadının bu durumun bu şekilde olmadığı, kadının geleneksel roller içine hapsedildiğini düşünen katılımcılar da bulunmaktadır.

Özellikle aktif biçimde iş hayatında yer almayan kadınların kendilerini çok yalnız hissettikleri, buna rağmen Türkiye'de kendilerini güvende ve özgür hissettikleri için bu durumu göz ardı etmeye çalıştıkları görülmüştür. Özellikle Türkçe öğrenemeyen Suriyeli kadınların yaşadıkları iletişim problemi nedeniyle çok daha fazla içlerine kapanarak yalnızlaştığı katılımcılar tarafından ittifak edilen hususlardan olmuştur.

Araştırma sonucunda, Suriyeli kadınların Türk toplumuna entegre olmalarının önünde dil bilmiyor olmanın yanında, aidiyet hislerini büyük oranda etkileyen geçici koruma statüsünün belirsizliğinin yer aldığı görülmektedir. Statünün ne zaman ne şekilde sona ereceğinin belli olmaması ve statüsü nedeniyle adil iş koşullarına sahip olmayışı gibi faktörlerin katılımcı kadınların aidiyet hissini zayıflattığı görülmüştür. İkamet izni ile Türkiye'de yaşayan katılımcılarda da bir ölçüde görülebilen bu durum geçici koruma statüsü altındaki kadınlarda çok daha fazla hissedilmektedir.

Araştırmalar, özellikle büyük kitlesel göçlerde geri dönüşün çok düşük oranlarda gerçekleşebildiğini göstermektedir. Bu araştırma sonucunda da bir kişi dışında geri dönmeyi düşünen katılımcı bulunmamaktadır. Geri dönmeyi planlayan tek katılımcının bir seneden daha kısa süre önce Türkiye'ye gelmiş olması geri dönüş konusunda zamanın etkisini görebilmek açısından anlamlı bir örnektir. Araştırma sonucunda, Türkler ve Suriyeliler arasında kültürel yakınlığın çok yüksek olduğu, bu nedenle entegrasyonun genç kuşak ve gelecek nesiller arasında gerçekleşmesinin kaçınılmaz olduğu düşüncesi hâkim olsa da bu konuda şüphesiz Türklerin yaklaşımı da büyük rol üstlenecektir. Uyuma sıcak bakmayan ve Suriyelilerin ülkelerine geri dönmelerini umut eden Türklerin entegre bir toplumun oluşmasında etkisi olumsuz yönde olacaktır.

Suriyeli kadınların sosyal hayata uyumu şüphesiz Türklerin ve Suriyelilerin bu yönde gösterecekleri ortak irade ile mümkündür. Bununla birlikte bu araştırmada, Türk kadınlarının Suriyeli kadınlara önyargılı yaklaştıkları, onları tanımak, arkadaş olmak istemediğine yönelik yaygın bir algının hâkim olduğu ortaya çıkmıştır. Entegre bir toplum inşa edilmesinin yolu, ülkemizde yaşayan 3,6 milyonu aşkın Suriyeliye, savaştan kaçmış, mazlum, yardımlarla geçinen, bağımlı insanlar olarak değil, çok değil 10 sene önce güzel bir ülkede yaşayan, güçlü bir medeniyetten gelen ve saygı duyulmayı hak eden, eşit insanlar olarak muamele etmekten geçmektedir.

4.1. Politika Yapıcılara Öneriler

Tüm kitlesel göç hareketleri gibi Suriye deneyimi de Türkiye için sosyal, ekonomik, kültürel ve politik açılardan önemli değişimlere yol açmaktadır. Birlikte yaşama ve uyumun sağlanması için devletin de kurumlarını yeni düzene adapte edecek enstrümanlar geliştirmesi gerekmektedir.

Bu çalışmada ortaya çıkan en önemli bulgulardan biri, eğitim düzeyi ne olursa olsun, kadınların dil öğrenimleri konusunda teşvik edilmesi ve bu dil öğretme kanallarının çeşitlendirilmesi gerektiğidir. Türkçe'yi öğrenen Suriyeli kadınlar Türklerle daha rahat iletişim kurmaya başlayacakları için bu durum iki tarafın da önyargılarını kırmada fayda sağlayacaktır. Bunun için dil merkezlerinin özellikle ev kadınlarının rahat erişebilecekleri yerlerde yapılması önem arz etmektedir. Bunun yapılmasının mümkün olmaması halinde, uzaktan eğitim yoluyla ücretsiz Türkçe dil öğretimi verilmesi faydalı olabileceği değerlendirilmektedir. Nitekim ev içi yükleri ile birlikte Suriyeli kadınların Türkçe öğrenmek için uzun mesafeler gitmelerinin beklenmesi gerçekçi görünmemektedir.

Savaş gibi travmatik olaylar nedeniyle insanların yaşadıkları mekânları, sosyal çevrelerini terk etmek durumunda kalmaları beraberinde ağır psikolojik travmalar getirebilmektedir. Eğitim düzeyi ne olursa olsun göç eden kadınların savaş nedeniyle yaşadıkları travmalar, dışlanmışlık hissi ve ayrımcılıkla başa çıkabilmeleri için psiko-sosyal destek sağlanması elzem görünmektedir. Bu anlamda göçmen kadınların rahatlıkla erişebilecekleri destek merkezleri ve telefonla erişebilecekleri bir psiko-sosyal destek hattının büyük fayda sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Sosyal hayata uyumu sağlamanın yolu şüphesiz iki toplumun birbirini anlayabileceği, saygı duyabileceği platformların çeşitlenmesi ve çoğaltılması ile mümkündür. Bu çerçevede, özellikle medyada Suriyelilere ilişkin yer alan haber ve kamu spotlarında Suriyelilerin olumlu ve güçlü yanlarının ortaya çıkarılması sağlanmalıdır. Özellikle eğitimli ve genç Suriyeli nüfusun iki toplum arasında köprü olabileceği değerlendirilmektedir. Bu nüfusu destekleyici politika ve projeler çoğaltılmalı, özellikle yerel basında Suriyeliler için yapılan yardımlar ve ihtiyaç sahibi Suriyeliler yerine katma değer üreten, kendi ayakları üzerinde durabilen Suriyeliler ön plana çıkarılarak sağladıkları katkılar üzerinden olumlu bir algı oluşturulmaya çalışılmalıdır.

Suriyelilerin iş ve eğitim piyasasına erişimlerinin önündeki engeller kaldırılarak, özellikle istihdam alanında boşluk oluşan alanlara Suriyelilerin yerleştirilmesi sağlanmalı böylelikle iki taraf için de fayda sağlayacak bir istihdam politikası geliştirilmelidir. Özellikle iyi eğitimli Suriyeli nüfusun Türkler ve Suriyeliler arasında köprü olabileceği değerlendirildiğinden, bu kişilerin ülkemizdeki mevcudiyetlerini koruyabilmek ve üçüncü ülkeye gitmek yönünde kendilerini motive eden faktörleri asgari düzeye indirmek gerekmektedir.

İstanbul'da kayıtlı olmayan Suriyelilerin kayıtlı oldukları illere sevk edilmeleri meselesinde olduğu gibi, Suriyelilerin kendilerini güvensizlik içerisinde hissetmelerine sebep olabilecek durumlarda kamuoyunu sağlıklı bir biçimde bilgilendirmek ve dezenformasyonun önüne geçecek şekilde haber yapmak gerekmektedir. Bu konuda yalnız yerel basın değil, Suriyelilere ulaşabilecek dernekler ve kanaat önderleri üzerinden de bilgilendirme yapılmasının daha sağlıklı sonuçlar alınmasına neden olacağı değerlendirilmektedir.

Kalabalık bir Suriyeli nüfusa ev sahipliği yapmanın kaçınılmaz sonucu olarak yakın bir zamanda Suriyelilerin parlamentoda temsil edilmeleri söz konusu olacaktır. Suriyelilere ilişkin politikalar geliştirilirken orta vadede bu senaryonun da gerçekleşeceğini gözden kaçırmamakta yarar görülmektedir.

Geleceğin Suriye'si inşa edilirken Türkiye'de kalabalık bir Suriye toplumunun olacağı ortadadır. Bu toplumu nitelik açısından güçlendirerek iki ülkenin birbiriyle dostane ilişkiler geliştirebileceği mekanizmaları teşvik edecek politikalar üretilmesi, buna önayak olabilecek Suriyelilerin sayıca artması, Türkiye'nin dış politikası açısından da arzu edilir bir durumdur.

4.2. İleri Araştırmalar için Öneriler

Bu çalışmada aidiyet konusuna mekân perspektifinden değinilirken, katılımcı kadınların neredeyse tamamının bir şekilde değindiği "Küçük Suriye"ler meselesinin ayrı bir araştırmanın konusu olabileceği değerlendirilmektedir. Bu mekânların nasıl oluştuğu, Suriyeli toplumu için ne ifade ettiği ve diğer mekânlara kıyasla bu mekânların aidiyet duygusunu nasıl şekillendirdiği hususlarının Suriyelilerin mekân ve aidiyet ilişkilerini anlamak bakımından önemli bir çalışma alanı olabileceği değerlendirilmektedir.

Bu araştırmada evlilik, çok eşlilik ve toplumsal cinsiyet konuları yalnızca lisans sonrası eğitimini sürdüren kadınların bakış açıları üzerinden anlaşılmaya çalışılmıştır. Tamamı orta-üst düzey gelir gruplarındaki ailelerden oluşan bu kadınların anılan meselelere bakışı şüphesiz daha düşük eğitim seviyesine sahip, maddi açıdan eşine bağımlı ev kadınlarından daha farklı olacaktır. Bu konunun daha genel bir perspektifle tüm kadınlar üzerinden tartışılmasının ufuk açıcı olacağı değerlendirilmektedir.

Bu çalışmanın bir bölümünde de yer verilen Türk toplumunda kabul edilmek için Türkmen ya da Arap kökenli olmak arasında fark olup olmadığı konusunun uyum açısından başlı başına önem arz ettiği düşünülmektedir. Bu konu, Türkmenlerin, Türkiye ve Türklerle ilişkilerini etkilediği kadar, Arap toplumunun da Türkmenlere olan bakış açısını etkileyebileceği düşünülmektedir.

Bu çalışmanın yazarına göre uyum konusunda ev sahibi toplumun bakış açısı, uyum meselesini etkileyecek en önemli faktörlerden biridir. Mahalle kültürü, komşuluk ve diğer toplumsal ilişkilerin yönetiminin Türk toplumunda daha çok kadınlar tarafından yürütülen ilişkilerden olmasından hareketle, Türk kadınlarının Suriyeli kadınlar hakkında ne düşündüğü, önyargıları ve uyum meselesine nasıl baktığı hususlarının bu alana somut katkı sağlayacak bir araştırma konusu olabileceği değerlendirilmektedir.

5. KAYNAKÇA

Adıgüzel, Y. (2016). Göçmenlerin Kültürel Entegrasyonu. *Içinde, Türkiye'de Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler: Tespitler ve Öneriler*, 171-196.

AFAD, (2017). Türkiye'deki Suriyelilerin Demografik Görünümü, Yaşam Koşulları ve Gelecek Beklentilerine Yönelik Saha Araştırması.

Akkaya, A. (2002) "Mülteci Kadınlar ve Sığınmacı Kadınlar", Toplum ve Hukuk Dergisi, 2 (4) 75-83.

Akkayan, T. (1979). *Göç ve Değişme* (Vol. 2573). Edebiyat Fakültesi Basımevi.

Bakan Soylu: Çocuklar Dahil 92 bin Suriyeliye vatandaşlık verildi. <https://tr.euronews.com/2019/08/02/bakan-soylu-92-bin-suriyeliye-vatandaslik-verildi-suleyman-soylu> s.e.t. 05.08.2019.

Bartram, D., Poros, M. V., ve Monforte, P. (2017). Göç Meselesinde Temel Kavramlar. *Ankara: Hece İnceleme*.

Berg, B. L., ve Lune, H. (2015). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Eğitim Yayınevi.

Bilgin, N. (1995). *Kollektif Kimlik*, İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Bilgin, N. (2001). *İnsan ilişkileri ve Kimlik*. Sistem Yayıncılık.

Birkök, M. C (2004). Bilgi Sosyolojisinde Bir Problem Olarak Kimlik. *Sosyoloji Konferansları*, (26), 241-251.

Brettell, C. B. and J. Hollifield. "Introduction: Migration Theory", in C. B. Brettell and J. Hollifield (Eds.) Migration Theory: Talking Across Disciplines (pp.1–25). New York: Taylor ve Francis, 2000.

Busse, M., ve Spielmann, C. (2003). Gender Discrimination And The İnternational Division Of Labour.

Buz, S. (2007). Göçte kadınlar: Feminist yaklaşım çerçevesinde bir çalışma. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *18*(2), 37-50.

Çağlar, A. ve Onay, A. (2015). Entegrasyon/Uyum: Kavramsal ve Yapısal Bir Analiz. *Şeker, D., Sirkeci, Ş., Yüceşahin, M. Göç ve Uyum, Bölüm*, *3*, 33-61.

Çağlar, A. ve Soysal, L. (2003). Introduction: Turkish Migration to Germany-Forty Years After. *New Perspectives on Turkey*, *29*, 1-18.

Death Toll Archives, Syria, 2019 <http://www.syriahr.com/en/?tag=death-toll> s.e.t. 22.04.2019.

Dulkadir, D. (2017). Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacı Krizi Ve Suriyelilerin İç Hukuktaki Statüleri. *Doğu Anadolu Sosyal Bilimlerde Eğilimler Dergisi*, *1*(2), 21-36.

Duman, B. (2011). *Çokkültürcülükten Ricat Mı?*. Sosyoloji Dergisi, 23, 207-239

Ecevit, Y. (2003). Toplumsal Cinsiyetle Yoksulluk İlişkisi Nasıl Kurulabilir? Bu İlişki Nasıl Çalışılabilir? *Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, *25*(4), 83-88.

Erdoğan, M. M. (2018). *Suriyeliler Barometresi: Suriyelilerle Uyum İçinde Yaşamın Çerçevesi: SB 2017*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Erder, S. (2006). *Refah Toplumunda Getto* (Vol. 4). İstanbul Bilgi Üniversitesi.

Erselcan, F. (2009). Disiplinlerarası Ortak Bir Çalışma Alanı Olarak Sosyal Sermaye. *Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *33*(2), 248-256.

Ersoy, İ. (2008). *Diaspora Ve Kimlik: Eskişehir Ve İstanbul'da Yaşayan Kırım Tatarları'nda Çoklu Kültürel Kimliğin İfade Alanı Olarak" Tepreş"* (Doctoral dissertation, DEÜ Güzel Sanatlar Enstitüsü).

Field, J., Bilgen, B., ve Şen, B. (2008). *Sosyal Sermaye*. İstanbul Bilgi Üniversitesi. İstanbul.

Fien, F. (2005). Turks in Germany: Integration or Ghettoization. Konrad.

Göker, G. (2015). *Göç Kimlik Aidiyet: Kültürlerarası İletişim Açısından İsveçli Türkler*. Literatürk Academia.

Günay, G., ve Bener, Ö. (2011). Kadınların Toplumsal Cinsiyet Rolleri Çerçevesinde Aile İçi Yaşamı Algılama Biçimleri. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *153*(153).

A gender approach to environmental migration, <https://www.iom.int/sites/default/files/about-iom/gender/Gender-Approach-to-Environmental-Migration.pdf > s.e.t. 22.05.2019.

Gender and Migration, <https://migrationdataportal.org/themes/gender#data-sources> s.e.t. 21.04.2019.

İlkkaracan, P., ve İlkakaracan, İ. (1998). 1990'lar Türkiye'sinde Kadın ve Göç Bilanço. 75 Yılda Köylerden Şehirlere.

Kaya, A., ve Kentel, F. (2005). *Euro-Türkler: Türkiye İle Avrupa Birliği Arasında Köprü Mü, Engel Mi?*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Kayıtsız Suriyelileri Sınır Dışı Yapmıyoruz Kamplara Gönderiyoruz, <https://www.yenisafak.com/gundem/icisleri-bakani-soylu-kayitsiz-suriyelileri-sinir-disi-yapmiyoruz-kamplara-gonderiyoruz-3499616> s.e.t. 27.07.2019.

Kılıçbay, M. A. (2003). Kimlikler Okyanusu. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, *23*, 155-159.

Kofman, E., Phizacklea, A., Raghuram, P., ve Sales, R. (2000). *Gender and International Migration in Europe: Employment, Welfare and Politics*. Routledge.

Köse, A. (2008). Küreselleşme Çağında Bir Aidiyet Zemini ve Örgütlenme Şekli Olarak Hemşehrilik. *Akademik İncelemeler*, *3*(1), 221-232.

Lawler, S. (2014). *Identity: sociological perspectives*. John Wiley ve Sons.

Maslow, A. H. (1943). A theory of human motivation. *Psychological review*, *50*(4), 370-396.

.

Mitchell, D. (2000). *Cultural Geography: A Critical Introduction* (No. 306 M681c). Blackwell,.

Morokvaśic, M. (1984). Birds of Passage are also Women…. *International Migration Review*, *18*(4), 886-907.

Nurdoğan, A. K., ve Öztürk, M. (2018). Geçici Koruma Statüsü İle Türkiye'de Bulunan Suriyelilerin Vatandaşlık Hakkı. *Suleyman Demirel University Journal of Faculty of Economics ve Administrative Sciences*, *23*(3).

Öngen, B., ve Aytaç, S. (2013). Üniversite Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutumları Ve Yaşam Değerleri İlişkisi. *Sosyoloji Konferansları*, (48), 1-18.

Öner, I. G. S. (2015). Ulus Ötesi Göç Sürecinde Dini Ağlar ve Öğeler, Küreselleşme Çağında Göç, Kavramlar, Tartışmalar. *İstanbul: İletişim Yayınları*.

Öner, N. A. Ş. (2015). 'Son Mu, Başlangıç Mı? Göç Çalışmalarında Sosyal Bir Olgu Olarak Geri Dönüş. *Ihlamur-Öner SG and Öner NA Ş.(eds) Küreselleşme Çağında Göç Kavramlar, Tartışmalar, İletişim, İstanbul*, 263-286.

Özdemir, M. (2010). Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *11*(1), 323-343.

Özden, S. (2013). *Syrian Refugees in Turkey*.

Özkul, D. (2015). Ulus-ötesi göç: Uluslararası göç yazınında yeni bir paradigma. *Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar Tartışmalar içinde*, 483-500.

Palabıyık, A. (2011). Pierre Bourdieu Sosyolojisinde 'Habitus', 'Sermaye' ve 'Alan' Üzerine. *Liberal Düşünce*, *16*(61-62), 121-141.

Sancar, F. H., ve Severcan, Y. C. (2010). Children's Places: Rural–Urban Comparisons Using Participatory Photography in the Bodrum Peninsula, Turkey. *Journal of Urban Design*, *15*(3), 293-324.

Solak, S. S. G. (2017). Mekân-Kimlik Etkileşimi: Kavramsal ve Kuramsal Bir Bakış Space-Identity Interaction: a Conceptual and Theoretical Overview. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *6* (1), 13-37.

Suriyelilere Sınır Dışı Değil "Sevk" <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/suriyelilere-sinir-disi-degil-sevk-41281566> s.e.t. 27.07.2019.

Şahin, B. (2010). Almanya'daki Türk Göçmenlerin Sosyal Entegrasyonunun Kuşaklar Arası Karşılaştırması: Kültürleşme. *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, *55*, 103-134.

Şeker, D. (2016). Göç Sürecinde Kadın. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *14*(1), 199-214.

Şeker,D., Sirkeci, İ., Yüceşahin, M. *Göç ve Uyum*. TPLondon: UK pp.23-34 Bölüm 2

Şimşek, S. (2002). Günümüzün Kimlik Sorunu Ve Bu Sorunun Yaşandığı Temel Çatışma Eksenleri. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *3*(3), 29- 39.

Şirin Öner, N. A. (2015). Göç Çalışmalarında Temel Kavramlar. *SG Ihlamur-Öner ve N. A Şirin Öner (Der.), Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar içinde*, 13-27.

Temporary Protection, EU https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/asylum/temporary-protection_en (Erişim tarihi: 24.04.2019)

Toksöz, G. (2006). *Uluslararası Emek Göçü*. İstanbul Bilgi Üniversitesi.

Turkey, I.O.M. (2011). Göç Terimleri Sözlüğü. *Uluslararası Göç Örgütü (IOM)" http://www. turkey. iom. int/documents/goc_terimleri_sozlugu. pdf*.

Türker, D., Yıldız, A. (2015). Göçmenlerde Sosyo-Psikolojik Entegrasyon Analizi

Türkiye'de kaç Suriyeli var, en çok Suriyeli nüfusu hangi şehirde yaşıyor?, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-49150143> s.e.t. 21.08.2019.

Uğuz, H. E., Örselli, E., ve Sipahi, E. (2011). Sosyal Sermayenin Ölçümü: Türkiye Deneyimi. *Akademik İncelemeler Dergisi (AID)*, *6*(1), 8-40.

BMMYK, Operational Portal, <https://data2.unhcr.org/en/situations/syria#_ga=2.148043319.1837303369.1556046247-1514795010.1494593608> s.e.t. 22.04.2019.

BMMYK, Syria Emergency, 2019 <https://www.unhcr.org/pages/5051e8cd6.html> s.e.t. 22.04.2019.

UYSAL, A. (2015). Londra'daki Türklerde Aidiyet ve Mekân İlişkisi. *Coğrafya Dergisi*, (30), 61-78.

Ünlü, D. G. (2018). Kişilerarası İletişim Sürecinde Toplumsal Cinsiyet Kimliği Kalıpyargılarının Belirlenmesi: İletişim Kaynağının Beden Dili Üzerinden Bir İnceleme. *Erciyes İletişim Dergisi*, *6*(1), 243-262.

Vatandaş, C. (2007). Toplumsal Cinsiyet Ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı. *Sosyoloji Konferansları*, (35), 29-56.

Vertovec, S. (2001). Transnationalism and identity. *Journal of Ethnic and Migration studies*, *27*(4), 573-582.

Yarcı, S. (2011). Pierre Bourdieu'da Sosyal Sermaye Kavramı. *Akademik İncelemeler Dergisi (AID)*, *6*(1), 125-135.

Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin yayıncılık.

Yılmaz, S. A. (2016). Suriyeli Mülteci Kadınlar: Göç Travması ve Entegrasyon. *içinde, Türkiye'de Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler: Tespitler ve Öneriler*, 195-211.

Yuval-Davis, N. (2006). Belonging and the Politics of Belonging. *Patterns of Prejudice*, *40*(3), 197-214.

Yüceşahin, M. M. (2000). Toplumsal Cinsiyet ve Mekânın Karşılıklı İlişkisi: Patriyarkanın Sosyal Mekânı Örgütleyişine Dair Bir Tartışma. *Kadin/Woman 2000*, *17*(1).

Yüceşahin, M.M., Yazgan, P. (2017) " Kentler Toplumsal Cinsiyetsiz Değildir: Türkiye'de Kentsel Mekânın Üretiminin Feminist Bir Eleştirisi" Kadın/*Woman 2000*, 18(1): 87-103.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER	
Adı Soyadı	: Gülsüm SÜMER
Doğum tarihi	: 17.08.1989
Doğum yeri	: KONAK/İZMİR
Medeni hali	: Bekar
Uyruğu	: Türk
Adres	: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Göç Politikaları ve Araştırmaları Anabilim Dalı, Ankara
E-mail	: gulssumer@gmail.com
EĞİTİM	
Lise	: İzmir Karşıyaka 15 Temmuz Şehitler Anadolu Lisesi / 2007
Lisans	: Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi / 2011
İŞ TECRÜBESİ: Ocak 2019 – Halen, AB Uzmanı, İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Nisan 2015 – Ocak 2019, AB Uzman Yardımcısı, İçişleri Bakanlığı Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı Mayıs 2012 – Kasım 2013, Uzman, Fırat Kalkınma Ajansı	
YABANCI DİLLER: İngilizce (Çok İyi)	